

Univerzita Karlova v Praze  
Pedagogická fakulta  
Katedra dějin a didaktiky dějepisu

*Diplomová práce*

Kristýna Kroupová

# Hospodářský život Hořovic do roku 1945

(Economic life of Hořovice town until 1945)

Praha 2016

vedoucí práce PhDr. Jiří Hnilica

## **Prohlášení**

*Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu, a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.*

*V Praze, dne 6. 12. 2016*

*podpis*

## **Anotace**

Podbrdsko je charakteristická oblast pro zpracování železa. Výroba železa v této oblasti doprovází život člověka po celá staletí. Pro vývoj zpracování této suroviny v železárnách jsou důležité Komárovské železárny, které měly jedinečný význam pro celou oblast. Druhým typem zpracování železa byla domácí výroba. Charakteristickým domácím řemeslem pro Hořovice bylo cvočkařství. Od poloviny 19. století domácí výroba postupně zanikala. Důvodem byl přechod k tovární výrobě. V Hořovicích vzniklo několik velkých továren, které zpracovávaly železo. Mezi další důležitá hospodářská odvětví v Hořovicích patřilo sirkařství, výroba harmonik či pohostinské služby.

## **Annotation**

Podbrdsko is characteristic area of iron processing. The local production of iron goes along human lives for centuries. Komárov ironworks, which had a unique effect for the whole region, were very important in iron processing evolution. Domestic production was the second type of iron processing. Hořovice were well-known for domestic production of nails. Around 1850, domestic production began to gradually disappear. The reason was the move to the factory production. Many large iron processing factories was founded in Hořovice. Harmonicas manufacturing, match industry or hospitality services were other important economic sectors in Hořovice.

## **Klíčová slova**

- Historie cvočkařství a železářství, továrny, domácí výroba, Podbrdsko, Hořovice, každodennost, průmysl, trafika, harmonika
- History of nail-making and ironmongery, factory, homecraft production, Podbrdsko, Hořovice, everyday life, industry, newspaper stand, harmonica

## **Poděkování**

Děkuji Státnímu oblastnímu archivu v Praze za poskytnutí nezbytných archivních dokumentů, které přispěli k napsání této diplomové práce. Dále musím poděkovat Václavu Merhautovi, bez něhož by tato práce nevznikla. Touto cestou bych také chtěla poděkovat PhDr. Jiřímu Hnilicovi, který mi vedl diplomovou práci.

## Obsah

Úvod.....	6
1 Člověk a železo .....	12
1.1 Hic optimas habent ferri fodinas .....	14
1.2 Cvočkařství a cechovní organizace .....	27
1.2.1 Cvočkařství v Hořovicích.....	34
1.3 Továrnici v Hořovicích.....	41
1.3.1 Česká západní dráha .....	43
1.3.2 Smaltovna Václava Schmidta a slévárna bratří Čermáků .....	56
1.3.3 Továrna Jana Jindáčka, smaltovna Rudolf Baumann a Otto Hofmann v Hořovicích .....	67
2 Další vybraná hospodářská odvětví v Hořovicích.....	74
2.1 Elektrovodní podnik města Hořovice .....	76
2.1.1 Městská elektrárna a lázně v Hořovicích .....	79
2.2 Sirkařství, mlynářství a cukrovarnictví.....	84
2.3 Pohostinství a proslulé trafiky.....	87
2.3.1 Trafiky.....	93
2.4 Legendární harmoniky.....	99
Závěr .....	101
Seznam pramenů a literatury .....	104
Seznam vyobrazení .....	108
Seznam příloh.....	109
Přílohy .....	112

## Úvod

Ve své diplomové práci se budu zabývat hospodářským životem v Hořovicích. Časově jsem téma vymezila do roku 1945, jelikož zdejší továrny byly většinou znárodněny do jednoho velkého koncernu. Ovšem ve druhé části práce časový rámec lehce překračuji, jelikož otázka znárodnování se nedotkla zájmových odvětví.

Cílem práce je poskytnout ucelený přehled hospodářského života Hořovic pro další badatelský výzkum. K tématu dosud nebyla napsána žádná disertační ani diplomová práce a sekundární literatura je velmi omezená. Hospodářským životem Berounska a Hořovicka se zabývají především pracovníci Státního okresního archivu v Berouně a jejich odborné články a publikace mi byly vodítkem při mé výzkumné práci.

Hlavním výzkumným tématem mé práce je zmapovat, jak železná ruda ovlivňovala způsob života po celá staletí a utvořila specifický charakter města Hořovice. Součástí tématu je i rozvoj tovární výroby v 19. století a měnící se sociální rozvrstvení obyvatelstva.

Při své výzkumné práci jsem měla štěstí, že jsem potkala badatele Václava Merhauta, který se daným tématem zevrubně zabýval dlouhá léta. Václav Merhaut<sup>1</sup> byl historik, nakladatel, režisér dabingu, vysokoškolský pedagog, scénárista a tvůrce internetového popularizačního projektu *Encyklopedie Podbrdsko*.<sup>2</sup> Václav Merhaut shromáždil velké množství dokumentů a získal velice cenné informace od pamětníků. Z jeho soukromého archivu jsem použila především fotodokumentaci a seznam restauračních zařízení, které se nacházely v Hořovicích v letech 1930 – 1940. Tento seznam sepsal z výpovědí pamětníků. Václav Merhaut uskutečnil i několik výstav na hořovické radnici, které se věnovaly dějinám železářství a podnikatelství.

---

<sup>1</sup> Václav Merhaut se narodil 5. 4. 1947 a zemřel 29. 9. 2015.

<sup>2</sup> <<http://podbrdsko-encyklopedie.cz>>

Základním pramenem pro dějiny železářství na Hořovicku je *První hořovická ročenka*.<sup>3</sup> V této publikaci je zpracováno železářské řemeslo od jeho počátku na celém Podbrdsku. Lze zde dohledat až mýtické úvahy o tom, kdy se objevila první zmínka o železárnách v Komárově. Práce slouží jako podklad pro další dohledávání pramenů a literatury. Neméně důležitým pramenem pro zpracování dějin železáren v Komárově je tzv. *Bergmannova zpráva*, která byla uveřejněna v roce 1827 v bavorském časopise *Umělecký a živnostenský list polytechnického spolku pro Království bavorské*.<sup>4</sup> Zmíněný Bergmann navštívil železářny v době Rudolfa z Vrba. Bergmannova zpráva popisuje technologické novinky a postupy ve výrobě.

Klíčovým pramenem pro dějiny cvočkařství a pro tovární výrobu v Hořovicích je *Monografie Hořovicka a Berounska*.<sup>5</sup> Publikace popisuje náročný život cvočkařů a následně přechází k výčtu prvních továren, které v Hořovicích vznikly ve 2. polovině 19. století. Neocenitelným zdrojem informací pro výzkum cvočkařského řemesla byl archivní fond *Cech cvočkařský a zámečnický v Hořovicích - Kniha mistrů z let 1823–1902*.<sup>6</sup>

Pro badatele, který zpracovává cvočkařství, jakožto specializovaného domácího řemesla, jsou nejdůležitějšími prameny výpovědi samotných výrobců. V *Hrubém průzkumu rukodělné výroby*, vydaného v roce 1961,<sup>7</sup> lze najít právě vzpomínky cvočkařů z Hořovic, tak i z okolních vesnic.

Pro zpracování dějin tovární výroby v Hořovicích jsem čerpala z archivních dokumentů Krajského soudu obchodního, který se nachází ve Státním oblastním archivu v Praze. V jednotlivých fondech se nachází především zápisy do obchodního rejstříku, odevzdací listiny o pozůstalostech jednotlivých

---

<sup>3</sup> *První hořovická ročenka*, nákladem Musejního spolku, vytiskla Knihtiskárna F. Hrdličky, Hořovice 1938.

<sup>4</sup> *Kunst – und Gewerbeblatt des polytechnischen Vereins für das Königreichs Bayern*, ročník 13, čísla 43, 44, 46, 47 a 49.

<sup>5</sup> *Monografie Hořovicka a Berounska*, díl IV, Redakční kruh učitelstva nákladem vlastním, Praha 1930.

<sup>6</sup> SOKA Beroun, *Cech cvočkařský a zámečnický v Hořovicích*, Kniha mistrů z let 1823–1902, inv. č. 1, karton č. 1.

<sup>7</sup> Archiv ÚLUV, *Hrubý průzkum rukodělné výroby*, okres Hořovice, zpracovala Marie Říhová 1961, dnes uložen v Národopisném odd. Národního muzea.

majitelů a novinové články, které informují o změnách v názvech či změnách ve vedení továren.

Ve Státním okresním archivu v Berouně se nachází bohužel zatím nezpracované fondy k tématu práce. Badatel se tak setká s nelibostí od archivářů, když chce dané fondy prozkoumat. Ačkoli se pracovníci archivu zevrubně věnují dějinám podnikatelství v odborných člancích, rozhodně si dané téma ještě zaslouží hlubší a komplexnější výzkum.

Ke zkoumání hospodářského života v Hořovicích je důležitý regionální dobový tisk. Základním periodikem, ze kterého jsem čerpala, je *Zpravodaj hospodářského spolku hořovického*.<sup>8</sup> Důležité informace lze najít i v *Národních listech* a v *Květech*. Periodika jsou k dispozici v elektronické databázi Kramerius. *Úřední list Pražských Novin*, *Úřední list republiky Československé* a *Úřední list Protektorátu Čechy a Morava* jsou dalšími periodiky, ze kterých jsem čerpala pro výzkum tovární výroby.<sup>9</sup>

Dobová literatura k dějinám železářství a konkrétně k historii železáren v Komárově je publikace *Pět století železáren v Komárově*.<sup>10</sup> Kniha detailně popisuje vznik a vývoj továrny do 60. let 20. století. Publikace *Staré železářství na Podbrdsku*<sup>11</sup> a *Komorní železářny na Podbrdsku*<sup>12</sup> jsou odborná díla zpracovaná znalcem na české železářství Gustavem Hofmannem. Hofmann se podrobně zabýval i domácí výrobou v Hořovicích, konkrétně cvočkařstvím.

Ke zpracování hospodářského života v Hořovicích jsem čerpala z publikace *100 let dobré práce a kvality*.<sup>13</sup> Nacházejí se zde základní informace o

---

<sup>8</sup> *Zpravodaj Hospodářského spolku pro politický okres hořovický*. Dostupné v Národní knihovně v Praze.

<sup>9</sup> *Úřední list Pražských Novin*, 28. června 1902, č. 146, *Úřední list republiky Československé*, 8. května 1946, částka 79, *Úřední list republiky Československé*, 4. července 1948, částka 126, *Úřední list Protektorátu Čechy a Morava*, 18. XI., 1939, č. 263. Všechny periodika dostupné v Národní knihovně v Praze.

<sup>10</sup> *Pět století železáren v Komárově*, ROH – PRÁCE, Praha 1960.

<sup>11</sup> Hofmann Gustav, *Staré železářství na Podbrdsku*, Vlastivědný sborník Podbrdsku 19, Příbram 1981.

<sup>12</sup> Hofmann Gustav, *Komorní železářny na Podbrdsku*, Rozpravy Národního technického muzea, Praha 1968.

<sup>13</sup> *100 let dobré práce a kvality: Sté výročí založení prvního železářského závodu v Hořovicích*, Praha 1958.



vzniku prvních železáren a jejich vývoji do roku 1958. Zásadním pramenem pro zkoumání života dělníků v továrně byl pro mě *Pracovní řád slévárny kujné litiny Bratři Čermákové*.<sup>14</sup> Tento velmi cenný dokument obsahuje základní práva a povinnosti zaměstnanců továrny.

Klíčovou sekundární literaturou pro mě byly publikace *Proměny a příběhy Hořovic*<sup>15</sup> a *Proměny a příběhy Hořovic 2*.<sup>16</sup> Tyto knihy vyšly teprve před pár lety, ale jedná se o soubory vzpomínek jak autora, tak dalších obyvatel Hořovic. Zatím jsou to jediná ucelená díla vzpomínek o Hořovicích, která dosud vyšla.

Neméně důležitou publikací je *Historie a současnost podnikání na Berounsku a Hořovicku*.<sup>17</sup> Kniha je rozdělena do dvou částí. V první části se čtenář dozví o vzniku a rozvoji podnikání ve zmíněných regionech. Druhý oddíl knihy se věnuje především současným firmám a podnikům.

Základní informace o podnikatelích přináší i *Historická encyklopedie podnikatelů Čech, Moravy a Slezska do poloviny 20. století*.<sup>18</sup> Encyklopedie ovšem neobsahuje všechny důležité podnikatele z Hořovic. Pro mé bádání dílo přináší pouze pár jmen z okruhu podnikatelské vrstvy. Mezi neocenitelné zdroje informací patří sborníky *Minulostí Berounska*, které vydává Státní okresní archiv v Berouně.<sup>19</sup>

V první části diplomové práce se budu zabývat vztahem člověka a železa. Celé Podbrdsko je charakteristické zpracováním železa. Od nepaměti je zde život člověka spjat a ovlivňován výrobou této suroviny. Železářská výroba má na celém Podbrdsku velmi dlouhou tradici. Nejprve představím technický vývoj v železářské výrobě, tzn. vývoj od dýmaček k vysoký pecím. Následně se budu

---

<sup>14</sup> *Pracovní řád pro první Hořovickou slévárnu kujné litiny v Hořovicích Bratři Čermákové*. Vydal J. N. Münze v roce 1898 v Hořovicích.

<sup>15</sup> Samec, Zdeněk: *Proměny a příběhy Hořovic*. Vydala Marta- Šestáková-Vaculíková-Podbrdské vydavatelství, Hořovice 2006.

<sup>16</sup> Samec, Zdeněk: *Proměny a příběhy Hořovic 2*. Vydala Marta- Šestáková-Vaculíková-Podbrdské vydavatelství, Hořovice 2008.

<sup>17</sup> *Historie a současnost podnikání na Berounsku a Hořovicku*, Žehušice, Městské knihy, 2006.

<sup>18</sup> Myška, Milan: *Historická encyklopedie podnikatelů Čech, Moravy a Slezska do poloviny 20. století*. Ostravská univerzita 2003.

<sup>19</sup> *Minulostí Berounska* 3 (2000), 4 (2001), 6 (2003), 8 (2005), 9 (2006), 15 (2012). Státní oblastní archiv Beroun.

zabývat Komárovskými železárnami, které jsou důležitým pilířem v celých dějinách železářství ve zkoumané oblasti.

Dále se budu věnovat domácí výrobě železa. Stručně definuji pojem domácí řemeslo. Typickým příkladem domácí výroby železa v Hořovicích je cvočkařství.<sup>20</sup> Pro vývoj hospodářského života v Hořovicích je nezbytné představit cech a fungování cechovní organizace. Deklaruji to právě na již zmíněném cvočkařském řemesle. Tato specializovaná výroba hřebíků zažívala svůj největší rozkvět asi do 40. let 19. století. S příchodem tovární výroby však cvočkařství začalo postupně zanikat.

Vznik prvních továren v Hořovicích spadá do druhé poloviny 19. století, kdy se měnil způsob výroby i sociální rozvrstvení obyvatelstva. Důležitým mezníkem pro rozvoj tovární výroby bylo napojení na tzv. uhelnou železniční dráhu v roce 1862. Česká západní dráha umožnila pohyb surovin a výrobků železářské produkce. Představím nejvýznamnější hořovické továrny a jejich majitele. Největším výrobcem smaltovaného nádobí byl zajisté Václav Schmidt. Byla to vůbec první továrna, která v Hořovicích vznikla.

Antonín Čermák založil další továrnu, která se zaměřila na výrobu litinových výrobků. Sortiment slévárny byl velmi rozmanitý. Z temperované litiny se zde vyráběly klíče, knoflíky či bronzové medaile. Majitelem další továrny na výrobu kujné litiny byl Jan Jindáček. Tento několikrát zvolený hořovický starosta vyráběl především kuchyňská kamna a sporáky. Vyrobené zboží putovalo především na Balkán. Dále se budu zabývat smaltovnou, která vznikla v Hořovicích v 80. letech 19. století. Majitelé Rudolf Baumann a Otto Hofmann se zaměřili především na výrobu kamen, stolových sporáků, lisovaných dvířek a mnoho dalších výrobků z železa.

V druhé části diplomové práce se zaměřím na další hospodářská odvětví v Hořovicích. S příchodem průmyslové revoluce vznikla nová řemeslná odvětví, která poskytovala každodenní služby. Tato odvětví měla v této době zcela příznivé podmínky pro rozvoj. Lidé se stěhovali do měst, čímž se zvýšila hustota

---

<sup>20</sup> Kroupová, Kristýna: *Cvočkařství na Podbrdsku*, Pedf UK, bakalářská práce, Praha 2012.

obyvatelstva. Měnila se tím i tvář měst. Vznikla pracovní síla, která byla přesto ekonomicky závislá na svém zaměstnavateli. S rozvíjející se technologií vznikla nová síť komunikací, veřejné osvětlení či kanalizace měst.

Jelikož zásobování vodou patří k nejdůležitějším předpokladům pro existenci města, představím soukromou a posléze městskou elektrárnu. Dalším významným podnikem byla továrna na výrobu sirek. Sírkařství v Hořovicích má dlouhou tradici a patřilo mezi typická řemesla pro tento kraj. Důležitost továrny byla dána tím, že vlastnila soukromou vlečku, která byla přímo napojena na železnici.

Dále zmíním význam mlynářství, cukrovarnictví a především se zaměřím na pohostinské služby a pivovarnictví v Hořovicích. Pivovarnictví patřilo k důležitým výsadám měst už od středověku. Podle vzpomínek místního obyvatelstva se v Hořovicích mezi lety 1930 – 1940 nacházelo až sedmnáct restauračních zařízení. V poslední části představím výrobu harmonik. Výroba těchto nástrojů patří bezesporu mezi významnou epochu města.

Do příloh jsem vložila především fotografie ze soukromého archivu Václava Merhauta, který hospodářský život v Hořovicích detailně studoval dlouhá léta.

# 1 Člověk a železo

V následující kapitole se budu věnovat dějinám železářství. Zaměřím se především na předpoklady pro výrobu železa a na technický vývoj v železářství v geografické oblasti Podbrdsko. Technickým vývojem je míněna charakteristika výroby v jednotlivých historických meznících a zavádění důležitých technických novinek do produkce železa. Důležitou částí této kapitoly bude vývoj Komárovských železáren, které měly jedinečný význam pro železářskou výrobu celé oblasti.

Podle historických map, které zaznamenávají v Čechách do poloviny 19. století rozmístění železných hutí, lze definovat šest hlavních výrobních železářských oblastí. Nejrozsáhlejší je právě oblast podbrdská, dále sem patří oblast Českého lesa a Šumavy, krušnohorská, krkonošská, oblast Českomoravské vrchoviny a jihočeská.<sup>21</sup>

Do podbrdské oblasti patřily křivoklátské, šňáhlavské, zbirožské a komárovské železářny. „*Tato čtveřice stála v čele nejenom svým rozsahem a výší produkce železa, ale často i technickou pokrokovostí a ovlivňovala tak vývoj nejenom železářství podbrdského, ale i železářství v celých Čechách.*“<sup>22</sup>

Počátky používání a výroby železa na Podbrdsku bývají datovány do doby knovízské kultury. Stopou pro toto tvrzení se udává knovízská jáma v Berouně, konkrétně v Závodí. Právě v této jámě byla nalezena struska. „*Zpracování železných rud podle toho navazovalo na značně rozvinutou výrobu bronzových předmětů, jejímž střediskem střeoevropského významu bylo zejména hradiště na Plešivci nad Rejkovicemi, a to zhruba v období 10. až 8. století před n. l. Ale stopy po slévačích doby bronzové nalézáme například i v lomu Kotel u Berouna, na stradonickém hradišti, ve staré osadě pod Stradonicemi a jinde.*“<sup>23</sup> Ovšem přímé důkazy o výrobních a technických postupech při výrobě železa jsou dochovány

---

<sup>21</sup> Hofmann Gustav, *Staré železářství na Podbrdsku*, Vlastivědný sborník Podbrdsko 19, Příbram 1981, s. 9.

<sup>22</sup> Hofmann Gustav, *Komorní železářny na Podbrdsku*, Rozpravy Národního technického muzea, Praha 1968, s. 3.

<sup>23</sup> Hofmann 1981, s. 20.

z doby halštacké, konkrétně o tom svědčí nálezy v Nenačovicích. Rozvoj železné výroby nastal v laténském období. Zde musím zmínit hradiště u Stradonic. *„Přestože se na tomto hradišti nepodařilo železářské pece nalézt, zpracování železných rud nám dokládají železné nástroje, jako kleště, kladiva, ale i množství hrud železné strusky a nádoba naplněná železem ve stadiu opětného přetavování. U Stradonic se však železo nevyrábělo jenom na hradišti, ale také v osadě pod ním...V osadě byly nalezeny čtyři železářské pece s hutnickými struskami.“*<sup>24</sup> Důležitým nalezištěm se stala i Tíhava, která se nalézá nedaleko Hořovic. Zde nastala obdobná situace jako ve Stradonicích. Nebyly zde nalezeny železářské pece, ale byly zde objeveny kusy strusky a vypálené hlíny s červenými stěnami.<sup>25</sup>

Historické Podbrdsko bylo v minulosti celistvým hospodářským a i do jisté míry etnografickým celkem. *„Nejvýznamnější roli hrála v tomto kraji těžba a zpracování železné rudy. Podbrdsko s přilehlými okraji sousedního Plzeňska a Prácheňska bylo od vzniku Českého státu do pol. 19. století nejvýznamnější železářskou oblastí země. Například na celkové produkci železa v Čechách v 16. století měly podbrdské železárny podíl 43 %. V 18. století se tento podíl zvětšil ještě více. Podle tabulky sestavené historikem železářství Gustavem Hofmannem bylo z celkového počtu 43 vysokých pecí v Čechách v roce 1753 plných 30 na Podbrdsku a výroba kujného železa zde tvořila v tomto roce již 85 % zemské produkce.“*<sup>26</sup>

Pro vznik a existenci železné hutě byly důležité tři faktory. Mezi první důležitý předpoklad, na němž byla založena výroba železa, byla surovinová základna. Výskyt železné rudy pro podbrdské železářství lze rozdělit do dvou center. Prvním je oblast středočeského plutonu a pro nás mnohem významnější je druhé centrum – oblast Barrandien.<sup>27</sup> Druhým předpokladem bylo dostatečné množství a zásoby dříví. Dřevěné uhlí bylo nezbytnou surovinou pro výrobu železa až do 19. století. Posledním faktorem pro rozvoj železářství byla vodní síla, která poháněla vodní kola. *„Těmito skutečnostmi byla také předurčována*

---

<sup>24</sup> Hofmann 1981, s. 21.

<sup>25</sup> *Tamtéž*, s. 22.

<sup>26</sup> Čáka Jan, *Podbrdskem od městečka k městu*, Středočeské nakladatelství a knihkupectví, Praha 1988, s. 9.

<sup>27</sup> Hofmann 1981, s. 10 – 12.

*existence nejenom jednotlivých železných hutí, ale i celých železářských oblastí. Ruda, dříví a vodní síla musely být tedy co nejbliže u sebe, aby jejich přeprava byla co nejkratší a tím nejenom technicky, ale i ekonomicky realizovatelná.*<sup>28</sup>  
V následující části se budu zabývat hutěmi v oblasti Komárova, které splňovaly již zmíněné předpoklady pro výrobu železa.

### **1.1 Hic optimas habent ferri fodinas**

Jak už bylo zmíněno v předchozí části, komárovské hutě se řadily mezi nejdůležitější hutě nejen na Podbrdsku, ale v celých Čechách. Komárovské výrobky mají dlouhou tradici, především tedy odlitky. V tehdejší době Komárov spadal pod hořovickou vrchnost, konkrétně jej vlastnili hrabata z Vrba. *„Jejich zásluhou získaly na přelomu 18. a 19. století pověst evropskou a jako hořovické byly také tyto skvělé odlitky úředně signovány.*<sup>29</sup>

Otázkou zůstává, kdy komárovské železářny vznikly. Existuje několik domněnek, které mají až mýtický charakter. Jednou takovou pověstí je často citovaná Pubičkova zpráva (Chronologische Geschichte Böhmens), která datuje vznik železáren v Komárově do roku 596 n. l. a oporou mu pro toho tvrzení bylo bájně Libušino proroctví.<sup>30</sup>

Dalším pramenem ke vzniku železáren, se kterým se lze v literatuře setkat, je kronika Václava Hájka z Libočan. V První hořovické ročence se můžeme dočíst, že Hájek posouvá datum vzniku do r. 733 n. l.<sup>31</sup> Jiná literatura se s tímto datem rozchází. Josef Maličský<sup>32</sup> ve svém textu píše, že Hájek datuje vznik železáren na Podbrdsku do r. 777 n. l. a přitom se vůbec nezmiňuje o Komárově, ale oblast Berouna a Hýskova.<sup>33</sup> *„Přesto že ani Ondříček ve svých Pamětech*

---

<sup>28</sup> Hofmann 1981, s. 10.

<sup>29</sup> *První hořovická ročenka* 1938, s. 38.

<sup>30</sup> *Pět století železáren v Komárově* 1960, s. 14.

<sup>31</sup> *První hořovická ročenka* 1938, s. 38.

<sup>32</sup> Josef Maličský (1903 – 1969) byl významným hořovickým rodákem. Vystudoval práva, ale zabýval se historií a archeologií. V roce 1945 začal studovat externě archeologii na Karlově univerzitě. Spolupracoval s Archeologickým ústavem ČSAV, kterým byl pověřen vedením předběžných archeologických výzkumů na Hořovicku a Berounsku. Mezi jeho nejvýznamnější zkoumané lokality patří výzkumy keltského hradiště halštatské kultury u Otmíč, oppida u Srbska, pravěkého sídliště u Tihavy, kláštera na Velizi u Kublova, lokalit knovízské kultury ve Zdicích či Želkovicích. Více informací lze nalézt na webových stránkách města Hořovice či Sklenář Karel, *Biografický slovník českých, moravských a slezských archeologů*, Praha 2005.

<sup>33</sup> *Pět století železáren v Komárově* 1960, s. 14.

*(které se tak staly jakýmsi základním literárním pramenem pro všechny, kdož o Komárovských železárnách psali, bohužel také někdy mylně a nesprávně) blíže necituje, odkud ví, že další zprávy o Komárovských hutích jsou z 13. století a pak z doby krále Václava IV., přece jen můžeme důvodně soudit, když Hájek z Libočan, svého času děkan karlštejnský je v 1. polovici 16. století považoval za tak staré, že jejich vznik položil do doby bájí a pověstí, že se u nás ruda těžila a zpracovávala již ve středověku.*<sup>34</sup>

Jiný údaj pochází od Sebastiana Münstera o těžbě na Jedové (Dědové) hoře. S verzí, že nejstarším sídlem železářství nebyl přímo Komárov, ale zmíněná Jedová hora, přišel Josef Hrabák. *„Nejstarší známé datování je teprve v německé vydání Münsterovy Kosmografie z r. 1541, kde se naleziště jmenuje Giftberg. Latinské vydání z r. 1550 je jmenuje Cameraua, české z r. 1554 pak vůbec jména neudává, obě poslední však praví, že rtuť se nachází nedaleko Berouna, ale je „zlá (lat. vitiosum), neboť jest se železem smíšena.“*<sup>35</sup>

Ve středověku museli hutníci dolovat rudu v povrchových dolech, které nebyly hluboké. V okolí Komárova se jednalo o ložiska sideritu, hematitu a rumělky. Rumělka byla využívána jako vedlejší produkt k výrobě rtuti. Zmíněné rudy obsahovaly okolo 30% železa. A právě nejsilnější ložisko vzniklo na Jedové hoře. *„Komárovské a jinecké hutě dobývaly rudu také na Komorsku u Jinec, kde hematit obsahovala až 50% železa. Až v 19. století se započalo s hlubinnou těžbou rudy ve štolách nebo jámách (např. jáma Barbora na Jedové hoře, která měla hloubku 72 m).“*<sup>36</sup> Do přílohy přikládám aktuální snímky z Jedové hory. První snímek znázorňuje hlavní těžební jámu Barbora v roce 2014. Následující snímek je pořízen v říjnu 2015 během slavnostního otevření (viz Příloha 1 a Příloha 2).

Ve 14. století se železářské hutě přesunuly z Jedové hory k Červenému potoku u Komárova, neboť se k výrobě začala používat vodní síla.<sup>37</sup> Nápis *Hic optimas habent ferri fodinas* se objevil na mapě Jana Crigingera. Jedná se o

---

<sup>34</sup> První hořovická ročenka 1938, s. 38.

<sup>35</sup> Tamtéž, s. 38.

<sup>36</sup> Minulostí Berounska 15 2012, s. 171.

<sup>37</sup> První hořovická ročenka 1938, s. 39.

znázornění Čech z roku 1568. Na mapě nejsou Hořovice, ale *Kamara* (Komárov) a zmíněný nápis je vyobrazen v okolí řeky Berounky.<sup>38</sup>

V českých zemích rostla poptávka po železe, které bylo ještě ve 14. století stále nedostupnou surovinou. Dováželo se především ze Štýrska. Ovšem náklady na dovoz a špatné komunikace nedovolovaly snadný nákup a tato situace vedla k tomu, že bylo zapotřebí zdokonalit domácí výrobu železa.<sup>39</sup>

*„Zvyšující se poptávce však nemohly postačit dosavadní primitivní železářské pícky s dmychadly zpravidla na ruční, či nožní pohon, spojené s dalším ručním opracováním vytavené hroudy železa...Musela proto nastoupit technická novinka – vodní kolo. To se stalo hlavním zdrojem pohonné síly, který se v našem železářství udržel až do sklonku 19. století.“<sup>40</sup>* Vodní pohon se uplatnil především k pohánění hamru – kladiva, které dávalo železu konečný tvar. Hamrem se později začala nazývat celá železářská dílna neboli huť.

Zavedení vodní energie do výroby s sebou neslo zvýšení produkce železa. Významnou změnou také bylo, že výroba železa se přesunula z brdských lesů na břehy vodních toků. Do poloviny 14. století se tedy hutnická pec mohla postavit kdekoli, kde měla surovinou základnu – rudu a dříví. Od této doby se železářské pece nacházejí u řek a potoků. *„Protože pro nové železné hutě – hamry – bylo nutno zajistit dostatek vodní síly, počínají již od poloviny 14. století nejenom v povodí Litavky, ale nepochybně i ostatních vodotečí na Podbrdsku, vznikat často dosti složité a rozsáhlé soustavy hutních rybníků s náhony a jezy, které, postupně budovány, dostaly nejpozději již do druhé poloviny 16. století svoji základní podobu, která se – v dalších obdobích doplňována – udržela až do sklonku 19. století.“<sup>41</sup>*

Tehdejší hutě byly velmi primitivní. *„Železo, jehož komárovské rudy obsahovaly asi 30%, se tavilo z nich pomocí dřevěného uhlí v nízkých pecích, které teprve od 16. stol. Byly nahrazeny tzv. vysokými (měly asi 6-7 m výšky). Pec*

---

<sup>38</sup> *Tamtéž*, s. 39.

<sup>39</sup> Hofmann 1981, s. 26.

<sup>40</sup> *Tamtéž*.

<sup>41</sup> Hofmann 1981, s. 27.



*stála u vody, obyčejně na patě návrší, kde se skládala ruda, přivážená z puchérny, v níž se upravovala, drtila a čistila. K zásypu (kychtě) vedl zpravidla dřevěný most. Vespod měla pec dva výklenky. Jedním se do pece přiváděl vítr pomocí kožených mechu, v pohyb uváděných vodním kolem, druhým se vypouštělo železo a struska. Odtud se odváželo v podobě velkých housek do hamrů čili kování. U vysoké pece bývaly dva.<sup>42</sup> Vodní silou byly poháněny i hamry a typické bylo velké kladivo, které dopadalo na kovadlinu.*

Výroba železa v 2. polovině 16. století je charakteristická tím, že se ubírala dvěma různými směry. První směr znamenal, že výroba pokračovala na předchozím technologickém stupni. Železná ruda se tavila v jednoduchých výhních, ke kterým se postupně doplňovaly technicky náročnější hamry. Vytavené železo se v hamrech dále zpracovávalo. Druhý směr souvisel s tím, jak zvýšit produkci železa. Do popředí se postupně dostaly mnohem výkonnější šachtové pece neboli dýmačky.<sup>43</sup>

*„Byla to šachtová pec o výšce asi 3 až 4 m. Vyráběla se v ní rovněž houbovitá hrouda kujného železa, tedy ještě ne litina. Stavěna byla z kamene v podobě komolého hranolu o čtvercovém půdorysu. Dolní část jedné stěny byla hliněná a nazývala se prsa nebo hrud' pece. Forma, zvaná též výfučina, již se do pece dmýchal vítr, byla zasazena do strany protější. Hrud' pece bylo možno snadno vylomit a vzniklým otvorem vytáhnout železnou hroudu, obsahující zrna železa se struskou. Struska se vytlačovala kováním pod bucharem v hamru. Tavební pochod jedné hroudy, zvané též železo, trval asi 8 až 12 hodin. Byl to tedy stále ještě tavební pochod přerušovaný.“<sup>44</sup>*

Podle Gustava Hofmanna fungovalo v 16. století v Čechách 146 hutí. Na Podbrdsku jich bylo zastoupeno asi 31 a z tohoto počtu byla už v 7 hutích zavedena dýmačka (viz Tabulka 1).<sup>45</sup>

---

<sup>42</sup> První hořovická ročenka 1938, s. 39.

<sup>43</sup> Hofmann 1981, s. 38.

<sup>44</sup> Hofmann 1981, s. 38.

<sup>45</sup> Hofmann 1981, s. 42.

### Tabulka 1. Přehled dýmaček podle G. Hofmanna

(Hofmann Gustav, *Staré železářství na Podbrdsku*, Vlastivědný sborník Podbrdská 19, Příbram 1981, s. 42)

Přehled dýmaček v Čechách ve 2. polovině 16. století podle G. Hofmanna:

	Hutě	Dýmačky	Výhně
Podbrdsko	31	7	24
Ostatní oblasti	115	20	95
Celé Čechy	146	27	119

Kováři zpracovávali hroudy železa většinou na radlice, lopaty, motyky a další zemědělské či jiné nářadí. V této době podbrdské hutě zásobovaly železnými výrobky celé střední Čechy. Mezi nejvýznamnější patřily především huť komárovská, jinecká, strašická, dobřívská, Stará Huť pod Hýskovem i Nová Huť pod Nižborem a královská (viz Obrázek 1).<sup>46</sup>

Počátek 17. století je důležitým mezníkem ve vývoji českého železářství. Končí období přímé výroby kujného železa a zavádí se do výroby vysoké pece. Jedná se o technickou novinku, která významně ovlivnila celou oblast železářské výroby.

Pro zavedení vysokých pecí existovalo několik důvodů. *„Tak nepochybně to byla zvýšená, či stále se zvyšující poptávka nejenom po kujném železe, ale zajisté již i po litině, kterou v dýmačkách nebylo možno vyrábět. Soudobé železářství tak reagovalo zejména na stále stoupající požadavky zbrojního průmyslu v době, kdy trvala nejenom válka s Tureckem, ukončená ostatně značně nejistým mírem r. 1606, ale existovala i další ohniska válečných konfliktů.“*<sup>47</sup>

Druhým možným důvodem byla už špatně tavitelná železná ruda. Pro nezávětralou rudu se muselo sestupovat hlouběji. Zde se však nalézala ruda hůře tavitelná a dala se tavit jen ve vysoké peci při vysokých teplotách. *„Posléze roli sehrál nepochybně i všeobecný vzestup poptávky po lacinějším kujném železe, již*

<sup>46</sup> *Pět století železáren v Komárově* 1960, s. 17. Obrázek železných hutí v 16. století převzat z Hofmann 1981, s. 37.

<sup>47</sup> Hofmann 1981, s. 48.

*nevýkonné dýmačky nebo dokonce výhně nemohly vyhovět. K těmto všem důvodům v neposlední řadě přistoupila i snaha po vyšších příjmech, které mohla zajistit zvýšená produkce umožňovaná jenom nepřetržitým provozem vysokých pecí a s nimi souvisejících zkujňovacích hamrů.*<sup>48</sup>

Vysoké pece se nevyvinuly z dýmaček, ale zaváděly se jako zahraniční novinka v železářské výrobě. Zakladatelem vysokopecní technologie byl valonský šlechtic Jindřich Kašpar ze Sartu<sup>49</sup>. *„De Sart první u nás zaváděl slévání železa, hlavně střeliva, kterého bylo obzvláště mnoho potřebí ve válce třicetileté. Náš kraj, zejména hutě Strašické, jež měl v nájmu v l. 1627–1657 jiný cizinec, bývalý dělostřelecký důstojník Vlach Matteo Zanetti de Diè [sic], nájemce hutí Strašických a hutí Klášterské, zásoboval císařskou armádu municí nepřetržitě...Jeden ze zajatých švédských rytmistů se tehdy vyjádřil o ceně Strašických hutí, že kdyby je dostal švédský generál Torstenson, vážil by si jich a šetril jako klenotu.*<sup>50</sup>

Nejdříve vznikly vysoké pece ve Strašicích, posléze ve Staré Huti pod Hýskovem a Nové Huti pod Nižborem, v Klášteře, Dobříví, v Komárově a v Jincích. Císařské hutě ve Strašicích sloužily především pro vojenské účely, kdežto komárovské hutě pro účely hospodářské. *„R. 1643 doporučoval zbirovský hejtman komoře, aby se daly vozy, koupené do Prahy, okovati v Komárově. On sám prý dává tam u kováře okovávati vozy pro všechny dvory z celého panství Točnického ,pro stálost železa a pevnost díla.*<sup>51</sup>

V následující části této kapitoly se budu zabývat právě komárovskými železárnami, které měly pro celou oblast Podbrdská nezastupitelnou úlohu.

---

<sup>48</sup> Hofmann 1981, s. 48 – 49.

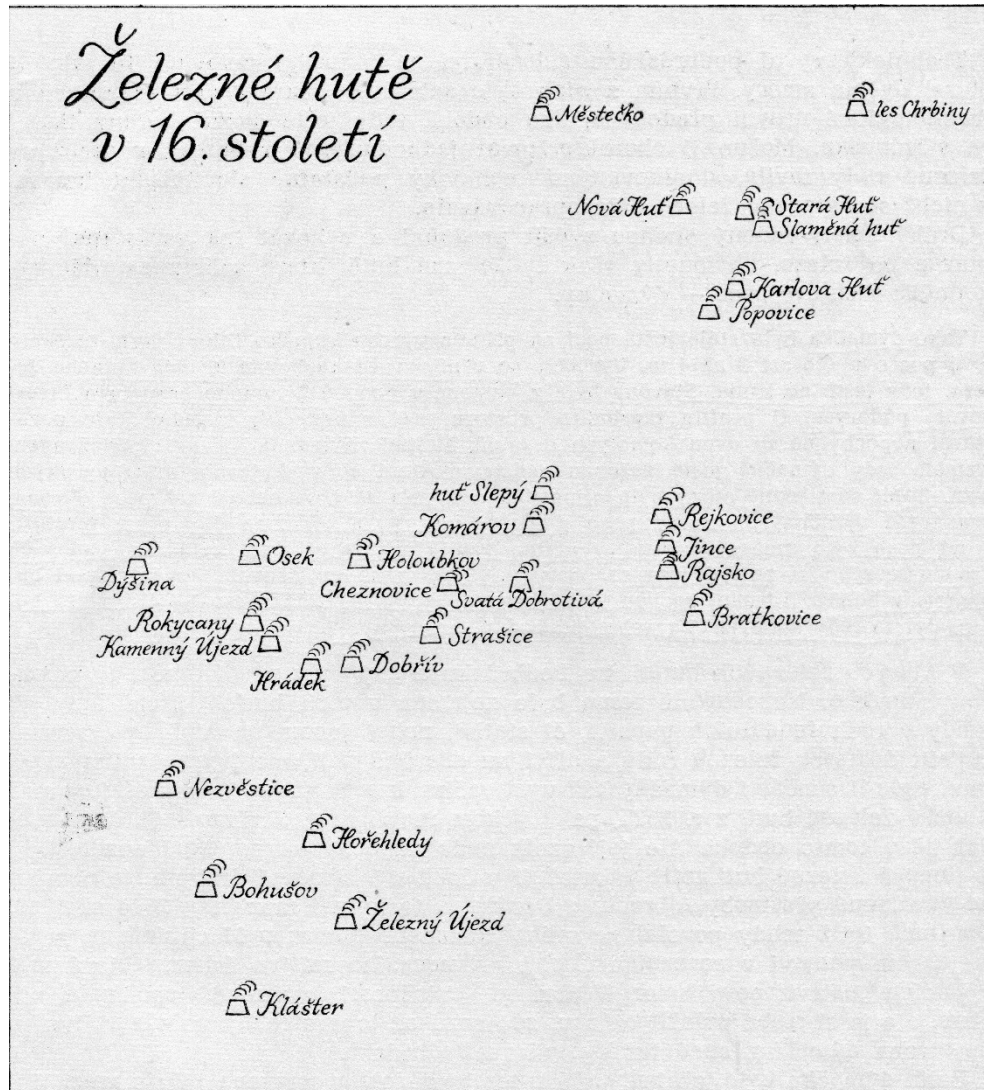
<sup>49</sup> Více Maur Eduard, *Příspěvek k počátkům valonských vysokých pecí na Podbrdsku*, (k původu Jindřicha Kašpara a Julia de Sart), in: *Tradice a současnost železářské výroby II.*, Muz. Dr. Bohuslava Horáka, Rokycany 1998, s. 23 – 29.

<sup>50</sup> *První hořovická ročenka* 1938, s. 39.

<sup>51</sup> *Tamtéž*, s. 40.

### Obrázek 1. Železné hutě v 16. století

(Hofmann Gustav, *Staré železářství na Podbrdsku*, Vlastivědný sborník Podbrdská 19, Příbram 1981, s. 37)



Počátky železáren v Komárově jsou spojeny s jejich majiteli, což byli Pešíkové z Komárova. *„Všechny první zmínky o komárovských hutích jsou spojeny s jejich jménem. V roce 1543 podědil Jan ml. Pešík z Komárova ‚Baštiny‘, tak byla nazývána západní část brdských Hřebenů, ‚s huťmi, horami a doly‘ – zřejmě železárnami komárovskými. Pešíkové získali někdy v této době také starší huť jineckou.“*<sup>52</sup> Železná ruda se v této době těžila jen z povrchových dolů.

Jindřich Otta z Losu koupil železářny na počátku 17. století. V této době se začaly zavádět dýmačky a pokračovala tak ještě nějakou dobu přímá výroba kujného železa. *„Cyklus tavby v těchto pecích trval asi 8 – 12 hodin. Pece nefungovaly v obdobích sucha a také v období tuhých mrazů, kdy byl nedostatek vody, ta byla potřeba jako pohon pro dmyhadla. Tato pec vyžadovala dobrou organizaci práce, dovoz dříví, obsluhu, a tak si je mohli dovolit jen movitější podnikatelé. Drobní hamerníci pracovali stále s původními jednoduchými výhněmi s podstatně menší produkcí železa.“*<sup>53</sup>

Jak už bylo zmíněno v předchozí části kapitoly, počátkem 17. století vznikla v Komárově vysoká pec a tímto krokem nastává další etapa vývoje v železářství na Komárovsku a Hořovicku. Jindřich Kašpar de Sart se zaměřil na lití dělových koulí a litinových rour. *„Podle znalostí de Sarta se v pecích nejprve používalo zkujňování valonské, při kterém měl celý proces pouze dvě fáze. Postupně se vyvinul v Čechách jiný druh zkujňování, a to ‚napouštěcí zkujňování české‘. Podstat českého zkujňování spočívá v oxidaci uhlíku obsaženého v surovém železe díky okysličování a díky oxidům železa obsaženým ve strusce.“*<sup>54</sup> Celý zmíněný proces se ještě dělil na tři jednotlivé fáze a je označován za jeden z vrcholů hutnického umění. Důvodem bylo, že i ze špatné suroviny (což podbrdské surové železo bylo), byli hutníci schopni vyrobit kujné měkké železo, které bylo odolné vůči korozi a dobře se s ním pracovalo.<sup>55</sup>

K dalším změnám v komárovských železárnách došlo po třicetileté válce. Porážka stavovského povstání postihla drobnou šlechtu, ze které pocházeli

---

<sup>52</sup> *Pět století železáren v Komárově* 1960, s. 17.

<sup>53</sup> *Minulostí Berounska 15* 2012, s. 174.

<sup>54</sup> Tamtéž, s. 174 – 175.

<sup>55</sup> *Minulostí Berounska 15* 2012, s. 175 – 176.

železářští podnikatelé. Nepřetržitá výroba ve vysokých pecích vyžadovala větší finanční kapitál než doposud a v důsledku toho některé menší železárny zanikly. *„Velký komplex zbirožských železáren na Podbrdsku držela přímo královská komora, křivoklátské hutě dostali postupně do rukou Schwarzenbergové a Waldsteinové. Komárovský statek s hutí přešel společně se statkem hořovickým v roce 1623 – po konfiskaci majetku Jindřicha Otty z Losu, popraveného v roce 1621 na Staroměstském náměstí – na hrabata Martinice.“*<sup>56</sup>

Po třicetileté válce klesl zájem o munici do děl či o zákopnické nářadí a nastává útlum v železářské výrobě. Dalším důvodem pro snížení výroby byl mor, který vypukl po válce. Na následky moru zemřelo velké množství obyvatel. *„Prázdné grunty osídlovali nově příchozí němečtí obyvatelé. Počátkem 18. století dochází k oživení železářské výroby, a to zejména na Komárovsku a okolí, ke konci tohoto století vyráběly podbrdské železárny dvě třetiny produkce surového železa v Čechách. Změna byla důsledkem nahrazování starých dýmaček vysokými pecemi s mnohem vyšší výrobní kapacitou.“*<sup>57</sup>

Významným mezníkem v dějinách komárovských železáren je rok 1647. Tohoto roku byly rozděleny komárovské a jinecké hutě. Majitelem jineckých hutí se stal Václav Vratislav z Mitrovic. Vlastníky komárovských železáren se v roce 1685 stali Vrbnové. *„V roce 1804 koupili Vrbnové od Vratislava z Mitrovic statek Jince a Bezdědice s jineckou hutí, jež měla v roce 1790 dvě vysoké pece, sedm hamrů a drátovnu. Taky bylo obnoveno spojení obou hutí ze 16. století.“*<sup>58</sup>

Podnikání se zásluhou Františka I. začalo rozvíjet v 60. letech 18. století. Zisk přestal být chápán jako něco zkaženého a podnikatelství se stalo součástí společenské prestiže. Aristokracie se začala zabývat peněžnictvím a obchodem.<sup>59</sup> Mezi významné průkopníky v oblasti železářství patří hrabě Rudolf Vrbna.<sup>60</sup> Byl

<sup>56</sup> *Pět století železáren v Komárově* 1960, s. 18.

<sup>57</sup> *Minulostí Berounska 15* 2012, s. 175 – 176.

<sup>58</sup> *Tamtéž*, s. 18 – 20.

<sup>59</sup> [<http://www.ceskatelevize.cz/porady/1036836797-prukopnici-podnikani-v-ceskych-zemich/298327273350002-hrabe-rudolf-vrbna/>]. Staženo dne 30. 7. 2015

<sup>60</sup> Rudolf Vrbna se narodil v roce 1761. Působil na vídeňském dvoře a stal se důvěrníkem a rádcem arcivévodě a pozdějšího císaře Františka II. Stal se i prezidentem Dvorské komory. V roce 1792 mu otec svěřil správu hořovického panství. Navštěvoval hornickou akademii v Bánské Štiavnici a stal se hutnickým odborníkem. Stal se také významným mecenášem. Významnou roli

to právě on, který odkoupil jinecké panství. V roce 1805 položil základní kámen nové vysoké pece. Dostala jméno Barbora a patřila k nejmodernějším v celých Čechách. Hrabě Vrbna vychoval z místních řemeslníků výborné slévače, kteří zvládali náročnou technologii.<sup>61</sup>

Komárovské hutě se dostaly do čela mezi ostatními železárnami v brdské oblasti. Začala vzkvétat výroba litinových předmětů, např. kotlíků, hrnců, plátů pro krby či rošty.<sup>62</sup> *„Počátkem dvacátých let 19. století bylo u komárovských vysokých pecí vyzkoušeno nové dmýchadlo prof. Gestnera, které se stalo vzorem pro řadu dalších hutí.“*<sup>63</sup> V literatuře lze dohledat přesné roky, kdy se dmychadlo zavedlo, ale autoři se liší. Lze najít rok 1824 a 1830, ovšem Bergmannova zpráva (detailně se budu zabývat tímto pramenem v následujících odstavcích této kapitoly) uvádí, že dmychadlo bylo nainstalováno nejpozději v roce 1816.

Tato doba patří k největším vrcholům v historii komárovských železáren. Vysokou školu železářství, jak se železárnám říkalo, navštěvovali odborníci z Anglie, Ruska, Německa či Ameriky. Odměnou za vysokou úroveň ve výrobě litinových předmětů byla zlatá medaile na pražské průmyslové výstavě v roce 1829. Umělecká litina získávala stále větší věhlas. Litina se dala využít na výrobu strojních součástek, potrubí či zábradlí. Vlastní kapitolou byla funerální litina. Mezi další výrobky patřily litinové náhrdelníky, brože, prsteny a další šperky. Žádanými výrobky byly i kamna, trouby, válce, válcovací stolice a následně kolejnice.<sup>64</sup>

Mezinárodní úrovně dosáhli slévači Zafouk, Šoustek, Roz či Kaucký. *„V jejich rukou se měnila masivní litina v jemně umělecké předměty: ve šperky (pro pražského klenotníka Richtra), svícny a drobné předměty denní potřeby,*

---

sehrál i při zakládání Národního muzea. Během obléhání Vídně Napoleonem prokázal odvahu a císař František II. ho povýšil do funkce nejvyššího komořího. Získal také vyznamenání Zlatého rouna. Zemřel v roce 1823 v Hořovicích.

<sup>61</sup>[<http://www.ceskatelevize.cz/porady/1036836797-prukopnici-podnikani-v-ceskych-zemich/298327273350002-hrabe-rudolf-vrbna/>]. Staženo dne 30. 7. 2015.

<sup>62</sup> *Pět století železáren v Komárově* 1960, s. 19.

<sup>63</sup> *Tamtéž*, s. 20.

<sup>64</sup> *Tamtéž*.

v podobizny význačných osobností (viz Příloha 3), mezi nimi i panovníků (např. *cara Alexandra I. a Mikuláše I.*), v složité ozdobné mříže a pomníky.<sup>65</sup>

Významným litinovým výrobkem komárovské slévárny je pražský Hanavský pavilon (viz Příloha 4). „Podle návrhu architekta Heisera vymodeloval jeho významné části sochař Zdeněk Fiala. Pavilón, odlišný v komárovské slévárně, jejímž majitelem byl tehdy kníže Hanavský, byl r. 1891 postaven původně v areálu pražského výstaviště a představuje snad vrcholnou ukázkou možností umělecké litiny ve službě architektuře.“<sup>66</sup> Po skončení Jubilejní zemské výstavy se stal pavilon majetkem města Prahy a byl přenesen na své dnešní místo, tj. do Letenských sadů. Tato stavba patří mezi první, která je vyrobena z litého železa, betonu a skla.

Blanenská litina patřila k největším konkurentům litiny komárovské. Obě železářny patřily mezi nejlepší v Evropě a mohly se srovnávat s berlínskou slévárnou či hutí v Harzu. Ovšem ve 2. polovině 19. století došlo k omezení těžby dřeva, jelikož ho bylo nedostatek. „Neschopnost vedení železáren prosadit výrobu železa za pomoci koksu, spolu s faktem, že železářny začaly chátrat kvůli malým investicím do výroby, se projevila v rostoucí nekonkurenceschopnosti. Anglické a severočeské vítkovické železo bylo levnější díky použití koksu ve výrobě. V polovině 19. století byly v provozu pouze dvě vysoké pece (Komárov, Jince). V důsledku tohoto neblahého vývoje dochází v roce 1852 k prodeji celého hořovického panství i s železárnami hesenskému kurfiřtovi Fridrichu Vilému I., který vzápětí povolává své odborníky (ve své domovině také provozoval železářny), aby zmodernizovali provozy komárovských železáren.“<sup>67</sup>

Huť v Jincích vyhasla v roce 1874 v důsledku evropské hospodářské krize. Ovšem v Komárově vznikla třetí pec, kterou nechal postavit hanavský kurfiřt v roce 1863. Tím se sice zefektivnil výrobní proces, ale stále se nejednalo o pec koksovou. „Za účelem zhuštění výroby dále kurfiřt schválil soustředění výroby z řady malých hamrů do Komárova. To však vyžadovalo zavedení pudlovacích pecí, válcovny a parního pohonu; tyto pece však pracovaly pouhých

<sup>65</sup> Pět století železáren v Komárově 1960, s. 20.

<sup>66</sup> Hofmann 1981, s. 225.

<sup>67</sup> *Minulostí Berounska 15* 2012, s. 180.



*třináct let (1858 – 1871). Komárovské železářny se po neúspěšných inovativních pokusech vrátily ke starému způsobu českého napouštěcího zkujňování železa a k výrobě šedé litiny, ve které vynikaly. Jako palivo pro pece byl nově zaveden koks, i když se po dlouhou dobu v pecích používalo stále dřevěné uhlí, tato technologie i přes svou zastaralost zaručovala vysokou kvalitu litiny.*<sup>68</sup>

Technologicky předběhly komárovskou železářskou výrobu kladenské železářny. Tento náskok se již nikdy nepodařilo dohnat. Až do roku 1902 patřily k panství knížecí rodiny Hanavské. Po roce 1902 byly železářny koupeny firmou C. T. Petzold a spol. a v roce 1919 se mění na akciovou společnost se sídlem v Praze. Tímto krokem se mění i koncepce výroby. Začínají se vyrábět smaltované litinové vany či válce. Ve 30. letech se ujímá výroba pístních kroužků. Během druhé světové války se vyráběly zmíněné pístní kroužky pro letecká i automobilový průmysl. V roce 1948 došlo ke znárodnění podniku. Následující rok se podnik přejmenoval na BUZULUK Komárov.<sup>69</sup>

Již zmíněná Bergmannova zpráva je odborný text, který vyšel v roce 1827 v bavorském časopisu Umělecký a živnostenský list polytechnického spolku pro Království bavorské.<sup>70</sup> Ve zprávě je popsána cesta důlního dozorce Bergmanna do komárovských železáren v době Rudolfa z Vrbna. Byla to tedy doba největšího rozmachu ve výrobě. *„Cestování odborníků po evropských železárnách patřilo již od druhé poloviny 18. století, tedy v první fázi průmyslové revoluce, k hlavním způsobům získávání informací o technických novinkách a postupech. Tato průmyslová ‚špionáž‘ významně napomáhala hlavnímu technologickému transferu z Anglie směrem na východ, ale i mezi různými metalurgickými oblastmi.*<sup>71</sup>

Bergmannova zpráva popisuje podobu a organizaci komárovských železáren. Dále zaznamenává proces při výrobě železářských výrobků a efektivitu

---

<sup>68</sup> *Tamtéž*, s. 180.

<sup>69</sup> V roce 1992 ze státního podniku vzniká akciová společnost. V roce 2012 Buzuluk zakoupila firma DALIAN China. BUZULUK a. s. [online], <[www.buzuluk.cz](http://www.buzuluk.cz)>, staženo 17. 8. 2015.

<sup>70</sup> *Kunst – und Gewerbeblatt des polytechnischen Vereins für das Königreichs Bayern*, ročník 13, čísla 43, 44, 46, 47 a 49.

<sup>71</sup> *Minulostí Berounska 15* 2012, s. 181. Podrobněji Matoušková Jana, *Studijní cesty hutníků jako jeden z informačních zdrojů procesu modernizace křivoklátského železářství v 1. pol. 19. stol.* In: *Z dějin a hutnictví* 14, 1985, s. 68 – 85.

práce. Překlad zhotovila Mgr. Kateřina Fryaufová za pomoci Ing. Oldřicha Šplíchala, který působil jako vedoucí Muzea litiny v Komárově.<sup>72</sup>

Se železářskou výrobou je na Hořovicku velmi úzce spjata výroba cvočků či hřebíků. Dějinami tohoto již zapomenutého řemesla jsem se podrobně zabývala v bakalářské práci.<sup>73</sup> V následující kapitole stručně nastíním vývoj cvočkařství, jelikož je důležité pro pochopení celého hospodářského života v Hořovicích.

---

<sup>72</sup> *Minulostí Berounska 15* 2012, s. 181 – 182.

<sup>73</sup> Kroupová Kristýna, *Cvočkařství na Podbrdsku*, bakalářská práce, Praha PedF UK 2012.

## 1.2 Cvočkařství a cechovní organizace

Cvočkařská výroba patří mezi typická domácká řemesla, která se na Podbrdsku prosadila. V následující kapitole představím vývoj zmíněného řemesla od počátků do začátku 20. století. Přelom 19. a 20. století lze označit jako zánik cvočkařství. Stalo se tak díky stále se rozvíjející tovární výrobě. Samotnými továrnami a jejich majiteli se budu zabývat v příštích kapitolách.

Cvočkařství, jedno z odvětví železářské výroby, byla ruční výroba hřebíků či cvočků do bot. Řemeslo patří mezi názorný příklad domácké výroby a vzniklo oddělením od kovářského řemesla. Kováři, kteří vyráběli hřebíky do bot, se nazývali hřebičníci. Tito řemeslníci se od kovářů oddělili již ve 14. století a v 15. století se s nimi setkáváme v Praze.<sup>74</sup> V literatuře se můžeme setkat s různým pojmenováním těchto výrobců hřebíků. *„Dělníci, kteří se zabývali jen výrobou cvočků, nazývali se cvočkaři. Ti, kteří hotovili jiné druhy do určité váhy tisíce hřebíků, byli cvokaři, a konečně, kdo dělali silnější a těžší druhy, zvaní byli kováři.“*<sup>75</sup> Mezi další názvy patří i šerkař, nágelšmíd či malokovář.<sup>76</sup>

Zde musím vysvětlit rozdíl mezi domáčkou a domácí výrobou. Domácí výroba je jedním z typů výroby domácké. Slouží pro vlastní potřeby. *„Domácká výroba je rukodělná zboží malovýroba bez právního zajištění, jednostranně specializovaná, organizovaná většinou gestorem výroby nebo na gestoru závislými mezičlánky a provozovaná doma, tj. v obytných prostorách za pomoci rodinných příslušníků.“*<sup>77</sup> Domácká práce dosáhla významného rozšíření v některých oborech v polovině 18. století. *„Objevovala se jak v odvětvích, která měla starší tradici cechovního řemesla (broušení drahokamů, cvočkařství, síťářství, tkalcovství, rafinace skla), tak v oborech, které vycházely z tradice středověké domácké výroby (krajkářství, předení), výjimečně též v oborech nově založených bez předchozí místní tradice.“*<sup>78</sup>

---

<sup>74</sup> Mevaldová 2004, s. 70.

<sup>75</sup> *Monografie Hořovicka a Berounska 1930*, s. 9–10.

<sup>76</sup> Archiv ÚLUV, *Hrubý průzkum rukodělné výroby 1961*, s. 16.

<sup>77</sup> Scheufler Vladimír, *Etnografický atlas 2*, Ústav pro etnografii a folkloristiku ČSAV, Praha 1991, s. 8.

<sup>78</sup> Martínek Zdeněk, *Etnografický atlas Čech, Moravy a Slezska III*, Řemeslná, domácká a manufakturní výroba a obchod v Čechách v letech 1752–1756, Praha 2000, s. 40.

Významnou část produkce si většinou zhotovovali samotní výrobci – mistři. Ovšem někdy nastala tíživá situace mezi nabídkou a poptávkou a výrobci neměli dostatečný odbyt. To byl důvod, proč vznikaly cechovní organizace. Cechy hájily práva svých členů a jako ochrana před konkurencí. *„Naproti tomu v oborech, kde se prosadila hromadná práce pro vzdálené trhy, stávala se cechovní organizace se svými zásadami často pouze formálním rámcem drastického procesu sociální diferenciacce mezi jednotlivými mistry, z nichž se vydělovala vrstva nejzamožnějších a nejprůbojnějších podnikatelů.“*<sup>79</sup>

Manufakturní výroba se projevila i v oborech, kde byla základní provozní jednotka huť a nikoli dílna. Ústřední postavení měl huťmistr, který byl obklopen dalšími pomocníky a odbornými zaměstnanci. *„Tato forma organizace měla až do nástupu moderní průmyslové výroby řadu smíšených rysů, vycházejících jak z tradice cechovního řemesla, tak z manufakturního způsobu výroby. Rozšířena byla především ve výrobě železa a skla. Rozsahem a do jisté míry i organizací práce se hutím ve výjimečných případech blížily i některé další vrchnostenské podniky – koželužny, papírny, podniky chemické výroby, velkokapacitní mlýny a pivovary.“*<sup>80</sup>

Zdrojem příjmů pro samostatného výrobce byl buď zisk z prodaného zboží, které vyrobili řemeslníci pro vlastní odbyt či mzda, která byla vyplacena zadavatelem za vykonanou práci. Naturální odměny byly méně rozšířeným typem zdrojem příjmů. Doloženy jsou např. u kovářů či právě u cvočkařů. Deputátem bývali odměňováni i mistři, kteří sloužili u vrchnosti.<sup>81</sup>

Ne všichni mistři mohli vykonávat svou profesi. V polovině 18. století se lze setkat s mitry, kteří nevykonávali své řemeslo především ze dvou důvodů. Prvním byly zdravotní problémy (stáří či nemoc) a dalším byly důvody ekonomické. *„Každý mistr, který řemeslo vykonával v plném rozsahu, byl nejenom sám bezprostředním výrobcem, ale současně i malopodnikatelem, který vkládal do výroby prostředky a byl odkázán na rentabilitu jejich zhodnocení. V tomto směru byl charakter práce cechovních mistrů vrstevnatější, než se dosud obvykle uvádí.“*

---

<sup>79</sup> Martínek 2000, s. 40

<sup>80</sup> *Tamtéž*, s. 41.

<sup>81</sup> *Tamtéž*.

*Do jejich práce se promítaly důsledky obchodu se surovinami, způsob jejich nabyvání (a to zejména v podmínkách, kde přeprava zvyšovala podstatně jejich cenu), na druhé straně velikost a charakter odbytu.*<sup>82</sup>

V řadě oborů byl počet nepracujících mistrů dost vysoký. Výrobní podmínky řemeslníků ovlivňoval především nedostatek prostředků a odbytu. *„Mezi mistrem provozujícím řemeslo v plném rozsahu a mistrem, který profesi zcela opustil, existovala celá škála případů práce vykonávané v redukovaném rozsahu. Někdy se jednalo o sezónní vykonávání řemesla (odlišné od profesí, pracujících tímto způsobem v důsledku specifických podmínek výroby). Poměrně častou formou bylo rovněž omezení práce na pouhé opravy, které nevyžadovaly větší finanční prostředky na nákup surovin a materiálů.*<sup>83</sup> Cvočkařství se postupně přeměnilo právě na sezónní zaměstnání přibližně v 1. polovině 20. století. O tomto tématu se zmíním v následující části kapitoly.

V Hořovicích vznikají první cechy až v 16. století a velká vlna zakládání cechů přišla po třicetileté válce. *„Lze říci, že na počátku 18. století mají ve všech větších místech ležících na území nynějšího okresu, tj. v Berouně, Hořovicích, Hostomicích a Žebráku, všechna řemesla cechovní organizace. Pokud dochází v těchto městech k zakládání nových cechů v 18. a 19. století, je to vyvoláno neuspokojivými poměry v původním cechu (cvočkaři a zámečníci v Hořovicích), dlouhými vzdálenostmi, a tudíž nemožností se plně účastnit cechovního života, nebo prudkým rozvojem příslušného řemesla (cvočkaři v Hořovicích, Hostomicích a Žebráku), či snahou zvýšit prestiž jednotlivých řemesel.*<sup>84</sup>

Nejstarší cech, který vznikl v Hořovicích, byl cech pekařský. Vznikl v 16. století zásluhou Václava z Říčan. Postupně se do cechu připojila další řemesla. Po třicetileté válce to byli hrnčíři a následně sklenáři. Vznikl tak cech pekařský, hrnčířský a sklenářský. Cech, který vznikl před třicetiletou válkou, několikrát změnil svůj název. Nejdéle se užíval název cech patero řemesel. Patřili sem klempíři a lžičkaři, kteří pracovali ve vrbovské manufaktuře. Roku 1628 udělil císař Ferdinand II. privilegium, že každé řemeslo v Hořovicích si může založit

---

<sup>82</sup> Martínek 2000, s. 41.

<sup>83</sup> *Tamtéž.*

<sup>84</sup> *Minulostí Berounska 3* 2000, s. 20.

vlastní cech. Roku 1648 byl založen cech řeznický, následně cech novoševcovský a mlynářský.<sup>85</sup>

*„Poslední cech, který vznikl v 17. století, byl cech krejčovský a postřihovačský. Na počátku 18. století vznikly cechy punčochářský a rajcech. Rajcech založili mistři stavebních řemesel – zedníci, tesaři a kameníci. Pozoruhodné je, že v době vzniku rajcechu probíhala stavba nového zámku.“<sup>86</sup>* Hraběnka Aloisie z Vrbna, která došla k názoru, že cechy ztratily mravnost a jejich chování neodpovídá službě Bohu, pověřila zvláštní inspektory, aby dohlíželi zvláště na řezníky, pekaře, ševce či krejčí. Hraběnka spravovala hořovické panství, jelikož její syn Eugen byl ještě nezletilý.<sup>87</sup>

Cech vznikl v den, kdy byly potvrzeny cechovní artikuly. Artikuly byly řádem celého cechu. Cechy v např. v Žebráku potvrzovala česká komora. Dále artikuly mohlo stvrzovat gubernium či krajský úřad a to především v 19. století. *„Tak byl cech cvočkařský a zámečnický v Hořovicích založen na základě guberniálního výnosu číslo 63 875 z 21. 12. 1822 a cvočkařský cech v Hostomicích podle dekretu berounského úřadu číslo 9194 z roku 1832. Artikuly se u velkých cechů dochovaly, i když později po roce 1739 ztratily platnost, pravděpodobně z piety ke stáří dokumentů. Od roku 1739 se všechny cechy řídily tzv. generálními artikuly císaře Karla VI.“<sup>88</sup>*

Cechy měly pevně stanovenou hierarchii. V čele stál starosta či cechmistr. Starosta byl volen mistry a to na určité funkční období. *„Cechmistři řídili schůze, potvrzovali výuční listy a mistrovské listy, vybírali poplatky a pokuty od členů. Důležitá byla jejich soudní pravomoc. Cechmistr měl právo soudit a trestat příslušníky svého cechu za menší přestupky týkající se výkonu řemesla, dodržování stanov či otázek mravnosti.“<sup>89</sup>* Pokud provinění člena bylo závažnější, byl předán městským úřadům.

---

<sup>85</sup> *Historie a současnost podnikání na Berounsku a Hořovicku* 2006, s. 26.

<sup>86</sup> *Tamtéž*, s. 26.

<sup>87</sup> *Tamtéž*.

<sup>88</sup> *Tamtéž*, s. 21.

<sup>89</sup> *Tamtéž*, s. 22.

Další významnou pravomocí starosty bylo právo držení klíčů od pokladny cechu. Členové se scházeli na cechovních schůzích, které se konaly většinou v hospodě. *„Průběh schůzí se řídil velmi přesnými a přísnými formálními pravidly, a to jak v úkonech, tak ve slovech. Začátek byl přesně stanoven, a kdo se opozdil, platil pokutu. Mistři se museli, jak předepisovala statuta, scházet slušně oblečení, beze zbraně a střízliví. Zasedací pořádek byl pevně stanoven, každý mistr měl přesně určené místo u stolu, a to většinou podle toho, jak dlouho byl členem cechu. Po dobu schůze byl zákaz pití alkoholu. Porušení tohoto zákazu se nevyplatilo v roce 1829 představeným cechu řemesel bednářského a truhlářského v Hostomicích. Na schůzi, která se konala po pohřbu spolumistra Šlosara, dovolili cechmistři zapíjet památku zemřelého mistra. Během schůze došlo k výtržnostem a násilnostem, které soudil městský magistrát.“*<sup>90</sup>

Hlavní schůze se konala většinou jednou do roka a ostatní podle individuální situace a potřeby. Schůze se zahajovaly otevřením cechovní pokladny, přečetly se privilegia či artikuly a vybíraly se poplatky a dluhy od členů do pokladnice. Dalším důležitým bodem schůze bylo přijímání nových členů. Nově přijatý mistr měl povinnost předložit Lehrbrief (výuční list) a Meisterstück (mistrovský kus). Poplatky za přijetí byly u každého cechu odlišné. V berounském cechu cvokařů lze dohledat, že k roku 1785 nově přijetí členové platili 12 zlatých.<sup>91</sup> Pro názorný příklad uvádím žádost cvočkařů, aby byli přijati za členy do cechu cvočkařů a zámečnicků v Hořovicích z roku 1902 (viz Příloha 5).<sup>92</sup>

Dalším bodem cechovních schůzí bylo zapisování a propouštění učedníků. Platilo se i za přijetí a vyučení řemesla. Často se stávalo, že poplatky nebyly uhrazeny v celé míře a ne vždy byly zaplaceny v penězích. *„Dále se na shromážděních projednávaly sociální problémy členů cechu. V účtech jsou položky příspěvků starým mistrům, mistrovským vdovám a sirotkům i částky za odvoz nemocných členů cechu do nemocnice U milosrdných v Praze. Také byla na schůzích věnována pozornost tovaryšům, kteří přicházeli do měst vandrem. Byly*

---

<sup>90</sup> *Tamtéž*, s. 24.

<sup>91</sup> *Tamtéž*, s. 24 – 25.

<sup>92</sup> SOKA Beroun, *Cech cvočkařský a zámečnický v Hořovicích*, Kniha mistrů z let 1823–1902, inv. č. 1, karton č. 1. (viz Příloha 5)

*jim hrazeny z cechovních peněz hospody (herberky), kde se tovaryš po stanovený počet dní, než si našel práci, mohl ubytovat a stravovat.*<sup>93</sup>

Po ukončení cechovního shromáždění byla uzavřena a odnesena cechovní pokladnice. Uvádí se, že po schůzi následovala tzv. mistrovská svačina. *„Některé cechy, např. řezníci v Žebráku, pravděpodobně kvůli vrchnosti, skrývaly tyto výdaje pod záznamy rozličná vydání. Ševci v Hořovicích nezakrytě uváděli ,v tom roku (1722) při plnosti cechu na truňk piva dáno 2 zlatý‘ a ševci v Berouně stručně na ,truňk piva dáno 1 zl‘ (rok 1766).*<sup>94</sup>

V roce 1836 byl korunován Ferdinand V. na českého krále. Část průvodu tvořily alegorické vozy. Tyto vozy představovaly úspěšné podnikání na určitém panství. *„Do berounské delegace byly zařazeny celkem tři vozy. První, z dobříšského panství hrabat Colloredo – Mansfeldů, uspořádal důchodní Josef Popper. Na něm dívky stříhající bílé beránky představovaly úspěšný chov ovcí. Další alegorický vůz s pletařstvím košíků vypravil důchodní zbraslavského panství knížat Oettingen – Wallersteinů Gottfried Rietsch. Poslední vůz vystrojily vrbnovské železářny podle návrhu hořovického vrchního správce Josefa Böhma.*<sup>95</sup> Na voze byla vytvořena cvočkařská dílna s výhni. Cvočkaři zde během jízdy kovali cvočky a vytvořili iniciály královských manželů Ferdinanda a Anny. *„Cvočky tvořily i základ výzdoby vozu. Vedle girland a závěsů byl vůz ozdoben znakem hrabat z Vrba a cvočkařského cechu. Heraldické figury a ozdoby znaků byly vyrobeny z cvočků. Boční strany vozu nesly nápisy ,Zdráv bud' král náss‘ a ,Zdráva bud' králowna nasse‘.*<sup>96</sup>

V roce 1859 byly cechy zrušeny živnostenským řádem. Novelizace zákona vznikla v roce 1883. Cechy v Hořovicích ukončily svoji činnost v roce 1895 a téhož roku bylo založeno živnostenské společenstvo. Podle živnostenského zákona do společenstva přešly všechny cechy.<sup>97</sup>

---

<sup>93</sup> *Minulostí Berounska* 3 2000, s. 27.

<sup>94</sup> *Tamtéž*, s. 27.

<sup>95</sup> *Minulostí Berounska* 9 2006, s. 68.

<sup>96</sup> *Tamtéž*, s. 68.

<sup>97</sup> *Minulostí Berounska* 4 2001, s. 48.



*Zákon O společenstvech v ýdělkových a hospodářských* vznikl v roce 1873 a umožnil zakládání spolků a družstev (viz Příloha 6). Cvočkařské spolky umožňovaly menší závislost na faktorech, jelikož prostřednictvím spolků docházelo k prodeji zboží.<sup>98</sup> Známy je spolek Dobroslav, který vznikl v roce 1866 a založil ho farář v Hluboši. Zmíněný farář Jan Kohout pomáhal cvočkařům především materiálně. Jeho snaha o poskytování potravin a základních životních potřeb pro cvočkaře vedla k tomu, že spolek se přeměnil spíše na dobročinnou organizaci. Následně začaly mít spolky povahu odborových organizací. Jako příklad můžeme uvést spolek Václav, který vznikl po roce 1880 v Mýtě a o něco mladší spolek Miroslav v Hostomicích.<sup>99</sup>

---

<sup>98</sup> Mevaldová Helena, *Cvočkařství na Podbrdsku, in Domácká výroba v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, Sborník referátů ze semináře konaného ve dnech 9. – 10. 6. 1999 v Měčině, Měčín 2000, s. 77.

<sup>99</sup> Mevaldová 2000, s. 78.

### 1.2.1 Cvočkařství v Hořovicích

O vzniku cvočkařského řemesla jsou doklady už z 15. století z okolí Karlštejna. První známí hřebíkáři z naší zkoumané oblasti pocházeli ze Žebráka a Jinec a jedná se o 1. polovinu 18. století. Ze Žebráka pocházel Jan Jiří Schmidt a z jineckého panství Martin Pach.<sup>100</sup>

V okolí železářských hamrů začaly vznikat přidružená manufakturní výroby s rozmanitým zbožím. V roce 1765 vznikla v Hořovicích manufakturní výroba plechových lžic. Postupně se stala významnou pro celé Čechy. Dále se zde vyráběly žehličky, svícny či zámky.<sup>101</sup> Již několikrát zmíněný hrabě Vrba ke konci 18. století pozval hřebíkáře ze Saska a Bavor. Díky těmto německým odborníkům se v Hořovicích a okolí rozšířila výroba hřebíků a cvočků. Tato doba je největším rozkvětem pro cvočkařské řemeslo.<sup>102</sup>

Cvočkařství na Podbrdsku bylo rozšířeno především v Hostomicích, Běštíně, Olešné, Zaječově, Cheznovicích, Strašicích, Rožmitále pod Třemšínem a v Hořovicích. Město Hořovice leží zhruba v polovině cesty z Plzně do Prahy. Dobový průvodce město popisuje následovně. *„Město Hořovice, jemuž ne nadarmo se říká český Betlém, neboť domy a domky jeho od Červeného potoka nahoru po stráni až k háji Dražovce ovečkám rozběhnutým se podobají, vzdáleno od nádraží 0,6 km. Kdežto rušný život tovární soustředěn v údolí pod nádražím, nalézají se hlavní ulice, veliké námětí a nejvýznačnější budovy na výšině, celému okolí vévodící.“*<sup>103</sup>

V roce 1791 se nacházely v Hořovicích pouze dvě cvočkařské dílny, přesto město zůstávalo na dlouhou dobu centrem cvočkařského řemesla. Jednotlivé počty cvočkařů můžeme vyhledat v Sommerově topografii<sup>104</sup>. Data však zaznamenávají počty pro celé panství, výjimečně se zde vyskytují informace k jednotlivým městům či obcím, kde se cvočkařství vyskytovalo. *„V tehdejším Berounském kraji pracovalo k roku 1849 na panství Zbiroh, které zahrnovalo taková střediska*

<sup>100</sup> Monografie Hořovicka a Berounska 1930, s. 9.

<sup>101</sup> Pět století železáren v Komárově 1960, s. 20.

<sup>102</sup> Hofmann 1981, s. 144.

<sup>103</sup> Kubišta, Antonín, Z Prahy do Plzně, I. část, nakl. Pavel Korber v Praze 1912, s. 88.

<sup>104</sup> Sommer J. G., Das Königreich Böhmen, 16. Band, Berauner Kreis, Prag 1849 a Sommer J. G., Das Königreich Böhmen, 6. Band, Pilsner Kreis, Prag 1838.

*cvočkařství jako Holoubkov, Mýto, Dobřív, Strašice a vsi v jihozápadním cípu dnešního okresu Beroun (Jivina, Kvaň, Olešná, Zaječov, Nová Ves) 42 mistrů a 114 pomocníků. Na panství Hořovice a Jince bylo dalších 99 mistrů a 196 pomocníků.*<sup>105</sup>

Cvočkařské řemeslo se udrželo na výsluní až do poloviny 19. století. Literatura se shoduje, že s příchodem 40. let 19. století přichází krize a úpadek řemesla. V této době vznikaly první továrny na strojní výrobu hřebíků. Nejprve se objevily v Rakousku (Štýrský Hradec) a posléze také v Čechách (Plzeň či Žatec). Konkurence tovární výroby, která byla levnější a ztráta trhů na Balkáně po Krymské válce (Anglie sem začala exportovat zboží ze svých továren), to byla příčina pro úpadek cvočkařského řemesla.<sup>106</sup> Prvními továrnami v Hořovicích se budu zabývat v příští kapitole.

Dalším neméně důležitým důvodem pro krizi řemesla byl tzv. faktorský systém. Sociální postavení cvokařů se rychle zhoršovalo. *„Cvočkař musel v dílně strávit převážnou část dne, aby si vydělal sumu nutnou k obživě rodiny. Nebylo možné, aby si zároveň obstarával suroviny a zajišťoval i prodej svých výrobků. Faktori a překupníci, kteří pro cvočkaře hromadně objednávali železo a kamenné uhlí a odebírali hotové cvočky, byli zároveň velmi často majiteli obchodů se smíšeným a střížním zbožím. Obvykle vyžadovali, aby cvočkaři z jejich obchodu odebírali i své životní potřeby, především potraviny. Tento dvojí způsob závislosti výrobce na odběrateli, který často svého postavení zneužíval, se nazývá truck systém a celá 2. polovina 19. století je ve znamení snah o jeho odstranění nejen u cvočkařů, ale i u jiných domácích dělníků.*<sup>107</sup>

Sociální propad v životě cvočkařů lze dokumentovat rokem 1866. Toho roku se v Běštíně odehrála ‚bouře‘ znepokojených cvočkařů. Detailní průběh povstání je zpracován v díle *Sociální bouře hostomických cvokařů v roce 1866* od Františka Hrdličky. Hrdlička ovšem čerpá z obecní kroniky Hostomic. Zprávy proto lze vyhledat i v tomto pramenu.<sup>108</sup> V této době byl zveřejněn i velmi známý

---

<sup>105</sup> Mevaldová 2000, s. 73.

<sup>106</sup> Mevaldová 2004, s. 74.

<sup>107</sup> Mevaldová 2000, s. 75.

<sup>108</sup> Hrdlička František, *Sociální bouře hostomických cvokařů v roce 1866*, Hořovice 1959.

fejeton od Jana Nerudy Výlet do kraje bídy, ve kterém autor popisuje životní úroveň cvočkařů. Fejeton dokázal ve veřejnosti vyvolat dobročinné akce, které měly za účel pomoci cvočkařským dělníkům.<sup>109</sup>

V bakalářské práci jsem se zabývala už cvočkařstvím v době krize. Důležitými prameny pro můj výzkum byly dokumenty ze sčítání obyvatel v Hořovicích z roku 1880 a 1921. Sčítací operáty jsou bohatým zdrojem informací o životě domácích dělníků. Můžeme zjistit, kolik členů daná domácnost měla a tím lze sledovat sociální postavení rodiny a úroveň bydlení.

Zdá se paradoxní, že k oživení cvočkařské výroby přispěla válka. Prusko-rakouská válka v roce 1866 zvýšila poptávku po cvočcích do vojenských bot. Na určitou dobu tak vyvedla řemeslo k hluboké krize. *„Sedmdesátá léta jsou dobou opětovného úpadku cvočkařství a sním spojeného těžkého sociálního postavení cvočkařů. Tehdy zřídily firmy ‚Hirsch a Tuschner‘ a ‚Schwarz a Beck‘ své továrny v Plzni. Firma Adolfa Mendela v Žatci vyráběla vedle drátěných hřebíků i strojní podkováky. Firma ‚Moravia‘ v Olomouci zhotovovala hřebíky do bot a jiné menší druhy hřebíků.“*<sup>110</sup>

Pro další vývoj cvočkařského řemesla je charakteristické zakládání družstev, o kterých jsem se zmínila v předchozích odstavcích. Zakládání těchto organizací bylo jediné řešení, jak nebýt závislý na faktorovi. *„Během poslední třetiny 19. století se počet cvočkařů značně snížil. Opouštěli tuto špatně placenou domácí výrobu, jakmile se naskytla jiná výdělečná příležitost. Tu od 80. let 19. století představovaly postupně vznikající průmyslové závody nahrazující zdejší železářskou výrobu. Na konci 19. století jako střediska cvočkařské výroby přežívali jen obce s vyšší koncentrací této domácí výroby (cvočkaři na Rožmitálsku, v okolí Mýta, Strašic, v Cheznovicích, Zaječově, Jincích, Hořovicích, Hostomicích a v jejich okolí).“*<sup>111</sup>

Oživení výroby nastalo během první světové války. *„Pro italskou frontu v Alpách byla rakousko-uherská armáda vybavena tzv. horskými botami, které*

---

<sup>109</sup> *Národní listy*, 25. 3. 1866, číslo výtisku 83, s. 1.

<sup>110</sup> Mevaldová 2000, s. 77.

<sup>111</sup> Mevaldová 2000, s. 78.

*byly okovány, aby byly trvanlivější a uspořila se surovina k jejich výrobě – kůže. Stoupající potřeba cvočků přiměla vojenskou správu monarchie, aby si vyhradila celou výrobu pro své účely. Např. v roce 1917 spotřeboval vojenský erár jenom piflí (jednoho ze tří druhů cvočků určených pro okování bot) 40 milionů kusů měsíčně.<sup>112</sup> Cvočků se vyrábělo velké množství druhů a těm do vojenských bot se říkalo šerky.*

Rok po zahájení války se cvočkařství dostalo pod dohled státu. Probíhaly inspekční cesty a dělníci byli kontrolováni, zda v dílnách odvádějí svou práci. Z tohoto důvodu byli cvočkaři uvolněni z vojenské služby a týdně museli dodávat pevně stanovenou sumu svého zboží. Během války se však vyšplhaly ceny potravin do neuvěřitelných výšin, a tak se životní úroveň cvočkařů nezlepšila. *„Stát zůstával zejména v posledních dvou válečných letech dlužen na mzdách a mnohého zboží – zejména potravin – byl nedostatek, nebo bylo k dostání pouze na černém trhu s ještě vyššími cenami. Tuto situaci potvrzuje i hladostávka vyhlášená na hostomickém náměstí, kde se shromáždili všichni cvočkaři ráno 14. června 1917. Práci nastoupili až po třech dnech, kdy jim okresní hejtmánství zajistilo trochu potravin.“<sup>113</sup>*

Poválečné období se stalo v historii domácí výroby důležitým mezníkem. Došlo k přerušení tradičních obchodních cest na Balkán, rozšířila se především strojová výroba a změnil se i sortiment požadovaného zboží. Poptávka rostla po různých skobách, závěsech či potřebných výrobcích pro zemědělce. Jako ukázkou přidávám nabídkový leták cvočků z roku 1934 z Rožmitálu pod Třemšínem (viz Obrázek 2). Situace už ve 20. letech 20. století se stala neúnosnou. Odbyt výrobků neustále klesal a domácí dílny začaly postupně zanikat. Cvočkařství se stalo pouze sezónním zaměstnáním a následně zaniklo.<sup>114</sup>

---

<sup>112</sup> *Tamtéž*, s. 78.

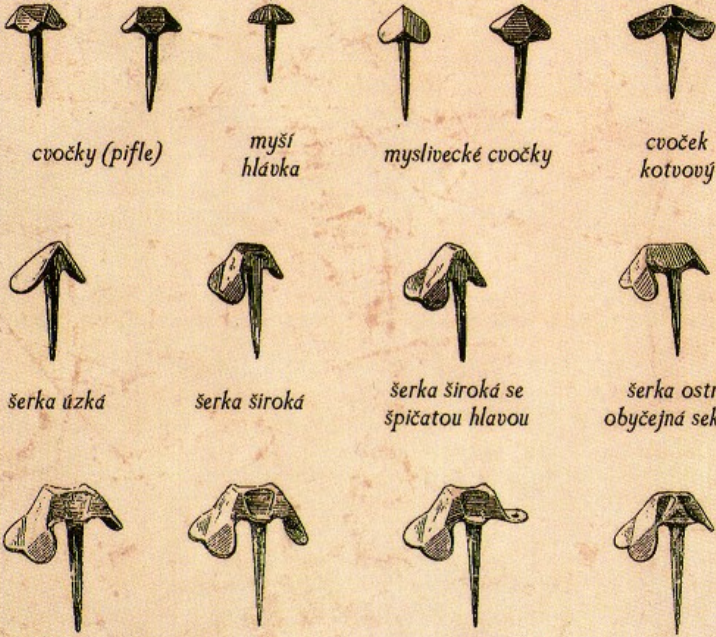
<sup>113</sup> Mevaldová 2000, s. 78, *Monografie Hořovicka a Berounska* 1930, s. 36.

<sup>114</sup> Mevaldová 2000, s. 79.

**Obrázek 2: Ukázka letáku s nabídkou cvočků z roku 1934**

(Pohlednice zakoupena v Rožmitále pod Třemšínem ve cvokařském muzeu)

**CVOČKY A ŠERKY DO BOT**  
**1934**



The advertisement displays 16 different types of arrowheads and fletching, arranged in three rows. Each illustration is accompanied by a descriptive label in Czech.

*cvočky (pifle)*      *myši hlávka*      *myslivecké cvočky*      *cvoček kotvový*

*šerka úzká*      *šerka široká*      *šerka široká se špičatou hlavou*      *šerka ostrá obyčejná sekaná*

*šerka ostrá vyražená Togeberská*      *šerky sedlové tzv. šustony*      *šerka křížová*

**JOSEF KULOVANÝ**  
**VLASTNÍ VÝROBA KOVANÉHO ZBOŽÍ**  
STARÝ ROŽMITÁL č. p. 74. pošta a stanice dráhy Rožmitál pod/Tř.

Významným pramenem pro výzkum cvočkařského řemesla je Hrubý průzkum rukodělné výroby (dále jen HPRV), který zpracovala Marie Říhová v roce 1961. HPRV je důležitý, jelikož se zde nacházejí výpovědi respondentů. Jan Srp vzpomíná na cvočkařství v Zaječově. Narodil se roku 1894 a cvočkařstvím se zabývaly tři generace jeho rodiny. Pracoval v dílně neuvěřitelných 51 let. Vzpomíná na faktorský systém a na výrobu hřebíků. *„Dílně opatrovaly železo a uhlí faktori, v Zaječově to byl žid Levý. Na něm byli všichni závislí, poněvadž on rozhodoval, kdo dostane dál práci. Jemu odevzdávali také své výrobky. Za železo, které dostávali, platili dvě koruny za kilo. Plat dostávali za počet odevzdaných hřebíků a za kvalitu práce. Cena byla stanovena za 8 (číslo málo čitelné) tisíc kusů. Překupník se snažil, aby v penězích platil co nejméně. Ztrhával za železo, za uhlí, a zbytek se snažil platit v naturáliích, poněvadž měl také obchod se všemi potřebami. Tím dělníky ještě více omezoval.“*<sup>115</sup> Dále korespondent vypovídá, že cvočkaři si založili vlastní organizace jako ochranu proti faktorům. Nejprve vznikl Spolek cvočkařů a malokovářů. Následně Svaz cvočkařů a v roce 1918 se přeměnil na Rudé odbory.

Dále vzpomíná František Havlíček, který se narodil roku 1895 v Běštíně. Do školy chodil do čtrnácti let a cvočkařstvím se živil přes padesát let. V jeho rodině nebyla tradice tak silná, jelikož se řemeslem začal zabývat teprve jeho otec. V Běštíně pracovali pro faktora, který měl obchod se zbožím a sám určoval cenu cvočků podle jejich kvality a množství. Faktory se stávali především židé a Havlíček vzpomíná na situaci za okupace. Jelikož byl faktor odvezen z obce, každý cvočkař pracoval samostatně a musel si hledat i odbyt pro své výrobky. Informuje, že v obci bývala dílna téměř v každém domě a vyrábělo se přes devadesát druhů hřebíků. *„Výdělky však v každé době byly malé. Za Rakouska se platilo pět, až šest zlatých, později 120 – 150 korun. Pracovní doba byla velmi dlouhá. Za Rakouska se pracovalo od 4 hodin od rána do osmi hodin večer, později od pěti do sedmi večer. Většinu cvočkařů tvořili lidé, kteří měli alespoň dvě povolání, takže hřebíky dělali pouze v zimě. Cvočkařství mělo tady naplňující*

---

<sup>115</sup> Archiv ÚLUV, *Hrubý průzkum rukodělné výroby* 1961, s. 13.

*charakter. Někdy pracovaly i ženy, jako pomocnice, jež ‚přítloukaly‘, to znamená, tenčily železo. Nástroje zůstávají stále stejné.“<sup>116</sup>*

Památce cvočkařského řemesla se jednotlivá města či obce věnují na různé úrovni. V Běštině lze navštívit obecní úřad, ve kterém se současně nachází i muzeum. V muzeu můžeme vidět unikátní cvočkařské nářadí, měch, samotné výrobky či cvočkařský špalek. Další důležité muzeum, které se věnuje našemu tématu, se nachází v Rožmitále pod Třemšínem. Expozice zde byla otevřena v roce 2011 a nachází se zde zrekonstruovaný věřtat – dílna.

V následující části se zaměřím na vznik a rozšíření průmyslové výroby v Hořovicích. Představím vývoj nejdůležitějších továren a jejich úlohu v hospodářském životě Hořovic.

---

<sup>116</sup> Archiv ÚLUV, *Hrubý průzkum rukodělné výroby 1961*, s. 17.



### 1.3 Továrníci v Hořovicích

V předchozích kapitolách bylo řečeno, že přírodní vhodné podmínky umožnily na Podbrdsku rozvoj železářství. Dostatek vody, bohatá ložiska železné rudy a dříví na výrobu dřevěného uhlí – to byl předpoklad, aby se tento region stal jedním z nejvýznamnějších v železářském průmyslu.

Do poloviny 19. století se na Podbrdsku vyráběly zhruba čtyři pětiny železa v celých Čechách. *„Další významnou surovinou, která ovlivnila vývoj podnikání na Podbrdsku, je vápenec. Vápno se používalo odedávna ve stavebnictví, známé byly i jeho desinfekční účinky. Vápenice vznikaly na různých místech. V 19. století vznikla řada větších závodů, jeden z nejvýznamnějších cementárenských podniků využívající pro svůj provoz četné zdroje vápence nacházející se v našem regionu byl vybudován v Králově Dvoře.“*<sup>117</sup>

Konec 50. let 19. století je dobou, kdy se rozvíjí tovární výroba a postupně se změnil způsob výroby a sociální rozvrstvení obyvatelstva v českých zemích. Jak už bylo řečeno v kapitole o cvočkařském řemesle, malovýroba má ve zkoumaném regionu dlouhou tradici. Obecně lze konstatovat, že hospodářské a sociální postavení malovýrobců bylo závislé na rozvoji dělby práce. Důležitá byla také mechanizace v jednotlivých oborech. Na cvočkařství lze dokumentovat, že domácká železářská (i textilní) výroba v druhé polovině 19. století postupně zanikala. Ovšem nová řemeslná odvětví, která poskytovala každodenní služby, měla v této době zcela příznivé podmínky pro rozvoj.<sup>118</sup>

*„Především velkovýroba, obchod a doprava způsobily, že velká část obyvatel (odhaduje se až polovina po roce 1900) byla vytržena z tradičního uzavřeného zemědělsko-řemeslnického způsobu života a hospodaření a začala být bezprostředně závislá na otevřeném, kapitalistickém, pracovním a spotřebním trhu. V rukou některých obchodníků a řemeslníků se začaly také hromadit menší či větší finanční rezervy (kapitál), které byly investovány nikoliv do půdy, jak bylo dříve obvyklé, ale do průmyslového (ať již rodinného či akciového), dopravního či*

---

<sup>117</sup> *Historie a současnost podnikání na Berounsku a Hořovicku* 2006, s. 11.

<sup>118</sup> Hlavačka Milan, *Středočeský sborník historický*, Státní oblastní archiv v Praze 1996 – 1997, s. 102 a Hlavačka 2006, s. 63.

*bankovního (v Čechách spíše záloženského) podnikání.*<sup>119</sup> O hospodářské záložně v Hořovicích se zmíním v poslední kapitole této práce.

Na Hořovicích po roce 1850 vedle sebe působily dva druhy podnikání. Jedním byla tradiční železářská výroba v Komárově a v Jincích. Toto podnikání v rámci šlechtického velkostatku se postupně dostávalo do rukou vídeňského kapitálu.<sup>120</sup> *„Druhý způsob průmyslového podnikání byl již od počátku ryze selfmademansky kapitalistický. Stálými investicemi do nejprve drobných provozů, zvětšováním výroby, kapitálu a počtu zaměstnanců se i v Hořovicích během zhruba tří generací vytvořila skutečně česká podnikatelská vrstva, tedy buržoazie. Podnikatelská strategie a následné modely chování těchto rodin byly velice podobné: zatímco děd ještě pracoval v dílně se svými dělníky, otec už pouze řídil stále se zvětšující podnik, aby nakonec ve třetí generaci někdy již skutečně bohatý kapitalista nejevnil ani zájem o chod svého podniku a věnoval se například sběratelské činnosti.*<sup>121</sup>

Podnikatelé v Hořovicích se do první světové války dokázali vypracovat v opravdové továrny. Většina z nich zaměstnávala přes sto zaměstnanců. Většinou si majitelé továren postavili s rodinou v okolí svého podniku vlastní vilu. Hořovičtí podnikatelé se zabývali výrobou smaltovaného nádobí. Byla to výroba v Čechách a vlastně v celé monarchii ojedinělá. Většina z těchto továren v Hořovicích stále funguje, ovšem změnila se výrobní náplň a názvy podniků.<sup>122</sup>

Důležitým mezníkem pro rozvoj průmyslu v naší oblasti bylo napojení na železnici v roce 1862. Česká západní dráha byla zpočátku svázána především s přepravou uhlí a lze ji nazvat jako dráhu uhelnou. Alespoň pro určité období. Pohyb surovin a výrobků byl tak dalším předpokladem pro rozšíření průmyslové činnosti. V následující části této kapitoly představím vývoj stavby železnice.

---

<sup>119</sup> Hlavačka 1996 – 1997, s. 102.

<sup>120</sup> Hlavačka 2006, s. 64.

<sup>121</sup> Hlavačka 2006, s. 64 a Hlavačka 1996 – 1997, s. 102.

<sup>122</sup> Hlavačka 2006, s. 64 a Hlavačka 1996 – 1997, s. 102 – 103.

### 1.3.1 Česká západní dráha

Do poloviny 19. století byl postoj habsburského rodu k budování železničních drah převážně zdrženlivý. *„Jejich budování totiž znamenalo pohyb a ten byl zase vnímán jako základní motiv neklidu a porušení tradic vládnoucího habsburského rodu. Snaha dohnat hospodářsky pokročilejší západoevropské státy v zemědělství a průmyslu a rozvinout především čilý obchodní ruch, byla do té doby limitována stávajícími komunikačními sítěmi silnic.“*<sup>123</sup>

Z Olomouce do Prahy přijel první vlak vedený parní lokomotivou v srpnu 1845. Velkolepé dílo projektoval Jan Perner, který měl již na starosti dráhu z Břeclavi do Brna a Přerova. V první čtvrtině 19. století také začaly vznikat plány na propojení Prahy s Plzní. Dráha měla sloužit k transportu zemědělských produktů jak z Plzeňska, tak z Berounska a Rakovnicka. Dále k přepravě dříví z křivoklátských a zbirožských lesů a železné rudy a výrobků z hutí mezi Berounem a Plzní. *„Přípravný spolek pro stavbu koněspřežné dráhy byl ustanoven začátkem roku 1825. Byli v něm vesměs reprezentanti domácí šlechty, majitelé rozsáhlých panství, Fürstenberkové na Křivoklátsku, Vrbové na tehdejší Podbrdsku, Šternberkové na Rokycansku, Antonín J. Oppelt, významný hospodářský odborník ve službách Auersperků, pražský advokát Matyáš Kalina z Jäthensteinu, vídeňský obchodní dům Ballabene a další.“*<sup>124</sup>

Zmíněný spolek podal v březnu 1825 dvorské vídeňské kanceláři žádost o privilegium na výstavbu dráhy. Navrhovaná trasa měla vést ze Smíchova do Berouna. Ovšem mezi Berounem a Srbskem by bylo nutné prorazit skalní stěnu a vytvořit 230 metrů dlouhý tunel. V přípravném spolku se začaly názory na vedení dráhy různit, ale navzdory tomu bylo za pár měsíců zahájeno vyměřování trasy údolím Berounky.<sup>125</sup>

V červenci roku 1827 bylo vydáno císařské privilegium na výstavbu železnice z Prahy do Plzně, ale přesná trasa zde nebyla uvedena. Spolek si měl trasu vytyčit sám. Privilegium se skládalo z dvanácti podmínek. V privilegiu bylo

---

<sup>123</sup> *Minulost Berounska* 6 2003, s. 138.

<sup>124</sup> *Tamtéž*, s. 139.

<sup>125</sup> *Tamtéž*, s. 139.

uvedeno, že privilegium přestane platit, jestliže do roka nebude vystavěna alespoň jedna míle železné dráhy a do pěti let vybudována celá železnice mezi Prahou a Plzní. „Po vydání císařského privilegia se přípravný spolek dne 21. srpna 1828 přetransformoval na C. k. privilegovanou pražskou železniční společnost, jejíž předsedou se stal Kašpar hr. Šternberk, a současně předloženy ke schválení její stanovy včetně zprávy o splacení 1/3 vydaných akcií. Mezitím se společnost rozšířila o další koncesionáře. Stal se jím, zřejmě z taktických důvodů, i státní kancléř Metternich, od roku 1826 majitel panství v Plasích na Plzeňsku, dále hr. Clam-Martinič, majitel smečenského a slánského panství, hr. Wurmbrand, majitel liblínského panství, a též ředitel pražské polytechniky F. J. Gerstner.“<sup>126</sup>

Železniční společnost rozhodla před začátkem stavby, že dráha povede přes Přítočno, Kačiny do lánské obory a pak přes údolí Klíčavy do Zbečna a následně až do Plzně. „Od samého počátku však stavbu provázely finanční a stavební problémy. To vše nakonec zapříčinilo, že druhá koněspřežná dráha skončila u hájovny Na Brejli v údolí Klíčavy. Provoz byl na ní sice zahájen v roce 1830, ale původní koncesionářská společnost již nedokázala splnit jednu z podmínek privilegia, dovést dráhu do pěti let do Plzně. Společnost se posléze rozpadla a koněspřežku odkoupil ve veřejné dražbě roku 1834 za 39 tis. zl. majitel křivoklátského panství kn. Fürstenberk, který ji v roce 1836 přechodně pronajal pražskému obchodníkovi se dřevem Schimanovi. Jen na okraj stojí za zmínku účast Joachima Barranda<sup>127</sup> při upřesňování a geologickém průzkumu navržené trasy koněspřežky, a to ze Zbečna do Skryj roku 1833.“<sup>128</sup> Stavba železnice z Prahy do Plzně se tedy na nějaký čas oddálila.

Důležitým mezníkem v rozšiřování železničních tratí byl rok 1840. Toho roku se habsburská monarchie rozhodla, že výstavby železnic od soukromých podnikatelů převezme do rukou stát. Neuvažovalo se už o dráze koněspřežné, ale o stavbě dráhy parostrojní. „Dekretem dvorské komory bylo 13. března 1842 zřízeno generální ředitelství státních drah ve Vídni s rozsáhlou působností.

---

<sup>126</sup> *Minulostí Berounska* 6 2003, s. 140.

<sup>127</sup> Joachim Barrande (1799 – 1883) byl inženýr a paleontolog, který se proslavil především geologickým výzkumem ve středních Čechách.

<sup>128</sup> *Minulostí Berounska* 6 2003, s. 141.

*Současně bylo rozhodnuto, že stát bude provádět pouze stavbu drah a provoz pak pronajímat soukromým společností. Tak mohlo být v období let 1842 a 1854 vystavěno v monarchii celkem 1800 km železničních tratí, z toho však na západ od Prahy ani jedna.*<sup>129</sup>

Ovšem zájem o vybudování železnice přetrvával, a to především u podnikatelů a mezi železničními odborníky. V únoru roku 1847 bylo otisknuto velmi krátké oznámení v *Květech*, že dráha se začne vyměřovat. „*Tyto dni vyměřovati se bude železnice z Prahy přes Plzeň a Cheb do Bawor. Nádraží její přijíti má na Smíchow.*“<sup>130</sup>

V této době vzniklo několik návrhů, jak by měla dráha vypadat. Pracovali na nich čeští i rakouští odborníci. Důvody pro vybudování železnice byly samozřejmě především hospodářské a vojenské. Ovšem udával se i jiný důvod a ten souvisel se znovuoživením lázní v západních Čechách. V červnu 1851 spolu plzeňská a pražská obchodní a živnostenská komora žádaly ministerstvo obchodu, které sídlilo ve Vídni, o povolení stavby železnice. Požadavek byl ovšem zamítnut. „*Obrat v plánování železnice z Prahy do Plzně však nastal až po roku 1851. V červnu toho roku byla totiž uzavřena rakousko-bavorská smlouva, ve které se obě strany zavázaly, že prošetří možnosti železničního spojení mezi bavorskou železniční sítí a železnicemi v Čechách. Již v září 1852 předložil významný železniční plánovatel na generálním ředitelství drah ve Vídni ing. Ghega dobrozdání na ministerstvo obchodu, jež obsahovalo dva návrhy výchozích tras dráhy.*“<sup>131</sup> Jan Werner navrhl trasu, která začínala na dnešním Masarykově nádraží (dříve Státního nádraží), přes Veleslavín pokračovala do Loděnice, Berouna a současnou dráhou do Plzně. Druhý návrh vytvořil sám Karel Ghega a jeho záměrem bylo odbočení tratě v Kralupech nad Vltavou. Trasa by dále pokračovala přes Kladno, Loděnici a Beroun do Plzně. Tento návrh podporovali především kladenští železáři. Již známý byl i jiný návrh, jak vést železniční trať. Jejím autorem byl již zmíněný inženýr Perner, který byl autorem olomoucko –

---

<sup>129</sup> *Minulostí Berounska* 6 2003, s. 142.

<sup>130</sup> *Květy*, 1. 2. 1847, číslo 14, s. 55.

<sup>131</sup> *Minulostí Berounska* 6 2003, s. 142 – 143.

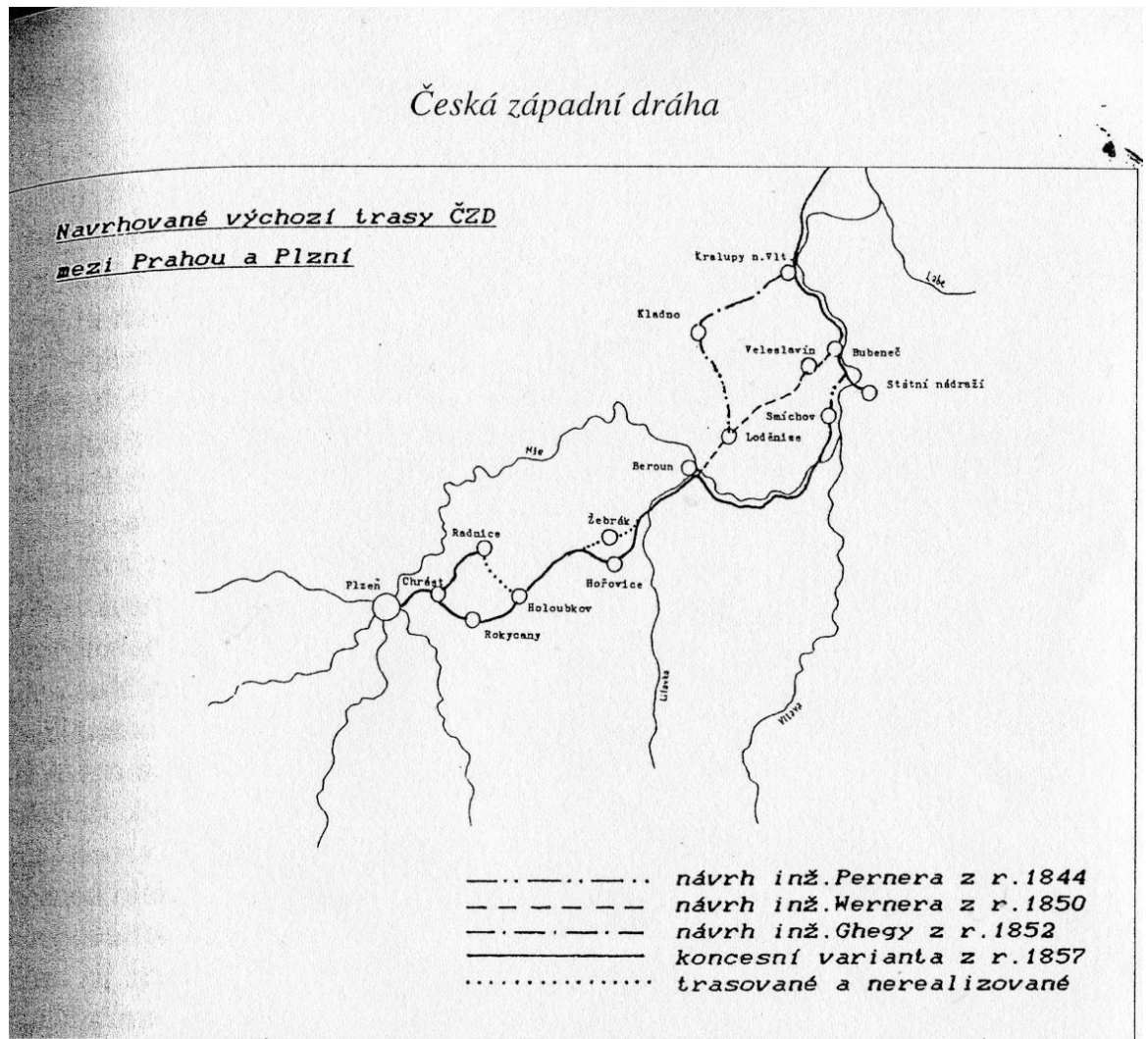
pražské dráhy. Jeho návrh podporovala Průmyslová jednota a její představitel F. L. Rieger.<sup>132</sup> Na následujícím obrázku lze vidět všechny navrhované tratě České západní dráhy z Prahy do Plzně (viz Obrázek 3).

---

<sup>132</sup> *Minulostí Berounska* 6 2003, s. 143 – 144.

### Obrázek 3: Navrhované trasy ČZD

(*Minulostí Berounska 6* 2003, s. 143.)



Dalším významným mezníkem v přípravách na budování železniční trati byl rok 1854. V tomto roce byl vydán nový koncesní zákon, který dovoloval soukromým podnikatelům financování stavby železničních drah. Zároveň zde existovala i státní záruka zúročení.<sup>133</sup> „V té době se na scéně objevil pražský velkoobchodník a bankéř Leopold Lämmel, který společně s bývalým kancléřem Klementem L. Metternichem a gen. Windischgrätzem utvořili konsorcium a získali v únoru 1855 povolení k zahájení předběžných prací na česko-bavorském železničním spojení. Když v roce 1856 druhá mezivládní dohoda schválila koncepci tohoto spojení, požádalo konsorcium vídeňské ministerstvo obchodu o udělení koncese na stavbu všech zmíněných drah z Prahy do západních Čech a na bavorské hranice, které již dříve projektoval ing. Werner. Konsorcium koncesi obdrželo již v únoru následujícího roku s příslibem státní záruky zakládajícího kapitálu ve výši 30 mil. zl. Definitivně bylo také rozhodnuto vést trasu dráhy ze Smíchova údolím Berounky do Berouna a odtud dále do Zdic, Rokycan a Plzně. V té době do konsorcia ještě přistoupil Maxmilian hr. Thurn-Taxis.“<sup>134</sup>

Důležitou otázkou bylo určení prvního styčného bodu pro obě země. V roce 1858 se tímto bodem stala státní hranice Fürth im Wald – Brod nad Lesy. V konsorciu ovšem vznikly neshody a dostalo se do finanční tísně. Státní záruka se snížila na 20 mil. zl. Bavorská vláda měla v plánu vybudovat trať do konce roku 1862 a přijala tak nabídku železničních podnikatelů bratří Kleinů. K nim se přidal Vojtěch Lanna, což byl loďař z Českých Budějovic, finančník H. D. Lindheim a továrník František Richter. Ke spoluúčasti přistoupila i Pražská železářská společnost. Jako podmínka byla stanovena nová státní záruka a to ve výši 24 mil. zl. Nové konsorcium získalo koncesi 8. září 1859.<sup>135</sup>

Nová koncese obsahovala i oficiální název tratě, který v českém překladu zněl C. k. privilegovaná česká západní dráha. Úřední název zněl až do roku 1918 Böhmsche Westbahn.<sup>136</sup>

---

<sup>133</sup> *Minulostí Berounska* 6 2003, s. 144.

<sup>134</sup> *Tamtéž*, s. 144.

<sup>135</sup> *Tamtéž*, s. 145.

<sup>136</sup> *Tamtéž*, s. 145.



Počátky stavby jednokolejné dráhy započaly už v průběhu roku 1858, ale oficiálně byly zahájeny 7. května 1860. Přípravné práce začaly na úseku z Plzně do Domažlic. *„Ani tentokrát se však finančně silnému koncesionářskému sdružení nepodařilo opatřit potřebný kapitál. Nakonec celou stavbu po dohodě s vládou převzali v prosinci 1860 známí železniční podnikatelé bratři Kleinové s tím, že dráhu sami postaví. To vše ale za podmínky, že dodají vozidla vč. provozních zařízení a převezmou všechny akcie a priority ve výši 24 mil. zl. Do spolku pak ještě přivzali Vojtěcha Lannu.“*<sup>137</sup>

Stále panovaly rozdílné názory, kam přesně vést trasu železnice. Před zahájením stavby se vyskytl problém s úsekem mezi Zdicemi a Zbirohem. Jednou z možností bylo, že trasa dráhy mohla vést přes Žebrák. V tomto městě však neexistoval celkem žádný průmysl a pro podnikatele toto místo nebylo ziskově výhodné. Dalším problémem bylo, že majitelé pozemků nechtěli prodávat svou půdu. Ve Zdicích se majitelé úporně bránili, i když ceny za vykoupené pozemky byly dost vysoké. Střety vznikly i ve zmíněném Žebráku. *„Ještě dnes se zde ale vypravuje o neústupnosti žebráckých patriotů obhajujících zatvrzele svoji zemědělskou půdu. Patřili k nim zejména místní občané Nejedlý a Kučera ze Sedlce. Tato situace a doslova paličatost furiantských sedláků ze sousedního městečka však nesmírně vyhovovala okresnímu městu Hořovice, které tajně doufalo, že by železnice mohla oproti původním záměrům doputovat právě sem.“*<sup>138</sup>

Hesenský kurfiřt Bedřich Vilém I. byl jedním z hlavních iniciátorů, aby dráha protínala právě Hořovice (viz Příloha 7). *„Hořovičtí představitelé ve snaze přivést do města železnici spatřovali především možnost jeho dalšího rozvoje a také posílení zdejšího průmyslu. Vypráví se, že tehdejší majitel panství hesenský kurfiřt Bedřich Vilém I. proto sliboval stavební společnosti laciné pozemky a starosta, jímž byl lékárník Schaller, zase zval projektanty a inženýry k hostinám a zábavám, pořádaným v místních lokálech.“*<sup>139</sup> Rozhodlo se tedy, že železnice povede přes město Hořovice. Důvodem byly samozřejmě i komárovské železárně

---

<sup>137</sup> *Minulostí Berounska* 6 2003, s. 145.

<sup>138</sup> *Proměny a příběhy Hořovic* 2 2008, s. 97.

<sup>139</sup> *Tamtéž*, s. 98.

a jejich výrobky. Trať se tedy před samotným Žebrákem obrátila doleva a zamířila na Hořovice.

*„Stavba byla rozdělena na sedm stavebních úseků se sídly v Praze, Berouně, Žebráku, Rokycanech, Plzni, Stodu a Domažlicích. Řídili je úsekoví inženýři, kteří měli k dispozici zeměměřiče a výkupní komisaře. Po dostavbě dráhy z Pardubic do Liberce přešel na stavbu ČZD i zkušený ing. Muzika, březnický rodák. Od května 1860 do jara 1863 vedl stavební úsek v Rokycanech a kromě řízení prací na hlavní trati měl na starosti i stavbu odbočky z Chrástu do Stupna. Po dostavbě odbočky působil Muzika po celý rok 1864 jako přednosta hořovické stanice. Později založil vlastní stavební firmu a vybudoval několik železničních tratí v severozápadních Čechách. Vrcholem jeho činnosti ve službách okřídleného kola byla náročná stavba trati z Rakovníka přes Beroun do Protivína (147 km), dokončená v předstihu za pouhých 22 a půl měsíce!“<sup>140</sup> Na celé stavbě železniční trati se nepodíleli pouze Češi. Stavba trati přilákala značné množství zahraničních dělníků, např. Poláky, Němce a Italy.*

Celkově bylo vybudováno na celé trati České západní dráhy dvacet železničních stanic. Dráha byla vystavěna jako jednokolejná. Pro obraty vlaků a pro přechody z jedné koleje na druhou bylo položeno 180 výhybek a 16 točen. Mezi další stavby, které byly postaveny na celé trati, patří vodárny. Těch bylo celkově postaveno patnáct. Přibližně na každém traťovém kilometru byl zřízen strážní domek a celkově se jich postavilo 182. Dále se postavily výtopny (na Smíchově, ve Zdicích, Plzni, Chrástu a Domažlicích) a opravné dílny. *„ČZD se v závěrečné části stavby úseku z Prahy do Plzně dočkala i prověrky kvality provedených prací. Jarní povodeň na Vltavě, Berounce a jejích přítocích v únoru roku 1862 způsobila jen nepatrné škody na dosud nehotových stavbách železničních náspů podél Vltavy, Berounky, Červeného potoka a na Plzeňsku na Klabavě a Radbuze. Podemlet byl i jeden dosud nehotový pilíř mostu přes Berounku u Dolních Mokropes. Na plánované ukončení stavby a zahájení provozu neměly tyto události žádný vliv.“<sup>141</sup> Významnou částí tratě byly mosty přes řeku Berounku a Litavku. Jedním z takových mostů byl kamenný most přes Červený*

<sup>140</sup> *Minulost Berounska* 6 2003, s. 146 – 147.

<sup>141</sup> *Tamtéž*, s. 148 – 149.

potok na Štíříně u Stašova. Vydržel však pouhých deset let (viz Příloha 8). V roce 1872 byl zcela zničen povodní a postavil se nový ocelový most bez podpěrných pilířů (viz Příloha 9).<sup>142</sup>

Stavba tratě byla rozdělena na dva úseky. První část z Plzně do Brodu nad Lesy byla dlouhá 81 km. Postavit tento úsek zabralo celých sedmnáct měsíců a zahájení provozu bylo určeno na 13. – 15. října 1861. Tisk o této slavnostní události informoval několik dní před zahájením. *„K slavnosti otevření dráhy plzeňské odeberou se dnes do Plzně mimo jiné vzácné hosty z Prahy též poslancové naši pp. Frant. Palackýž, dr. Rieger, dr. Branner, Macháček, školní rada Wenzig, dr. Prácheňský, prof. Staněk, prof. Zelený a j. v. Slavnost tato, která bude míti zajisté ráz vlastenecký, podá staroslavné Plzni, Domažlicím, Kdýni a jiným okolním městům příležitosti, seznati osobně přední muže našeho národa, kteří vzdor mnohým příkořím tak statně dosud znali hájiti práva půdy naší otcovské.“*<sup>143</sup>

Druhý úsek se stavěl z Prahy do Plzně. Jelikož se na stavbu mohli připojit i dělníci, kteří skončili s prací na prvním úseku, trať se postavila mnohem rychleji než předchozí část. Na začátku května roku 1862 proběhla zatěžkávací zkouška mostů z Plzně do Rokycan. Dne 4. června projela okresem a zároveň Hořovicemi první lokomotiva (viz Příloha 10). Se souhlasem a po dohodě s příslušnými orgány (kam patří i vojenské a církevní instituce) bylo slavnostní zahájení určeno na 14. července 1862. *„Toho dne, dlouho před osmou hodinou ranní se na smíchovském nádraží, ještě nedostavěném, shromážd'ovaly četné zástupy Pražanů. Celý Smíchov byl ověnčen květinami a chvojím, z budov vlály černo-žluté říšské a bílo-červené zemské prapory. Od Újezdské brány až ke smíchovskému nádraží byla ulice ucpána ekvipážemi, najatými vozy a omnibusy. Slavnosti byli přítomni zástupci ministerstva obchodu z Vídně, generálního ředitelství drah, ústředních úřadů a finančních kruhů. Nechybělo ani množství žurnalistů. Na nádraží koncertovala vojenská hudba až do odjezdu zvláštního vlaku. Přesně o půl deváté vyjel za zvuků státní hymny vlak ozdobený prapory, jenž byl sestaven z 22*

<sup>142</sup> *Proměny a příběhy Hořovic 2* 2008, s. 98.

<sup>143</sup> *Národní listy*, 12. 10. 1961, I. ročník, číslo 280, s. 3.

*osobních a dvou služebních vagónů. Táhly jej lokomotivy s případným názvem Pilsen a Prag.*<sup>144</sup>

Vlak projížděl jednotlivými stanicemi a první zastávka byla v Berouně. Na nádraží čekalo hojné obecnstvo, zástupci příslušných orgánů a školní mládež. Další zastávka byla ve Zbirohu. Údajně zde bylo nejhonosnější přivítání na celé trati. Na první parovůz se přišli podívat lesníci ze zbirožského komorního panství a křivoklátského fürstenberského panství, hudebníci či horníci. Vlak dále následoval do Rokycan a posléze do plzeňského nádraží ve Škvřanech. Zde byla připravena bohatá hostina, přípitky a proslovy.<sup>145</sup> *„Zpáteční cesta do Prahy byla nastoupena v 15 hodin. Vlak zastavil z provozních důvodů ve Zbiroze a v Berouně a kromě toho i v Karlštejně, kde byl místními zastupiteli a školní mládeží zvláště srdečně vítán stavební podnikatel F. Klein jako dobrodinec celého kraje. Do Prahy přijel vlak po sedmé hodině večerní, znovu očekáván početným obyvatelstvem. Po církevním posvěcení strojů opatem Zeidlerem a přípitky na budoucí prosperitu ČZD byla ten večer pro pozvané hosty uspořádána primátorem Pštrossem na pražském Žofíně velkolepá hostina.*<sup>146</sup>

V roce 1868 se na trati stala velká železniční nehoda. Po této události se začalo uvažovat o vybudování druhé koleje. Na dlouhou dobu se tato nehoda stala největším neštěstím na České západní dráze (viz Obrázek 4). V úterý 10. listopadu byl vypraven vlak z Plzně do Prahy. Jednalo se o tzv. smíšený vlak, což znamenalo, že to byl osobní spoj doplněný několika nákladními vagóny, kde se přepravovali vojáci 26. uherského pěšího pluku. U Cerhovic vlak musel zastavit, jelikož uvízl ve sněhových závějích. Ovšem shodou nešťastných událostí vyjel ze stanice Zbiroh nákladní vlak (viz Příloha 11).<sup>147</sup>

Celou událost popisuje první díl své románové pentalogie Vladimír Neff. *„Právě když obchodní cestující bral za kliku, ozval se odzadu, zcela blízko, hvizd lokomotivy. A pak, za strašlivého rachotu, tupá váha řítícího se železa narazila do tupé váhy železa nehybného, hmota se vzteklým praskotem pronikla hmotou a kov*

<sup>144</sup> *Minulostí Berounska* 6 2003, s. 150 – 151.

<sup>145</sup> *Tamtéž*, s. 151.

<sup>146</sup> *Tamtéž*, s. 152.

<sup>147</sup> *Světozor*, 20. 11. 1868, číslo 47, s. 444.

*a dřevo a lidská těla se řvouce slily v jediný horký, dýmající, chaotický shluk. Nákladní vlak, který přijel odzadu, když jeho strojvůdce v chumelenici byl přehlédl výstražné znamení, rozdrtil na placku první dva zadní vagóny, obsazené vojáky, srazil z náspu a postavil kolmo do výše vagón třetí, rozmetal čtvrtý a podjel s několika nákladními vozy pod vagón pátý, rozdrtil jeho postranní stěny a jako rozzuřený býk vyhodil nad sebe.*<sup>148</sup> Nehoda měla velké ztráty na životech. Přímo na místě zemřelo 17 vojáků, 61 vojáků bylo těžce zraněno a 12 z nich posléze přišlo o život v nemocnicích. Důležité je zmínit, že v pramenech se počty zemřelých liší. V pamětní knize města Plzně z roku 1870 se uvádí až 59 mrtvých a 57 zraněných vojáků.<sup>149</sup> Oběti nehody byli posléze pohřbeni na hřbitově v Cerhovicích. Dnes je již hřbitov dávno zrušen. Na jejich hromadném hrobě byl následně postaven pomník.

Druhá kolejnice se pokládala postupně, do Berouna dorazila již v roce 1875 a do Hořovic až v roce 1923. Stavbu zabrzdila světová válka, a tak byla dokončena až v československém státě. Je nutné se zmínit, že na úseku Zdice – Hořovice pracovali v roce 1918 italsí vojáci, kteří byli dočasně umístěni v zajateckém táboře místního zámku.<sup>150</sup>

---

<sup>148</sup> Neff Vladimír, *Sňatky z rozumu*, svazek první, nakl. BB/art s. r. o. v Praze 2010, s. 328-329.

<sup>149</sup> Světozor, 20. 11. 1868, číslo 47, s. 444.

<sup>150</sup> *Proměny a příběhy Hořovic 2* 2008, s. 100.

**Obrázek 4: Kresba železničního neštěstí v roce 1868**

(Samec, Zdeněk: Proměny a příběhy Hořovic 2, Hořovice 2008, s. 101.)



Od nádražní budovy v Hořovicích byla v roce 1889 postavena vlečka pro přepravu materiálu do Taussigovy továrny (viz kapitola o sirkařství). O rok později byla postavena další odbočka, která vedla přímo do komárovských železáren. Převážela se tudy především železná ruda ze Zdic a provoz byl oficiálně zahájen 2. ledna 1890. Jak už bylo zmíněno, druhá kolejnice byla dostavěna v Hořovicích v roce 1923. Kontrolu dokončené kolejnice prováděl ministr dopravy dr. Jan Říha. Následující rok byl provoz zahájen. Vedle nádražní budovy bylo vybudováno i železniční skladiště v roce 1927. Další důležitý spoj vznikl mezi Zadní Třebání a Lochovicemi. Tato trať se začala stavět v roce 1900 a v roce 1901 vyjel první zkušební vlak. *„Rozdíl mezi slávou v roce 1862 v Hořovicích a na konečné stanici v Lochovicích o 39 roků později spočíval v tom, že po příjezdu na lochovickou zastávku vznikla z dnešního pohledu poněkud komická situace. Ve vlaku se totiž objevil černý pasažér, jehož poté naháněli a stíhali zaměstnanci dráhy spolu s konduktérem a strojvedoucím po okolních strništích. Zda ho nakonec dostihli, se už dnes zřejmě nedozvíme...“*<sup>151</sup>

---

<sup>151</sup> *Proměny a příběhy Hořovic 2* 2008, s. 103.

### 1.3.2 Smaltovna Václava Schmidta a slévárna bratří Čermáků

První skutečná továrna vznikla v Hořovicích v roce 1857 a zakladatelem byl Václav Schmidt.<sup>152</sup> Některé prameny se liší rokem založení. Například Monografie Hořovicka a Berounska z roku 1930 informuje o tom, že smaltovna byla založena až v roce 1858.<sup>153</sup> Jedná se o nejstarší továrnu ve městě a také v berounském okrese.

První smaltovna v Čechách vznikla v roce 1840 v Novém Jáchymově. Výrobu založil lékárník Bartelmus, který si zkušenosti k výrobě smaltovaného nádobí přivezl z Anglie. Hořovická továrna je tedy druhá v pořadí. Další a tedy třetí smaltovnu v Čechách založil v roce 1861 Vincene Gečmen v hanavských železárnách v Komárově.<sup>154</sup>

Po svém otci zdědil Václav Schmidt klempířskou a truhlářskou dílnu a obchod se železným zbožím. V prvních řádných volbách v roce 1850 do městského zastupitelstva se Václav Schmidt stal členem sboru obecních starších. Následně byl v letech 1864 – 1870 zvolen starostou města a stal se také spoluzakladatelem Občanské záložny.<sup>155</sup>

Václav Schmidt postavil smaltovnu kolem domu čp. 163 na levém břehu Červeného potoka. Na tomto místě stával mlýn a jeho vodní síla stačila hnát několik mlýnů a železných hamrů od Komárova přes Osek do Hořovic a následně na Tíhavu. *„Nejstarší zmínku o mlýně máme z r. 1579. Tehdy jej koupil Mikoláš Skořepa od Mikoláše Slepinky. Mlýn vystřídala v 17. století panská prachovna, potom valchovna a od konce 18. století tu hodlal žebrácký jirchář Josef Koreitner, který koupil tzv. Broncův dům č. 113 (pozdější č. 163), po něm Josef Jedlička a nakonec Jan Pužman provozovat jirchářskou živnost. Její zřízení však nepovolil feudální majitel vodního náhonu hrabě Rudolf Vrbna a teprve jeho nástupce Eugen II. podepsal dne 23. listopadu r. 1832 v Hořovicích s Pužmanem kontrakt*

---

<sup>152</sup> Václav Schmidt se narodil v roce 1813 v Hořovicích. Jeho otec byl Matěj Schmidt a žili v domě č. 51. V rodině bylo sedm dětí.

<sup>153</sup> *Monografie Hořovicka a Berounska* 1930, s. 26.

<sup>154</sup> *Tamtéž*, s. 26.

<sup>155</sup> *Historie a současnost podnikání* 2006, s. 83. Myška 2003, s. 329.



*na pronájem vodního kola...*<sup>156</sup> Historie mlýna pro naši práci není ústřední a budeme se zabývat samotnou slévárnou.

V roce 1860 se taval smalt na kuchyňské litinové nádoby ve třech tavících pecích. Pro vývoz zboží výrazně napomohla železnice, na kterou byly Hořovice napojeny. V roce 1870 byla přistavěna slévárna a následně majitel továrny koupil parní stroj o výkonu 8 HP. V této době pracovalo v továrně okolo dvaceti dělníků a deseti úředníků. Ve statistické zprávě pražské obchodní a živnostenské komory z roku 1870 je dokumentováno, že k parnímu stroji ještě přibyly dvě vypalovací pece, dva mlýny na křemen a jedna pec tavící.<sup>157</sup>

V roce 1883 zemřel majitel továrny. Po smrti zakladatele továrny se vedení ujala jeho manželka Johana. Podnik řídila až do své smrti 15. 7. 1893. Název firmy zněl „Vdova po Václavu Schmidtoví“. V roce 1893 převzal továrnu po své matce syn Václav a stal se spoluvlastníkem se svými pěti sestrami (Annou Hrbkovou, Karolínou Fabrisovou, Marií Lešanovskou, Gabrielou Gstöttnerovou a Janem Jindáčkem – nástupcem po manželce Leopoldině). Jan Jindáček mu svůj podíl následně podstoupil. Podnik zůstal v rukou rodiny, ovšem přeměnil se na akciovou společnost. V archivních dokumentech lze dohledat i odevzdací listinu, která obsahuje detailní informace o pozůstalosti po pí Johanně Schmidtové.<sup>158</sup>

Na následujícím obrázku je ukázka hlavní strany ceníku továrny z roku 1920 (viz Obrázek č. 5). *„Z četných ceníků firmy českých i německých, bohužel nedatovaných, ale pocházejících z doby před první světovou válkou, je možno poznat, že v Schmidtově továrně se vyráběly kromě nádobí železné smaltované předměty pro stavby, vodovody, a zdravotní zařízení. Byly to nástěnné kašny, kuchyňské výlevky, umývadla, vany, klosety, pisoáry, žlaby, spodky pod lázeňská kamna, lité podpěry pod umývadla, zahradní stolky, podstavy k zahradním lavicím aj.*<sup>159</sup>

---

<sup>156</sup> *100 let dobré práce a kvality* 1958, s. 5.

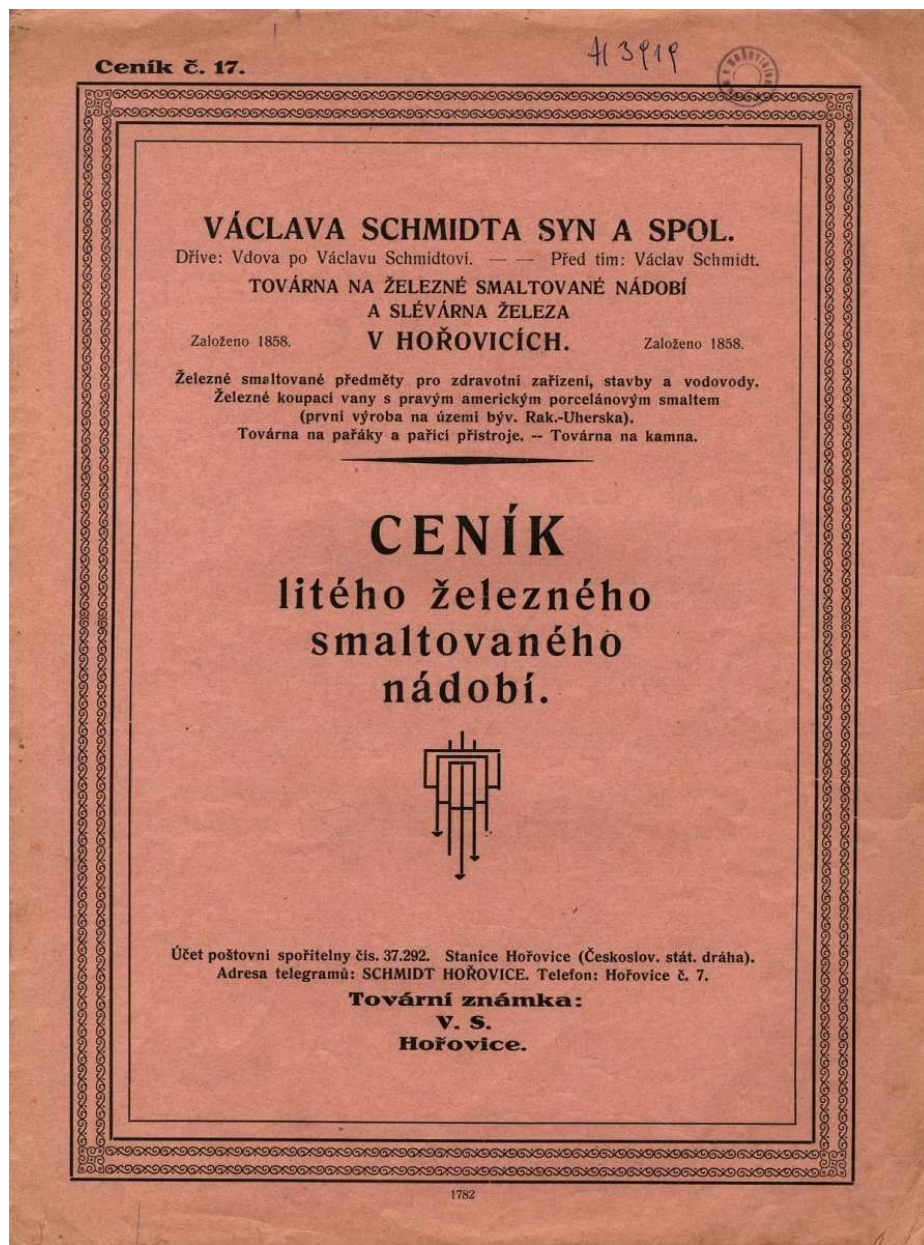
<sup>157</sup> Hlavačka 2006, s. 65.

<sup>158</sup> *Státní oblastní archiv Praha, KSO Praha – Smaltovna Václava Schmidta, karton neočíslován.* Více Myška 2003, s. 329. V jiné literatuře se lze setkat s informací, že sester, které získaly dědické podíly, bylo sedm. Více *100 let dobré práce a kvality* 1958, s. 8 a Hlavačka 2006, s. 65.

<sup>159</sup> *100 let dobré práce a kvality* 1958, s. 8.

Obrázek č. 5: Ukázka hlavní strany ceníku Václava Schmidta syn a spol.

(Soukromý archiv Václava Merhauta)



Nabídka byla opravdu široká, ovšem největší chloubou byly železné koupací vany s americkým porcelánovým smaltem. Podle vzpomínek jednoho ze zaměstnanců se jednalo o nejlepší zboží v celém Rakousku-Uhersku a při smaltování údajně pomáhali specialisté podle amerických receptur. Zboží se vyváželo do celé monarchie, ale především přes Halič do Ruska, na Sibiř, na Balkán (hlavně Srbsko) a do Bulharska. Před první světovou válkou podnik zaměstnával až 500 zaměstnanců. Ovšem Velká válka přerušila velký rozmach továrny a počet pracujících se snížil na 120 lidí. V roce 1915 došlo i ke změně vedení. Majitel firmy zemřel a firmu se ujal syn Václav společně se svou matkou Annou.<sup>160</sup>

První světová válka byla pro továrnu existenční zkouškou. *„Po válce se střídaly doby konjunktury s obdobími krize. V r. 1923 se pracovalo jen několik dní v týdnu a smaltovna byla na několik měsíců vyřazena z provozu. Výrobu osvědčených smaltovaných van převzal Komárov. Když se začalo s výrobou pokojových kamen značky Fenom (monopol Pelikán), dostal se podnik do tempa, pracovalo tu asi 300 zaměstnanců. Přišla však známá krize z r. 1929, nezaměstnanost a po sporu majitelů firmy s Pelikánem byla výroba Fenomek zaměněna za výrobu kuchyňských stolokrbů, které byly až dosud specialitou konkurenční firmy Hofmannovy.“*<sup>161</sup>

Továrna se však z problémů nedostala a v roce 1937 vedení firmy začalo jednat o fúzi s komárovskými železárnami C. T. Petzold. Jednání však přerušil následující rok a okupace Československa. Celou továrnu přebrala pod své vedení řííšskoněmecká firma Unger a Kunze a byla zavedena válečná výroba pro wehrmacht. Sídlo této firmy se nacházelo v Drážďanech. Po druhé světové válce byl podnik znárodněn a v roce 1946 přidružen do firmy ALBA. Po roce 1948 byla továrna začleněna do koncernu Škoda Praha (ČKD).<sup>162</sup>

---

<sup>160</sup> Majitel továrny zemřel 4. 4. 1915. Po něm nastoupil jeho syn Václav, který se narodil 9. 11. 1882 a získal vysokoškolské vzdělání. Mohl se tak chlubit inženýrským titulem. *Státní oblastní archiv Praha, KSO Praha – Smaltovna Václava Schmidta, karton neočíslován. Více 100 let dobré práce a kvality 1958*, s. 8 – 9.

<sup>161</sup> *100 let dobré práce a kvality 1958*, s. 8.

<sup>162</sup> *Historie a současnost podnikání 2006*, s. 84.

V příloze přikládám fotku továrny z let 1940 – 1949 (viz Příloha č. 12) a ceník litého železného smaltovaného nádobí továrny Václava Schmidta (viz Příloha č. 13).

Další továrnou, kterou se budu zabývat, je první hořovická slévárna kujné litiny. Založil ji Antonín Čermák<sup>163</sup>. Nejprve za pomoci svých bratrů zřídil v Hořovicích výrobu klíčů z litiny. Následně se rozhodl v roce 1873 postavit slévárnu kujné litiny. Továrnu založil po dohodě s Václavem Ondráčkem z Písku. „*Václav Ondráček se zavázal, že sdělí Čermákovi dopodrobna návod k vyrábění dobré kujné litiny, a to sice nejenom co do užívání potřebných lučebnin, které vyrábění kujné litiny vyžaduje, nýbrž i co do zařízení všech přístrojů, zejména pak tak zvaných pecí. Čermák měl sám nebo se společníky svým nákladem zařídit dílnu, opatřit přístroje a lučebniny, především však litinu, a kdyby se zkouška podle Ondráčkova návodu dokonale vydařila, měl za sebe i společníky Ondráčkovi v měsíčních nebo čtvrtletních lhůtách podle jeho příkazu do Písku odvádět z každého vyrobeného vídeňského centu čisté kujné litiny dva zlaté rakouského čísla.*“<sup>164</sup> Smlouva platila na celých pět let a po tu dobu nesměl Čermák nikomu jinému prozradit princip výroby. Nesměl si ani zařídit další podobný závod a za vše ručil svým jménem.<sup>165</sup>

Antonín Čermák začínal podnikat ve svém domě čp. 82. Vlastnil kelímkovou pec a pracovali pro něj čtyři dělníci. Za jeden rok se v této peci přetavilo 100q surové litiny a vyrobilo 90,4q hotových klíčů. Cena vyrobených klíčů se vyšplhala na 4671 zl. Výroba se zvyšovala a Čermák potřeboval větší prostory pro svou výrobu. V této chvíli mu vypomohli jeho sourozenci a stali se jeho společníky. Povolení ke stavbě nové slévárny získal dne 12. září 1882. S bratry se nejspíše nepohodl a následující rok ohlásil veřejnou obchodní společnost s bratrem Františkem. Ve státním oblastním archivu lze dohledat

---

<sup>163</sup> Antonín Čermák se narodil 8. 4. 1844 v Hořovicích. Ani v tomto datu není literatura za jedno. Podle Václava Čepeláka se narodil o šest dní dříve. Pocházel ze starého místního rodu. Antonín měl šest sourozenců. Nejstarší bratr Matěj si zařídil v domě čp. 18 obchod s kůží, Kašpar vlastnil v rodinném domě hostinec. Oba bratři se později stali společníky v Antonínově slévárně a finančně mu vypomohli. Antonín Čermák se vyučil zámečníkem. *Státní oblastní archiv Praha, KSO Praha – Bratři Čermákové, karton 1585, číslo 1-100.*

<sup>164</sup> *100 let dobré práce a kvality* 1958, s. 9.

<sup>165</sup> *Tamtéž*, s. 9.

žádost o zapsání společnosti do obchodního rejstříku ze 14. února 1883. „*Slavný c. k. obchodní soude! Dle přiloženého poplatního listu c. k. okresního hejtmanství hořovického, máme v Hořovicích zámečnickou dílnu ku shotovování litiny kujné, kteréhožto závodu platíme pro rok 1883 nám předepsanou daň výtědku bez přírůžek v obnosu 35 zl. 70 kr. Záleží nám nyní na tom, aby byla naše firma do rejstříku zanesena.*“<sup>166</sup> Dále je v dokumentu vytyčeno nové jméno firmy, které má být zapsáno v rejstříku – Slévárna kujné litiny v Hořovicích Bratři Čermákové a je zde i přiložen křestní list Františka Čermáka.

Od roku 1886 podnik převzal do svého vlastnictví. Název firmy zněl *První hořovická slévárna kujné litiny, Bratři Čermákové v Hořovicích.*<sup>167</sup> V roce 1888 dostal povolení od okresního hejtmanství na výstavbu strojovny, kotelny a slévárny. Nakonec postavil jen kotelnu a strojovnu. Roku 1898 byla slévárna přejmenována na *První hořovickou slévárnu kujné litiny bratří Čermáků.* Za své kvalitní výrobky firma továrna získala několik ocenění. V roce 1879 získal Čermák bronzovou medaili z Průmyslové výstavy v Praze a v roce 1881 vyhrál stříbrnou medaili ze Zemědělské výstavy v Chrudimi. V roce 1891 se zúčastnil opět zemské jubilejní výstavy v Praze a získal opět stříbrnou medaili.<sup>168</sup>

V roce 1897 věnoval prezident Obchodní a živnostenské komory vysvědčení Antonínu Čermákovi, že slévárna je jediným a prvním závodem svého druhu v Hořovicích.<sup>169</sup>

Závod se postupně rozšiřoval a své odběratele si výrobky našly i v zahraničí. „*Počátkem 20. století sestávala továrna z obytného stavení, slévárny s dvěma dílnami, sušárny, slévárny se sušárnou, skladiště koksu, přístavku pro mletí a sušení písku, nové kotelny, strojovny, přístavku se zámečnickou dílnou, šárovny, niklovny, skladiště s ciselárnou a leptárnou, výhřevnou a dalšími skladišti. Závod měl dvě kuplovny, dvě temperovací pece, jeden parní stroj o síle 20 HP a dva parní kotle.*“<sup>170</sup> V roce 1908 zde pracovalo 196 dělníků.

<sup>166</sup> Státní oblastní archiv Praha, KSO Praha – Bratři Čermákové, karton 1585, číslo 1-100.

<sup>167</sup> Tamtéž, s. 9 a Myška 2003, s. 54.

<sup>168</sup> Hlavačka 2006, s. 66 a Myška 2003, s. 54.

<sup>169</sup> Státní oblastní archiv Praha, KSO Praha – Bratři Čermákové, karton 1585, číslo 1-100.

<sup>170</sup> Historie a současnost podnikání 2006, s. 85.

Čermákova slévárna získala dobré jméno především svými výrobky z temperované litiny. Temperovaná litina vznikala žháním bílé litiny v temperovacích pecích. Z této litiny se vyráběly předměty, u kterých se vyžadovala tvrdost, pevnost a odolnost. „*Sortiment vyráběla továrna velmi různorodý: klíče, kování na dveře, matky a klíče, ramínka, dětské kočárky, kávomlýnky, knoflíky, věšáky, zouváky, šrouby k rakvím, mlýnky, nůžky, ozdoby vrat, svěráky, stojánky, kladívka, atd.*“<sup>171</sup> V příloze přikládám vzorník bronzových výrobků a vzorník medailí (viz Příloha č. 14 a Příloha č. 15). Dále přikládám i objednávku na hydrantové klíče od firmy Bratři Wenigové z roku 1908 (viz Příloha č. 16).

Antonín Čermák zastával několikrát místo starosty v Hořovicích a patřil tak k nejvýznamnějším představitelům města. V roce 1926 k vedení továrny přibral své syny Antonína a Zdeňka. V roce 1928 náhle skonal Antonín mladší a jeho místo v továrně zaujmul bratr František. Na vedení závodu se Antonín ještě částečně podílel, ale v roce 1936 zemřel. Po Antonínu Čermákovi se zachovala pozůstalost, která rozdělila majetek mezi jeho syna Zdeňka a dcery Marii Dienstbierovou a Annu Holekovou.<sup>172</sup>

Jakožto nový majitel firmy byl oznámen Zdeněk Čermák v Úředním listu Protektorátu Čechy a Morava. „*V obchodním rejstříku odd. Jd. byla při firmě: Znění firmy: První Hořovická slévárna kujné litiny v Hořovicích Bratři Čermákové, sídlo firmy: Hořovice, zapsána tato změna: Vymazuje se dosavadní majitel Antonín Čermák, ježto zemřel. Zapisuje se nový majitel Zdeněk Čermák, továrník, Hořovice čp. 360, který firmu znamená tím způsobem, že se pod znění firmy vlastnoručně podepíše. Krajský soud obchodní v Praze, odd. VII., dne 20. října 1939.*“<sup>173</sup>

---

<sup>171</sup> *Historie a současnost podnikání 2006*, s. 85 a *Monografie Hořovicka a Berounska 1930*, s. 28 – 29.

<sup>172</sup> *Státní oblastní archiv Praha, KSO Praha – Bratři Čermákové, karton 1585, číslo 1-100.* Antonín Čermák měl se svojí ženou Anežkou (\*18. 1. 1850) čtyři syny: Antonína (23. 4. 1879 – 3. 11. 1928), Zdeňka (2. 1. 1883- 19. 7. 1940), Františka a Ladislava. Dále měli i dvě dcery. Dcera Anna si vzala vrchního okresního lékaře MUDr. Jaroslava Holeka a dcera Marie se provdala za vrchního aktuaře okresní politické správy Dienstbiera. Více Myška 2003, s. 54.

<sup>173</sup> *Státní oblastní archiv Praha, KSO Praha – Bratři Čermákové, karton 1585, číslo 1-100, Úřední listu Protektorátu Čechy a Morava, 18. XI., 1939, č. 263.*

Během třicátých let se firma rozrostla na patnáct budov. U slévárny také stála provozovna k opracovávání různých odlitků, k pilování a broušení nálitků apod. Do konce války se vybavení téměř nezměnilo. Firma byla v roce 1948 znárodněna a začleněna do koncernu Škodových závodů Praha (ČKD). Začlenění firem do ČKD se detailně věnoval Úřední list republiky Československé, který uveřejňoval zpravidla právní předpisy a nařízení.<sup>174</sup>

V zápise v obchodním rejstříku stojí: „Žádáme zdvořile, aby z moci úřední byla v obchodním rejstříku, odd. A při firmě První hořovická slévárna kujné litiny, Bratři Čermákové, se sídlem v Hořovicích zapsána tato změna: Poznává se, že vyhláškou ministra průmyslu č. 1254/úřední list díl I., částka 126 ze dne 4. července 1948 – str. 873/byla firma První hořovická slévárna kujné litiny, Bratři Čermákové, Hořovice znárodněna sestátněním a její majetková podstat začleněna vyhláškou ministra průmyslu č. 1270...v rozsahu znárodnění do firmy ALBA, západočeské strojírny a slévárny, národní podnik, Hořovice.“<sup>175</sup>

Velmi důležitým pramenem pro zmapování historie Čermákovy továrny je pracovní řád schválený 20. února 1899. Zde se můžeme dočíst, že dělník, který se ucházel o práci, si nejdříve musel opatřit pracovní knížku. Při přijetí si pracovní knížku převzal majitel továrny či jeho zástupce. Pokud dělník ze zaměstnání odcházel, pracovní knížka se vydala zpět. Nezletilí učňové se přijímali do vyučení na tři roky na základě učební smlouvy. Děti, kterým bylo méně než 14 let, se do továrny nepřijímaly.<sup>176</sup>

V pracovním řádu se dále rozlišovaly druhy dělnictva. Dělník tedy mohl být zaměstnán jako slévač, zámečnický, cizelér, obsluhovač strojů a kuplovy, nádeník či dělník ve skladišti. Mladiství dělníci se zaměstnávali k méně náročným úkolům. Mezi ně patřilo např. připravování pískových jader, čištění odlitků či obsluha pomocných strojů. Tito učni se po jednom roce přidělili k samostatnému dělníkovi a vyučili se řemeslu. Na tomto místě v pracovním řádu je důležitá

---

<sup>174</sup> Úřední list republiky Československé, 4. července 1948, částka 126, s. 878.

<sup>175</sup> Státní oblastní archiv Praha, KSO Praha – Bratři Čermákové, karton 1585, číslo 1-100.

<sup>176</sup> Pracovní řád pro první Hořovickou slévárnu kujné litiny v Hořovicích Bratři Čermákové 1898, s. 3.

poznámka, že mladiství dělníci se nezaměstnávali na noční směny, tj. od 8 hodiny večerní do 5 hodiny ráno.<sup>177</sup>

Důležitou součástí pracovního řádu byla definice pracovních dnů, pracovní doby a odpočinku. *„Denní doba pracovní počíná o 6. hodině ranní a trvá do 6. hodiny večerní. Odpočinky jsou: dopoledne od 9 do ½ 10 hodiny, v poledne od 12 do 1 hodiny, odpoledne od ½ 4 do 4 hodin. V polední přestávce se práce úplně zarazí a mají dělníci všechny pracovní místnosti opustiti. Opatřování jídel a nápojů jest dovoleno pouze v označených hodinách. Mimo tuto dobu a mimo čas odpočinku nesmí nikdo závod opustit, kdo sobě výslovného dovolení mistra neb zaměstnavatele nevyžádal. Počátek i konec práce ohlásí se pískáním; každý dělník jest povinen dobu pracovní přesně dodržovati. Nepřícházení do práce a předčasné odcházení z ní bez odůvodněné omluvy nebo bez předchozího dovolení není dovoleno.“*<sup>178</sup>

Během svátků byla pracovní doba zkrácena o dvě hodiny. Během vánočních, velikonočních, svatodušních svátků a nového roku se do zaměstnání nechodilo. Den před těmito velkými svátky byla také zkrácena pracovní doba a to o čtyři hodiny. Pracovalo se tak pouze od šesti hodin od rána do 14. hodiny odpolední. Neděle samozřejmě sloužila k odpočinku.<sup>179</sup>

Mzda se vyplácela vždy v sobotu v hotových penězích. Z výplaty se odečetly příspěvky do nemocenské pokladny a na úrazové pojištění. Peníze se také strhávaly za pokuty, které dělník mohl dostat. Často se z výplaty odečetlo nájemné za ubytování a zálohy. *„Dělníci, kteří během týdne propuštěni byli, obdrží svou mzdu a své listiny ihned. Případné námitky proti súčtování buďtež učiněny nejdéle do dne následující výplaty. Zámečníci, ciseleři, dělníci ve skladišti a nádeníci mají mzdu denní; ostatní dělnictvo pracuje od kusu neb dle váhy odlitků.“*<sup>180</sup>

---

<sup>177</sup> *Tamtéž*, s. 4.

<sup>178</sup> *Pracovní řád 1898*, s. 5.

<sup>179</sup> *Tamtéž*, s. 6.

<sup>180</sup> *Tamtéž*, s. 7.



Pracovní řád také obsahoval povinnost každého zaměstnance udržovat čistotu strojů a nástrojů. Pokud došlo k poškození stroje, dělník musel ihned věc nahlásit svému nadřízenému. Každý pracující byl povinen nosit ochranné pomůcky a dodržovat ochranné předpisy a nařízení. Chovat se řádně a slušně, bylo závazným pravidlem chování. *„Hádek a rvaček budiž se vystříháno a nařízení představených budiž přesně uposlechnuto. Přinášet kořalku s sebou aneb donášeti ji do továrny se přísně zakazuje. Pojídání pokrmů dovoleno jest jen v dobách odpočinků k tomu určených. Kouřiti po čas práce není dovoleno.“*<sup>181</sup>

Pokud se zaměstnanci dopustili přestupku či nějakým způsobem porušili pracovní řád, v nejlepším případě byli potrestáni důtkou. Druhá forma postihu byla peněžitá pokuta až do výše poloviční denní mzdy v průběhu jednoho týdne. Nejtvrdší možné potrestání byla okamžitá výpověď. Výpověď byla možná v případě, že pracovník při nástupu do zaměstnání oklamal majitele továrny. Myslí se tím, že žadatel o práci předložil falešnou pracovní dokumentaci, vysvědčení či lhal o svých dosavadních pracovních zkušenostech. K výpovědi také došlo, *„když shledán byl neschopným k ujednané práci; stane-li se opilcem, a opětně marně byl napomínán; když dopustí se krádeže, zpronevěření nebo jiného trestného skutku, který jej činí nehodným důvěry zaměstnavatele; když vyrazí obchodní neb výrobní tajemství nebo bez svolení majitele živnosti provozuje vedlejší zaměstnání, které jest na újmu jeho službám při živnosti; když práce neoprávněně zanechal nebo trvale svých povinností zanedbává, aneb ostatní pomocné pracovníky nebo domácí lidi snaží se svést k neposlušnosti, ke zprotivení se proti majiteli živnosti, k nepořádnému životu nebo k nemravným neb nezákonným skutkům.“*<sup>182</sup>

Zaměstnanec byl také propuštěn v případě, že se dopustil hrubé urážky na cti, tělesného úrazu či nebezpečného vyhrožování proti majiteli továrny či ostatním zaměstnancům. Zaměstnanec také nesměl být vězněn déle jak čtrnáct dní.<sup>183</sup>

---

<sup>181</sup> *Pracovní řád 1898*, s. 8 – 9.

<sup>182</sup> *Tamtéž*, s. 10.

<sup>183</sup> *Tamtéž*, s. 11.

Pokud byl propuštěn pracovník majitelem živnosti před řádným ukončením pracovního poměru a nedopustil se již zmíněných přestupků a zákazů, byl majitel povinen nahradit mzdu za celou výpovědní lhůtu. „*Jestliže pomocný pracovník bez důvodu zákonně uznaného před časem opustí majitele živnosti, dopustí se přestupku řádu živnostenského a potrestán bude dle předpisů jeho. Mimo tj. majitel živnosti oprávněn, donutiti pomocného pracovníka skrze úřad k návratu do práce na zbývající ještě dobu a žádati náhrady za vzešlou sobě škodu.*“<sup>184</sup>

Pracovní řád obdržel každý zaměstnanec továrny a měl povinnost se jím řídit. Pokud došlo v řádu k nějaké změně, musela být nahlášena a potvrzena živnostenským úřadem. Pracovní řád slévárny kujné litiny Bratři Čermákové byl schválen c. k. okresním hejtmanem Dr. Bláhou dne 20. února 1899.<sup>185</sup>

---

<sup>184</sup> *Tamtéž*, s. 12 – 13.

<sup>185</sup> *Pracovní řád 1898*, s. 13.

### 1.3.3 Továrna Jana Jindáčka, smaltovna Rudolf Baumann a Otto Hofmann v Hořovicích

Dále se budu věnovat jednomu z nejdůležitějších obyvatel Hořovic z přelomu 19. a 20. století. Byl jím Jan Jaroslav Jindáček (viz Příloha č. 17).<sup>186</sup> Po studiích v Praze se usadil v Hořovicích. Jindáček pracoval od roku 1872 ve smaltovně Václava Schmidta jako účetní. Nadále působil jako majitel železářského obchodu čp. 6 na Palackého náměstí, ke kterému se dostal věnem. Oženil se s Leopoldinou, což byla dcera Václava Schmidta. Obchodoval především s hřebíky a cvočky, které mu byly dodávány místními cvočkaři. Jejich výrobky vyvážel na Balkán a především do Rumunska. Lze říci, že výdělek z tohoto obchodu přispěl k založení nové hořovické továrny. Později Jindáček zakoupil další dům na náměstí čp. 98 a zařídil zde zámečnickou dílnu. Výrobky byly dodávány mimo jiné do Prahy.<sup>187</sup>

Jan Jindáček se aktivně podílel na politickém životě. *„Na rozdíl od svého švagra Václava Schmidta i továrníků Čermáka a Baumanna, horlivých mladočechů, přijal konzervativní Jindáček r. 1889 nabídku staročeské strany na kandidaturu do zemského sněmu a byl dne 2. července proti mladočeskému starostovi Cerhovic Kamilu Ackermannovi zvolen poslancem za venkovské obce okresů Hořovice a Zbiroh. Poslanecký mandát zastával až do r. 1895. Mezitím se stal i starostou města a tuto funkci zastával v trojím období v letech 1891 – 1898, 1902 – 1906 a 1911 – 1916. V letech 1897 – 1902 byl zvolen starostou okresu.“*<sup>188</sup> V Hořovicích se stal i jedním z předních představitelů Sokola. Během jeho dvacetiletého působení ve funkci starosty byla v roce 1905 v Hořovicích postavena nová radnice.

V roce 1895 založil slévárnu na kujnou litinu. Vyráběl především kuchyňská kamna, sporáky, rošty a žehličky. Výrobky se vyvážely zejména na Balkán, do Rumunska a Bulharska. Továrna velice prosperovala a postupně se rozšiřovala. V roce 1900 se přistavělo nové skladiště a nová slévárna. *„Když se ujal vedení výroby nejstarší syn inženýr Jaroslav Jindáček, přibýlo oddělení*

<sup>186</sup> Jan Jaroslav Jindáček se narodil v roce 1846 v Dobříši a zemřel roku 1927 v Hořovicích. Po studiích na reálce a obchodní akademii v Praze se přestěhoval do Hořovic. Dožil ve Skřivánkovice domě čp. 393 ve Fügnerově ulici v Hořovicích.

<sup>187</sup> *Historie a současnost podnikání 2006*, s. 86 a *100 let dobré práce a kvality 1958*, s. 12.

<sup>188</sup> *100 let dobré práce a kvality 1958*, s. 12.

*pekařských pecí a některých pekařských strojů, míchaček, děliček a vyklepávaček. Bylo tu zaměstnáno asi 120 dělníků. K dlouholetým pracovníkům závodu patřili: zámečnický mistr Dominik Hanton, slévačský mistr Josef Laube, pomocný dělník František Reitmajer, všichni z Hořovic, zámečník Antonín Cvárovský ze Rpet, hořovičtí slévači František Holomel, Josef Šlosar aj.*<sup>189</sup> Podnik se rozšiřoval až do začátku první světové války.

První světová válka sebou přinesla značné potíže. Majitel továrny odmítl přeorientovat výrobu pro válečné úsilí a vyrábět jakýkoli válečný materiál. V roce 1915 byla výroba zcela zastavena. K obnovení došlo až rok po skončení konfliktu. Poválečné období s sebou přineslo změnu sortimentu. V továrně se začaly vyrábět přívěsné vozy, automobilové a traktorové vozy, speciální vozy na dlouhé dříví, pekařské stroje a pece, sporáky a plechové zboží.<sup>190</sup>

Monografie Hořovicka a Berounska z roku 1930 informuje, že v této době v továrně bylo zaměstnáno 150 dělníků.<sup>191</sup> Ve třicátých letech zasáhla továrnu finanční krize. „*To již byl zakladatel továrny mrtev (zemřel 17. ledna 1927) a vedení bylo v rukou synů Jaroslava a Zdeňka. Po překonání finančních obtíží, jež vyvrcholily r. 1933 vážnou krizí, se začaly vyrábět pro vojsko polní kuchyně a pekařské pece i muniční skříně ve velkých sériích. Za druhé války se rozšířila výroba přívěsných vozů pro rolníky. Mnoho se jich vyrábělo pro Maďarsko, Jugoslávii a Polsko.*“<sup>192</sup>

Během druhé světové války se sortiment přeorientoval na výrobu přívěsných vozíků pro rolníky. V roce 1948 byla továrna znárodněna a celá výroba se zrušila.<sup>193</sup>

V regionálním tisku měla Jindáčkova továrna velice bohatou reklamu. Ve Zpravodaji hospodářského spolku hořovického se jeho plakát s nabídkou výrobků objevuje v každém čísle. V příloze přikládám ukázkou reklamního plakátu z roku

---

<sup>189</sup> *100 let dobré práce a kvality* 1958, s. 12.

<sup>190</sup> *Monografie Hořovicka a Berounska* 1930, s. 27.

<sup>191</sup> Tamtéž, s. 27.

<sup>192</sup> *100 let dobré práce a kvality* 1958, s. 12.

<sup>193</sup> *Historie a současnost podnikání* 2006, s. 86.

1914 (viz Příloha č. 18).<sup>194</sup> Jako další ukázkou jsem zvolila vysvědčení (dnes bychom spíše použili pojem osvědčení), které vydala továrna Jana Jindáčka svému zaměstnanci. Panu Josefu Švarcovi byl vydán tento dokument v roce 1939. Pracoval v továrně jako technický úředník a odcházel na vlastní žádost. Podnik se tímto dokumentem zaručoval za jeho pracovní dovednosti (viz Příloha č. 19).

Další továrnou, která v Hořovicích fungovala, byla smaltovna Otto Hofmann v Hořovicích. Počátky tohoto závodu spadají do 80. let 19. století.<sup>195</sup> Nejdříve se však musím zmínit o Františku Baumannovi a jeho synovi. Klempíř František Baumann založil firmu na plechové zboží. Materiál na výrobu získával v knížecí válcovně plechu na Valcverku u Tihavy. Jeho ženou se stala Johanka ze Schönheide, která v šestnácti letech přišla do Hořovic, aby se učila hospodyňským pracím. Měli spolu šest dětí (tři chlapce a tři děvčata). Po smrti Františka Baumanna vedla podnik Johana a následně převedla dědická práva na nejmladšího syna Rudolfa (viz Příloha č. 20). Všechny potomci Františka Baumanna se do obchodu zapojili. Chlapci nakupovali materiál ve válcovně a děvčata zase prodávala zboží na trzích a jarmarcích. Podle vzpomínek už vycházela s nůšemi brzy po půlnoci, aby dorazila časně až na příbramské náměstí a obchodovala zde s plechovými výrobky.<sup>196</sup>

Postupem času neustále rostla poptávka po jejich zboží a potřebovali větší prostory pro výrobu. „*Na počátku osmdesátých let devatenáctého století bylo již zcela zřejmé, že neustále se zvyšující poptávka po jejich výrobcích nemohou ve stávajících provozovnách v žádném případě realizovat, a tak Rudolf spolu s matkou začali uvažovat o rozšíření živnosti. Za tím účelem koupili od řezníka Nejedlého pozemek nad tehdejší Západní drahou, poblíž hořovické železniční stanice. Jako výlučný majitel tohoto pozemku byl poté zapsán 23. listopadu 1883 do pozemkových knih tehdy dvaatřicetiletý Rudolf Baumann, jenž zde začal po vzoru stávajících hořovických továrníků stavět svůj vlastní podnik.*“<sup>197</sup>

---

<sup>194</sup> *Zpravodaj hospodářského spolku hořovického*, 15. ledna 1914, roč. XXXIII, číslo 1, s. 6.

<sup>195</sup> *Státní oblastní archiv Praha, KSO Praha – Otto Hofmann, první Hořovická slévárna na regulační kamna, karton 1584, číslo 1 – 100.*

<sup>196</sup> *Proměny a příběhy Hořovic* 2006, s. 42.

<sup>197</sup> *Tamtéž*, s. 42.

Baumannovo blízkým přítelem byl továrník Václav Schmidt, o kterém už byla řeč. Rudolf Baumann dokonce bydlel v domě čp. 48 Na Tetíně, který patřil Schmidtovi. Finančně mu velmi pomohla matka a především výhodný sňatek s Annou Havlíkovou, která pocházela z bohaté rodiny ze Žebráka. Baumann vystavěl novou halu, která byla dokončena v roce 1885 a o dva roky později přibyl sklad. Druhou část své továrny postavil pod železniční tratí. Zde koupil za tři tisíce zlatých tzv. špejchar od hořovických rolníků.<sup>198</sup>

Továrna nesla oficiální název *Rudolf Baumann – slévárna a továrna na železné a plechové zboží v Hořovicích (Čechy)*. Nejdříve vyráběl různé druhy kamen, strojní i obchodní litinu, nástavce na komíny a lisovaná i litá dvířka. „Později zahájil výrobu stolových sporáků všech druhů a velikostí. O ty také byl největší zájem, a tak jedna objednávka stíhala druhou. Dlouho, předlouho se v Hořovicích a širokém okolí vyprávělo o honosné oslavě, jíž továrník uspořádal pro všechny své zaměstnance při příležitosti dokončení výroby v pořadí již tisícího. V tomto pro něho příznivém období si také Rudolf Baumann nechal v horní části závodu, u pěšiny vedoucí na Sklenářku, postavit nový rodinný dům.“<sup>199</sup>

Rudolf Baumann se později dostal do velkých finančních problémů. Nákladná rodinná vila i životní styl znamenaly, že továrnu přivedl téměř k úpadku. Této situace využil jeho zaměstnanec Otto Hofmann, který pracoval v podniku jako skladník. Dohodli se, že Hofmann část podniku odkoupí a zároveň se stane Baumannovým společníkem. K této významné události došlo 9. března 1899. Vznikla nová železářská a slévárenská továrna Baumann a Hofmann v Hořovicích.<sup>200</sup>

Oba společníci si bohužel vůbec nerozuměli. Otto Hofmann se postupně stal jediným majitelem továrny. O změně ve vedení společnosti informuje Úřední list Pražských novin.<sup>201</sup> V roce 1903 obdržel Otto Hofmann vysvědčení od

<sup>198</sup> *Proměny a příběhy Hořovic* 2006, s. 42 – 44.

<sup>199</sup> *Tamtéž*, s. 44.

<sup>200</sup> *Státní oblastní archiv Praha, KSO Praha – Otto Hofmann, první Hořovická slévárna na regulační kamna, karton 1584, číslo 1 – 100.*

<sup>201</sup> *Úřední list Pražských novin*, 28. června 1902, č. 146.

obchodní a živnostenské komory, že továrna je prvního druhu v Hořovicích. *„Vysvědčení, kterým podepsaná obchodní a živnostenská komora k žádosti Otty Hofmanna, majitele firmy Baumann a Hofmann v Hořovicích, dosvědčuje, že zamýšlená žadatelem změna téže firmy s označením, První Hořovická továrna na regulační kamna. Slévárna litiny‘ odpovídá požadavku věcné správnosti, a že závod jmenované firmy skutečně jest časově první továrnou na regulační kamna v Hořovicích.“*<sup>202</sup>

Hofmann s Baumannem se rozcházel jak v zaměstnání, tak i jako příbuzní (jejich manželky byly sestřenice). *„Pomocnou ruku se snažil podat svému zcela zlomenému Baumannovi znovu továrník Václav Schmidt (1855 – 1915). Nabídl svému dlouholetému příteli zaměstnání ve své továrně a dokonce mu zajistil náhradní byt ve mlýně U Nových na hořovické Letné. Nešťastník Baumann však z továrny, již třicet roků budoval, odejít nedokázal. Byl s ní bytostně příliš svázán a neuměl přijmout krutý úděl odchodu z podniku, jenž mu zřejmě by všim. A tak, nevyšlovně zklamán, se ve svých dvašedesáti letech rozhodl pro dobrovolný odchod ze života.“*<sup>203</sup> Rudolf Baumann se zastřelil 14. srpna 1913. Otto Hofmann přejmenoval továrnu na Otto Hofmann – železářny a smaltovny Hořovice (viz Příloha č. 21).

Nový majitel okamžitě začal s přestavbou a rozšiřováním závodu. *„Jednalo se o poměrně malý podnik, ale právě obrovskou pilí, pracovitostí, obětavostí a iniciativou nového majitele se postupně rozšiřoval a zdokonaloval jak ve větší kvalitě výrobků, tak v organizaci a záhy se stal předním podnikem ve svém oboru. Otto Hofmann jej také postupně modernizoval. Z tehdejších výrobků byla známá např. jeho celolitinová kamna, kamna s plechovým pláštěm nebo tzv. irská kamna ORANIER či americká kamna AMERICAN – HEATING. Jako první v tehdejší Rakousku-Uhersku uvedla firma na trh pařící stroje, z nichž největšího úspěchu dosáhla s pařákem ORIGINAL – HOFMANN. Oblíbené byly i rodinné stolokrby.“*<sup>204</sup>

---

<sup>202</sup> Státní oblastní archiv Praha, KSO Praha – Otto Hofmann, první Hořovická slévárna na regulační kamna, karton 1584, číslo 1 – 100.

<sup>203</sup> Proměny a příběhy Hořovic 2006, s. 46.

<sup>204</sup> Proměny a příběhy Hořovic 2 2008, s. 62.

Firma se rozvíjela velmi rychle a získala mnoho zákazníků v Praze. Z toho důvodu v roce 1911 Otto Hofmann zřídil ve Spálené ulici pobočku či sklad továrny. Obchodní a živnostenská komora v Praze zaslala Ottu Hofmannovi úřední dopis, že je nutno dle obchodního zákona čl. 21, zapsat pobočku neboli filiálku do obchodního rejstříku. Důvodem bylo, že pobočku měl mít na starost zástupce firmy, který obstarával prodej regulačních kamen a vyřizoval veškeré zakázky. Zástupce vedl náležité obchodní knihy a za prodané zboží přijímal finanční hotovost.<sup>205</sup> Otto Hofmann odpověděl, že se jedná pouze o vzorkový sklad, který bude následující měsíc zrušen, a proto není potřeba zápisu do obchodního rejstříku.<sup>206</sup>

Firma také vyráběla zařízení do restaurací a kaváren. Mezi oblíbené výrobky patřily sporáky, krby či cukrářské pece. Dalším vyhlášeným a kvalitním zbožím byly ruční i strojní umývárny nádobí ve smaltované podobě. Továrna získala také právo vyrábět patenty pro plynová zařízení firmy Junker a Ruh pro zařízení hotelová a i rodinná. Velký obdiv také získaly velkokuchyně pro československou armádu. Výrobky byly obdivovány hoteliéry po celé zemi. Monografie Hořovicka a Berounska informuje, že továrna zaměstnávala v roce 1930 až 500 zaměstnanců.<sup>207</sup>

Otto Hofmann do vedení podniku postupně zapojoval své dva syny a po jeho smrti se oba bratři společně ujali vedení podniku.<sup>208</sup> „*Majitelé firmy tehdy vlastnili kromě obou provozů podniku, rozkládajících se po obou stranách železniční trati, původní Schmidtovu vilu čp. 48 Na Tetíně, bytové objekty ve Fügnerově ulici, novou vilu vybudovanou na jižním svahu Hořovic (viz Příloha č. 22) v blízkosti obou závodů a vpravdě honosnou vilu v pražské Ruské ulici na rozhraní Královských Vinohrad a Vršovic. Pro kvalitnější styk se svými odběrateli*

---

<sup>205</sup> Státní oblastní archiv Praha, KSO Praha – Otto Hofmann, první Hořovická slévárna na regulační kamna, karton 1584, číslo 1 – 100, Obchodní a živnostenská komora v Praze, 21. srpna 1911.

<sup>206</sup> Státní oblastní archiv Praha, KSO Praha – Otto Hofmann, první Hořovická slévárna na regulační kamna, karton 1584, číslo 1 – 100, Obchodní soud v Praze, 1. září 1911.

<sup>207</sup> Monografie Hořovicka a Berounska 1930, s. 28.

<sup>208</sup> Hofmann měl dva syny. Syn Otto se narodil 19. 6. 1894 v Žebráku. Druhý syn František se narodil 19. 3. 1897 v tomtéž městě. Státní oblastní archiv Praha, KSO Praha – Otto Hofmann, první Hořovická slévárna na regulační kamna, karton 1584, číslo 1 – 100.



*otevřela firma sklad svých výrobků a velkoobchod s nádobím v pražské Vodičkově ulici, tedy přímo v centru hlavního města.*<sup>209</sup>

Do konce třicátých let 20. století měla firma až 690 zaměstnanců. Během druhé světové války továrna vyráběla kuchyňská zařízení pro wehrmacht, součástky pro tanky a pláště pro granáty. Dále se zde vyrábělo pozinkované nádobí a elektrické spotřebiče. Během války firma dosáhla největšího počtu zaměstnanců. V roce 1944 zaměstnávala neuvěřitelných 830 lidí. Dne 28. května 1945 Zemský národní výbor rozhodl, že továrny se ujme národní správce. *„Zemský národní výbor v Praze pověřuje vedením firmy Otto Hofmann, slévárna a smaltovna v Hořovicích pana Josefa Huttra, Hořovice, Nábřeží čp. 444 jako prozatímního národního správce.*<sup>210</sup>

Po skončení druhé světové války byla firma znárodněna a následně začleněna do koncernu ALBA.<sup>211</sup>

---

<sup>209</sup> *Proměny a příběhy Hořovic 2 2008, s. 64 a Státní oblastní archiv Praha, KSO Praha – Otto Hofmann, první Hořovická slévárna na regulační kamna, karton 1584, číslo 1 – 100, Odevzdací listina po smrti Otto Hofmanna.*

<sup>210</sup> *Státní oblastní archiv Praha, KSO Praha – Otto Hofmann, první Hořovická slévárna na regulační kamna, karton 1584, číslo 1 – 100.*

<sup>211</sup> *Státní oblastní archiv Praha, KSO Praha – Otto Hofmann, první Hořovická slévárna na regulační kamna, karton 1584, číslo 1 – 100, Západočeské strojírny a slévárny, Národní podnik Hořovice, 25. března 1947 a Úřední list republiky Československé, 8. května 1946, částka 79.*

## 2 Další vybraná hospodářská odvětví v Hořovicích

V úvodu bylo zmíněno, že 2. polovina 19. století přinesla českým zemím významnou etapu modernizace a rozvoje průmyslu. V této době nastaly převratné změny v celé společnosti.

V Hořovicích a okolí se průmysl rozvíjel velmi rychle. Příčinou byla blízkost surovinových zdrojů. Dalším důvodem také byl vznik železnice, o které byla řeč v předchozí kapitole. Vlna modernizace sebou přinesla i demografické změny obyvatelstva. Do měst se stěhovalo stále více lidí z vesnic, kteří pracovali především v továrnách. Příliv nového obyvatelstva a stavby nových domů vedly k proměně měst. Nároky obyvatelstva se zvyšovaly. *„V modernizaci každého města během průmyslové revoluce sehrávaly klíčovou roli dva hlavní faktory: hromadné zásobování vodou, resp. odvod odpadních vod, a elektrifikace. Dvě věci, dnes považované za naprostou samozřejmost, se ve většině menších českých měst rodily postupně většinou koncem 19., případně počátkem 20. století. Mezi taková města patřily i Hořovice.“*<sup>212</sup>

V následující kapitole se proto nejdříve zdržíme u vzniku soukromé a posléze městské elektrárny. Zásobování vodou byl důležitý ekvivalent pro vývoj města. Dále se budu zabývat typickými řemesly (sirkařství, cukrovarnictví a mlynářství), která se v Hořovicích rozvíjela.

V poslední části kapitoly pojednám o pivovarnictví a restauračních zařízeních. Právo vařit pivo patřilo mezi základní výsady středověkých měst. Hořovice už od svého založení tuto výsadu získaly. Typický vzhled města utvářely také trafiky. Mezi obyvateli kolují mnohé historky o těchto obchodech s kuřivem.

V následující tabulce uvádím seznam obchodů, které se v Hořovicích nacházely mezi léty 1930 – 1940. Pramenem mi posloužila dokumentace ze soukromého archivu Václava Merhauta (viz Tabulka č. 2).

---

<sup>212</sup> *Minulostí Berounska* 8 2005, s. 97.

**Tabulka č. 2: Seznam a počet obchodů v Hořovicích v letech 1930 - 1940**

<b>Obchody/živnostníci</b>	<b>Počet</b>
Potraviny	25
Řezník	16
Cukrář	5
Obuv	5
Železářství	4
Kloboučníci	4
Pečivo	4
Textil	4
Drogerie	2
Hodináři	5
Sklenáři	2
Papírnictví	4
Rádio	2
Sedláři	2
Kožené zboží	2
Obchod s látkami	1
Elektro	1
Zlatnictví	1
U města Paříže	1
Holiči	10
Krejčí	13
Tesaři	5
Malíři pokojů	5
Pokryvači	4
Klempíři	4
Kováři	3
Pilníkáři	2
Provazník	1
Cejchmistr	1
Povozník koňský	1
Pohřebník	1
Hospody	17

## 2.1 Elektrovodní podnik města Hořovice

Rozvoj industrializace a tovární výroby vyžadoval stále rostoucí počet zaměstnanců. Město Hořovice se začalo rozšiřovat. Stavět se začalo v oblasti nad Červeným potokem směrem k dnešnímu náměstí. V této části vznikla i dělnická čtvrť už v 1. polovině 19. století. Zmíněné části města se říká Žižkov. Právě na Žižkově vznikaly domy s dílnami cvočkařů. Domy se stavěly velmi blízko až nahuštěně u sebe (viz Příloha 23). Blízká sousední obec Velká Víska se začala zvětšovat také a stalo se roku 1919, že s Hořovicemi zcela splynula. *„Zatímco v roce 1843 stálo v Hořovicích a Velké Vísce dohromady 395 domů, pak do roku 1910 se jejich počet zvýšil až na 580, tedy o jednu třetinu, a do roku 1930, díky poválečné konjunktúře, dokonce až na 790 domů. Podobný vývoj můžeme zaznamenat i v případě statistiky obyvatelstva. Ve zmíněných dvou obcích žilo v roce 1843 již 3296 lidí, do roku 1910 se jejich počet zvýšil až na 4829 obyvatel, tedy rovněž o třetinu.“*<sup>213</sup>

Doba druhé poloviny 19. století je také dobou hledání nových cest v zásobování vodou. Původní zdroje vody zapříčiňovaly různé epidemie a zdravotní problémy. Na přelomu století se tedy začaly stavět nové centrální zdroje vody, které fungují takřka dodnes.

Co se týče Hořovic, zdrojem vody vždy býval Červený potok. Sloužil jako zdroj energie pro místní továrny. Vrbnovský zámek ovšem míval vlastní zdroj zásobování. Byla jím kašna, ke které se přiváděla voda dřevěnými trubkami z vodních nádrží Krejčárků přes Griseldu.<sup>214</sup> Griselda (viz Příloha 24) se nacházela v místním lesoparku Dražovka. *„Tady totiž na malé mýtině vznikla za doznívajících romantických nálad v roce 1813 umělá hradní věž nazvaná Griselda. Byla postavena za zdejší vlády Vrbnů z přivezených balvanů slepence jako napodobenina tehdejších historických hradních staveb. Vnějšík této oblé stavby byl kamenný, záměrně neomítnutý, což mělo zdůraznit právě prvek*

---

<sup>213</sup> *Minulost Berounska* 8 2005, s. 98.

<sup>214</sup> *Tamtéž*, s. 99.

romantismu, a vnitřek vyzděn cihlami z nedaleké cihelny.<sup>215</sup> Dnes je stavba téměř celá rozebraná a lze spatřit pouze její základy.

V těsné blízkosti napodobeniny hradní věže vznikl později knížecí vodojem stejného názvu (viz Příloha 25). V okolí zámku totiž byla voda dost nekvalitní a zámecká kašna sloužila dlouhou dobu jako jediná studna ve městě. *„Na zámecké kašně totiž vážla tzv. služebnost poskytovat vodu obyvatelům města, která byla zapsána i v deskách zemských. Když panství v polovině 19. století koupil kníže Hanau-Schaumburg, usiloval o zrušení, resp. přeložení této kašny blíže k městu, neboť jej podle vzpomínek pamětníků údajně rušil hluk odběratelů vody. Městská rada souhlasila, ovšem za podmínky vybudování nového vodovodu, který by sloužil zejména obyvatelům přilehlé Velké Visky.*<sup>216</sup> V roce 1899 byla podepsána smlouva, podle které měl za úkol kníže vybudovat nový vodovod, a město se zároveň vzdávalo práva využívat zámeckou kašnu.<sup>217</sup>

V roce 1862 vznikla v Hořovicích první veřejná studna a o tři roky později vyrostla přímo na městském náměstí první kamenná kašna. Do kašny se přiváděla voda dřevěnými rourami, které musely být často vyměňovány. Později je nahradily kvalitní litinové roury z blízkých komárovských železáren. Stavba se přes zimu obkládala hnojem. Hnůj patřil mezi výhodné izolanty, protože byl laciný, ovšem k čistotě vody zřejmě moc nepomohl. Následující rok se postavila další kašna, jelikož jedna byla na celé město málo.<sup>218</sup>

Postupem času vznikla myšlenka, že by na náměstí měla stát více reprezentativní kašna. *„Proto od kovářského mistra Jana Hoška, majitele domu na náměstí, vzešla myšlenka na zakoupení velké honosné kašny. Realizovala se však až po letech, v roce 1892. Tehdy pokračovala anabáze velké kamenné kašny, která dnes zdobí okolí hořovického zámku. Původně totiž barokní kašna stával přímo uprostřed Václavského náměstí v Praze (viz Příloha 26), a to až do roku 1879, kdy tento veřejný prostor získal zcela novou tvář. Odstraněnou kašnu se sochou sv. Jana Nepomuckého pak koupilo v roce 1880 město Žebrák, ale nakonec ji na svém*

---

<sup>215</sup> *Proměny a příběhy Hořovic* 2006, s. 69.

<sup>216</sup> *Minulostí Berounska 8* 2005, s. 100.

<sup>217</sup> *Monografie Hořovicka a Berounska VI*, Praha 1931, s. 161 – 162.

<sup>218</sup> *Minulostí Berounska 8* 2005, s. 100.

*náměstí z nějakého důvodu neinstalovalo. Odložené kašny se nakonec ujal kameník Jan Tuček z Třenice, který ji od Žebráka koupil, a když o ni projevil zájem město Hořovice, obratem ji nabídl a také instaloval a upravil, aby ‚dojem činila co kašna nová‘. Tak se v roce 1892 dostala pražská barokní kašna na hořovické náměstí.“<sup>219</sup> Kašna na Koňském trhu údajně stávala od roku 1678. V Hořovicích na Palackého náměstí stála osmdesát let (viz Příloha 27). Během 70. let minulého století se náměstí začalo rekonstruovat a kašna byla rozebrána. Její části se nacházely či spíše se povalovaly na nádvoří zámku. Opětovně byla instalována až v roce 1986 právě před zdejším zámekem a stojí tam do současnosti (viz Příloha 28).<sup>220</sup>*

Po několika letech město muselo hledat nové řešení a nový kvalitní zdroj pitné vody pro naplánovaný městský vodovod. Kvalitní prameny byly nalezeny v roce 1912 v brdských lesích, konkrétněji v okolí Neřežína (tzv. Moricova studánka) a Jineckých Baštin. Nastaly ovšem komplikace, jelikož nebyl dostatek finančních prostředků na vystavění vodovodní soustavy. Až v roce 1924 se ustanovila zvláštní komise pro výstavbu vodovodu. Následující rok vznikly další komplikace. *„Ministerstvo národní obrany totiž se středními Brdy počítalo jako s budoucí dělostřeleckou střelnicí. Proti tomuto projektu se postavilo široké hnutí odporu. První část odpůrců sestávala z českých intelektuálů a přírodovědců, kteří poukazovali na jedinečné přírodní bohatství tohoto pohoří v centru Čech. Pod petici za zachování Brd se podepsalo mnoho vědců i klasiků, včetně A. Jiráska, K. V. Raise, E. Krásnohorské a dalších. Druhou část odpůrců pak tvořily zainteresovaná města a vesnice, které jímaly či hodlaly jimat ze středních Brd vodu pro své obyvatelstvo. V jejich čele stály Rokycany a Hořovice.“<sup>221</sup>*

Celá situace se vyřešila 19. února 1926, kdy střelnice byla vládou schválena. Obyvatelům Rokycan a Hořovic bylo slíbeno, že na zásobování vodou vzniklá situace nebude mít vliv. Hořovice však musely obětovat jeden nalezený pramen, a to v již zmíněných Jineckých Baštinách. Město Hořovice si vyžádalo vybudování nové vodní nádrže pod zříceninou Valdek. Požadavek vznikl na

<sup>219</sup> *Minulostí Berounska 8* 2005, s. 100 – 101.

<sup>220</sup> *Proměny a příběhy Hořovic* 2006, s. 12 – 13.

<sup>221</sup> *Minulostí Berounska 8* 2005, s. 102. Podbrdské listy ze dne 17. 1. 1925.

nároky vlastníků vodních děl na Červeném potoce. K podepsání smlouvy mezi Hořovicemi a státem se uskutečnilo v prosinci 1927. „V roce 1928 vypsal město výběrové řízení na stavbu vlastního vodovodu, jehož trať měřila 8,29 km. Zastupitelstvo si chtělo vybrat firmu Ing. Chmelík, která pracovala již na jímání pramenů a stavěla vodovody některým okolním obcím, ale na nátlak státních úřadů, které poskytly nemalé subvence, se město chtě nechtě muselo rozhodnout pro nejlacinější nabídku a tu podala firma Kress z Prahy. Hlavní část vodovodu měla být postavena v září až v prosinci 1828, ale rozbor vody tyto plány zmařil; voda obsahovala příliš mnoho uhličitánů, což by mělo vliv na životnost potrubí.“<sup>222</sup>

Vybudování vodovodu pronásledovaly od počátku nesnáze. Další vznikla v souvislosti s předáním vodojemu Griselda, následně se situace ztížila při samotném kopání, praskaly roury atd. Nakonec byl vodovod slavnostně otevřen a spuštěn na začátku srpna 1929. Největší zásluhy na dokončení vodovodu se připisují tehdejšímu starostovi Antonínu Nezvalovi, předsedovi městské elektrárenské komise Josefu Eklovi a finančnímu referentovi zmíněné komise Karlu Taucovi.<sup>223</sup>

Postavení vodovodní sítě mělo velký vliv na průmyslový život v Hořovicích. Během 30. let se na vodovod připojila většina města. Ovšem některé průmyslové firmy odběr vody ze začátku odmítaly. „Např. největší podnik ve městě, slévárna O. Hoffman, odmítl platit za vodu z Brd, která je údajně osmkrát dražší nežli voda pro podniky v Praze. Hořovice však na rozdíl od Prahy měly podstatně omezenější možnosti, jak vrátit vysoké částky zapůjčené na stavbu vodovodu – většinou jen z výnosu vodného a z tzv. obecních přirážek k daním.“<sup>224</sup> Vodovod byl po dokončení přesunut pod Elektrický podnik v Hořovicích.

### **2.1.1 Městská elektrárna a lázně v Hořovicích**

Elektrická energie se začala používat v druhé polovině 19. století. V 80. letech se poprvé uskutečnil v Německu přenos elektřiny a následně se v největších

---

<sup>222</sup> *Minulostí Berounska* 8 2005, s. 102 – 103.

<sup>223</sup> *Tamtéž*, s. 104.

<sup>224</sup> *Tamtéž*, s. 104.

továrnách začal využívat stejnosměrný proud. Střídavý proud pak využití elektrické energie ještě umocnil. V Hořovicích se elektrická energie začala používat zásluhou mlynáře Josefa Rédl. Ten se přestěhoval do Hořovic v roce 1892 a zakoupil zde mlýn u Červeného potoka. *„Ve mlýně založil kromě malého zemědělského hospodářství pro svou potřebu výrobu prken, nábytku a pilu. Zřejmě rozhodující úlohu v založení elektrárny sehrála skutečnost, že jeho nejstarší syn pracoval jako praktikant v elektrotechnické továrně E. Janík&spol. v Brně – Josefově. V roce 1910 se přistěhoval do Hořovic, zřejmě aby pomohl otci s vybavením elektrárny.“*<sup>225</sup>

Mlynář Rédl v roce 1907 předložil svůj návrh na vlastní elektrárnu městskému zastupitelstvu. Zprvu město jeho nabídku odmítlo. Důvodem byla finanční nevýhodnost. Město mělo v úmyslu zřídit plynové osvětlení a postavit plynárnu. V této době se ještě ve městě svítilo petrolejovými stojany. Nová plynárna by ovšem město stála mnohem více než elektrárna a proto posléze Rédlovu nabídku přijala. Bylo umožněno Rédlovi vystavět rozvodné sítě elektřiny a v březnu 1910 byla podepsána oficiální smlouva o dodávkách elektřiny pro město.<sup>226</sup>

Jak se později ukázalo, Rédl dodával elektrický proud městu ani ne jeden rok. *„Rédl začal stavět již v roce 1909 v sousedství svého mlýna zcela novou budovu elektrárny. Do roku 1910, kdy začala dodávat proud, však měl hotovo pouze přízemí se strojovnou, kotelnou a kanceláří, navíc bez náležitého stavebního povolení. Elektrárna vyráběla proud o napětí 120 voltů zprvu jen pomocí vodní turbíny. Jak se však ukázalo, Rédl přecenil své finanční možnosti. na stavbu si půjčil od Kreditní společnosti v Praze 40 000 a dalších 80 000 rak. korun poskytla sama stavební firma, která budovu stavěla, tedy Ehler&Kouba ze Smíchova. Hned příštího roku však musel požádat o ochranu před věřiteli. 30. června 1911 se konala dražba, ve které mlýn, elektrárnu a vše, co k tomu náleželo,*

---

<sup>225</sup> *Minulostí Berounska* 8 2005, s. 105.

<sup>226</sup> Více informací lze dohledat ve SOKA Beroun, AM Hořovice, zápisy ze zastupitelstva z 29. 10. 1909, 21. 12. 1909 a 17. 3. 1910. Dále *Minulostí Berounska* 8 2005, s. 105 – 106.



*skoupila hořovická Občanská záložna za poměrně levný peníz: 90 000 rak. korun.*<sup>227</sup>

Následující léta se elektrárna modernizovala. Občanská záložna stavbu kolaudovala až v roce 1915, kdy se však už sama ocitla v úřední likvidaci. Elektrárna byla pro záložnu finančně náročná a tak město elektrárnu muselo odkoupit. Během první světové války se v Hořovicích většina obyvatel připojila na elektrickou síť. Důvodem byl nedostatek petroleje či acetylénu. V roce 1917 se ve městě zvýšil počet přípojek na 290. O rok dříve byl jejich počet jen 95. Když město elektrárnu odkoupilo, v ulicích se nacházelo 92 světel. V roce 1918 se počet pouličních lamp zvýšil na 130.<sup>228</sup>

Dalším důležitým mezníkem se stal rok 1920. Jelikož cena uhlí se rapidně zvýšila, město elektrárnu finančně nezvládalo a byla pro něj ztrátová. Hořovice začaly od daného roku brát elektrický proud z Komárova a samostatná elektrárna skončila svůj provoz. *„Parní stroj a kotle město prodalo za poměrně výhodnou cenu 202 000 Kč chabařovickým ocelárnám, čímž se alespoň Hořovicím vrátil náklad na vybudování rozvodů z Komárova. Tímto aktem byl vytvořen základ k Elektrickému podniku města Hořovic, který s proudem pouze obchodoval a prováděl instalační a udržovací práce.*<sup>229</sup> Komárov nebyl schopen dodávat proud Hořovicím a zároveň dalším okolním obcím, a tak se Hořovice o pár let později připojily k Západočeskému elektrárenskému svazu se sídlem v Plzni (ZES).

Budova elektrárny zela prázdnou a nebyla nijak využita. Správní rada města navrhla projekt, aby se v této budově zřídily lázně. Město se v této době nacházelo ve finanční tísní. Když se Hořovice napojily na ZES, musely zrekonstruovat rozvodnou síť po celém městě. Jelikož město potřebovalo peníze, myšlenka lázní je ujala. V roce 1927 se budova bývalé elektrárny začala rekonstruovat. Lázně se oficiálně otevíraly 2. září 1928. Návštěvníci zde mohli využít velký plavecký bazén, masážní služby, vanové oddělení či část suchých a vlhkých par. Mezi nejčastější hosty patřili studenti z Příbrami. Po roce 1945 se

---

<sup>227</sup> *Minulostí Berounska 8 2005*, s. 106 – 107.

<sup>228</sup> *Minulostí Berounska 8 2005*, s. 107.

<sup>229</sup> *Tamtéž*, s. 108. Více SOKA Beroun, AM Hořovice, kronika I., rok 1921.

lázně staly oblíbeným a hojně navštěvovaným místem vojáky Rudé armády. Počátkem padesátých let byly zdemolovány.<sup>230</sup>

Na tomto místě ještě musím zmínit změny v názvu samotného elektrárenského podniku. *„Od roku 1916 vznikl samostatný elektrárenský odbor, který se později přeměnil na elektrický podnik řízený správcem a městskou komisí, volenou podle stranického klíče, jak bylo po roce 1918 tehdy zvykem. Vrchní dohled nad ním měl ředitel městských podniků, tedy úředník radnice, a jeho prostřednictvím pak městské zastupitelstvo. Od roku 1920 se podnik zabýval nikoli výrobou, ale výhradně distribucí elektřiny a instalačními pracemi.“*<sup>231</sup> V roce 1928 se Elektrický podnik města Hořovic změnil na Elektrický a lázeňský podnik. O rok později došlo k další změně názvu, a to na Elektrovodní a lázeňský podnik města Hořovic.

*„Vlastní elektrárnu vedl již od jejího založení v roce 1910 Viktor Görner, a to až do své rezignace v roce 1920, kdy odešel do elektrárny v Německém Brodě. Na jeho místo byl vypsán konkurz a z něho vzešel vítězně mladý, teprve osmadvacetiletý elektromontér komárovských železáren Karel Ševčík, bydlící v Hořovicích. Ten pak zastával místo správce elektrárny, resp. městského elektrického podniku, až do jeho zrušení.“*<sup>232</sup> Jako správce jej často kontrolovala správní komise. Musel jí vykazovat výdaje a správní komise je zase musela obhájit či prosadit v městském zastupitelstvu. Občané velmi často elektrárnu kritizovali a vznikaly různé aféry. Například v roce 1930 starosta města Josef Ptáčník poukázal na podezřelé účetnictví elektrárny. Starosta se následně snažil, aby účtárna přešla pod správu města. Na povrch se dostala totiž nová aféra, která skončila u správního soudu. Týkala se vodovodu Griselda, který měl být předán městu. *„Částku za starý vodojem totiž obec zaplatila, aniž by byla podepsána smlouva! Elektrovodní podnik se totiž domníval, že ji připravil finanční odbor města a naopak. Kníže hanavský okamžitě využil situace a sdělil městu, že smlouvu nepodepíše, dokud mu město nesníží podle jeho názoru nehorázně*

---

<sup>230</sup> *Minulostí Berounska 8 2005*, s. 109 – 110.

<sup>231</sup> *Minulostí Berounska 8 2005*, s. 110.

<sup>232</sup> *Tamtéž*, s. 110. Více v SOkA Beroun, AM Hořovice, zápisy ze zastupitelstva 13. 3. 1920 a 17. 7. 1920.

*přemrštěnou dávku z přepychových bytů (šlo o zámek) na rok 1930 ve výši 32 000 Kč.*<sup>233</sup> V roce 1932 byla dokonce utvořena komise, která měla vyšetřovat účetnictví elektrovodního podniku.

Důležitým mezníkem pro Elektrovodní a lázeňský podnik byl rok 1945 a vlna znárodnování. Konkrétněji to byl Benešův dekret č. 100 z 24. října 1945. Dekret se týkal nejen soukromého podnikání, ale také zasahoval do podniků města v oblasti energetiky či bankovníctví. *„Tak právě zanikl nejen Elektrovodní a lázeňský podnik města Hořovic, ale také hořovická městská spořitelna – vše převzal stát. Podnik se stal k 7. březnu 1946 součástí znárodněných západočeských energetických závodů (bývalý ZES). V této době v něm pracoval správce, účetní, šest montérů a inkasista. Karel Ševčík však zůstal ve službách města jako správce vodárny až do svého odchodu do důchodu v roce 1951. Ve stejném roce přešla také správa vlastního vodovodu města v rámci centralizace pod krajský vodohospodářský podnik.*<sup>234</sup>

Stavba postupně chátrala a až v roce 1958 byla částečně zrekonstruována a v jedné části vznikla prádelna. Přestavba měla za důsledek, že stavba byla narušena a už se de facto neudržovala vůbec. Město investovalo raději do sídliště a dalších nových projektů. Budova bývalé elektrárny a lázní byla nakonec v roce 1975 zdemolována.<sup>235</sup>

---

<sup>233</sup> *Minulostí Berounska 8 2005*, s. 111.

<sup>234</sup> *Minulostí Berounska 8 2005*, s. 113.

<sup>235</sup> *Tamtéž*, s. 113.

## 2.2 Sirkářství, mlynářství a cukrovarnictví

Výroba zápalek patří mezi další tradiční oblast v hospodářském životě Hořovic. Sirkárna byla založena v roce 1867 továrníkem Moritzem Neubergem a vznikla v části Hořovic, které se říká Na Tetíně. Na tomto místě měl později továrnu již zmíněný Rudolf Baumann. Neberg jmenoval ředitelem sirkárny Jakuba Taussiga. Podnik prosperoval, ale vznikly i nemalé problémy, které znesnadňovaly provoz. *„Těmi bývala především skutečnost, že dělníci a dělnice v místní sirkárně brzy neblaze pociťovali účinky tehdy používaného bílého fosforu. Příčiňovala se o to sněť zvaná nekrosa, jež byla údělem lidí pracujících v těchto provozovnách starého typu. Nevyléčitelná choroba připravovala i poměrně mladé osoby nejprve o zuby, a poté znetvořovala dásně tak, že řada z nich se houfně vracela k ruční výrobě hřebíků a cvočků.“*<sup>236</sup>

Dalším významným bodem v historii sirkárny byla sedmdesátá léta, jelikož z podniku vznikla akciová společnost. Ředitel Jakub Taussig se vzdal svého místa a v roce 1873 založil vlastní výrobu poblíž Cintlovky (oblast mezi Západní dráhou a obcí Záluží). *„I tato továrna byla úspěšná a postupně se stala jednou z největších sirkáren v Rakousku-Uhersku. Vždyť podle dochovaných pramenů vyráběla na počátku dvacátého století až několik miliónů zápalek denně!!! A byla to právě vídeňská vláda, hledající tehdy stále nové a vydatné zdroje daňových příjmů, která svým trvalým tlakem docílila toho, že postupem času došlo ke sloučení všech sirkáren v monopolní sdružení.“*<sup>237</sup> Z tohoto důvodu vznikly akciové společnosti HELIOS a SOLO. Firma HELIOS vyráběla sirky v Hořovicích až do roku 1922, kdy továrna byla prodána zpět rodině Taussigově. Majitelé vlastnili od roku 1899 slévárnu a sirkárnu tak použili k rozšíření výroby. Továrna byla významná tím, že byla spojena vlastní vlečkou s železnicí v Hořovicích. Firma Löwit a Taussig vyvážela zboží do Maďarska, Rakouska, Jugoslávie, Rumunska či Itálie. Rozšířením slévárny tak sirkářství definitivně v Hořovicích zaniklo.<sup>238</sup> V příloze přikládám ukázkou korespondence firmy Löwit a Taussig (viz Příloha 29).

<sup>236</sup> *Proměny a příběhy Hořovic* 2006, s. 24.

<sup>237</sup> *Tamtéž*, s. 24.

<sup>238</sup> *Tamtéž*, s. 24. a *Historie a současnost podnikání na Berounsku a Hořovicku* 2006, s. 115.

Mezi významné podniky v hospodářském životě města patřily mlýny. V regionu Berounska a Hořovicka existovalo až čtyřicet mlýnů, které se lišily velikostí. Všechny mlýny byly vodní. Výjimkou byl však větrný mlýn ve Bzové, který byl postaven v 16. století. Jeho provoz byl ukončen až v první polovině 19. století. *„V Hořovicích se na Červeném potoce nacházelo šest mlýnů. Velmi starým mlýnem v oblasti byl mlýn Ondrášovský nebo Podlázeňský. První zmínky jsou o něm již z druhé poloviny 15. století. V době třicetileté války přešel do rukou vrchnosti a byl později pronajímán. Na přelomu 15. a 16. století byly založeny mlýny Valcha, pojmenovaný podle soukenické valchy, která tvořila jeho část, a Štychovský. V roce 1638 byla u něho postavena prachárna a později papírna. Další tři mlýny pocházejí ze 16. století a mlely až do 19. století.“*<sup>239</sup>

V hořovické oblasti nebylo cukrovarnictví moc rozšířeno. Ovšem prováděly se zde různé pokusy, které se zapsaly do historie tohoto oboru. Jeden takový experiment se odehrál na hořovickém panství v době vlády hraběte Rudolfa z Vrby a spočíval ve výrobě cukru z řepy. Hlavou celého experimentu byl vídeňský učitel chemie Johann Andreas Scherer. Posléze zmíněný učitel působil i na pražské polytechnice. V roce 1800 byla v Hořovicích zaseta řepa a také postaven přístroj na výrobu cukru. O rok později fungoval cukrovar, který produkoval jen sirup. Scherer se v roce 1805 vrátil do Vídně a tím pokus o výrobu cukru byl u konce. Až v roce 1840 vznikl první skutečný cukrovar ve Svinařicích. Klíčovou roli zde odehrál tvůrce hydraulického lisu mechanik Josef Božek.<sup>240</sup>

Během první světové války byl velký nedostatek cukru. Místní tisk proto nabádal k domácí výrobě tohoto sladidla. *„Nastává tedy pro naše hospodyňky velká starost o sladidlo, když ani sacharin se nedostane. Kdo má anebo může si zaopatřit cukrovku, má také po starostech o sladidlo. Dle návrhu statkáře p. Nonfrieda lze docílit bezvadného sladidla, všestranně vyhovujícího, beze vsí řepné příchuti, jímž lze všecko v domácnosti sladiti, a sice takto: Řepa, náležitě očištěná, opraná a na tenké řízky pořezaná, vloží se do hrnce, nejlépe kameninového,*

---

<sup>239</sup> *Historie a současnost podnikání na Berounsku a Hořovicku 2006, s. 49.*

<sup>240</sup> *Tamtéž, s. 50.*

*v němž se spáří vřelou vodou, v níž musí řízky ležeti 2 – 3 hodiny, za kteroužto dobu voda cukr vyluhuje. Vodu tu s řízků slejeme a nalejeme na ně znovu horké vody, aby se cukr z nich vyluhoval všecek. Poslední vodu přidáme k první. Řízkovou vodu pak vaříme. Ježto se na povrchu jejím tvoří pěna, sbíráme ji pilně.*<sup>241</sup>

Po hodině varu se má v malém množství přidávat vápno, dokud červený lakmusový papír, který seženeme v lékárně, nezačne modrat. Jakmile lakmus začne modrat, pokračujeme ve vaření a sbíráme pěnu z povrchu.<sup>242</sup>

Návod dále pokračuje: *„Když šťáva do jisté té míry zahoustne, že by se další odpařování vody vařením na přímém ohni neobešlo bez připalování (karamelisování) cukru, vsadíme plochou nádobu do jiné s vodou a v odpařování dále pokračujeme. – Má – li býti sirup vodojasný, přidá se do něho něco kyseliny sírové. Kdo nechce odpařovati ve vodě, ať pokračuje v odpařování na plotně až do konce. Nože na krouhání řízků z cukrovky dostanete u Železníka. Podobají se nožům okurkovým, mají však naproti noži ostré hroty, o něž se každý plátek rozřezává na nudle.*<sup>243</sup>

---

<sup>241</sup> Zpravodaj okr. hospodářského spolku v Hořovicích, leden 1918, č. 1, ročník XXXVIII, s. 11 – 12.

<sup>242</sup> Tamtéž, s. 12.

<sup>243</sup> Tamtéž, s. 12.

### 2.3 Pohostinství a proslulé trafiky

V následující části kapitoly se budu zabývat pivovarnictvím v Hořovicích a s ním spojeným pohostinstvím. Mezi základní hospodářská práva měst ve středověku patřilo i právo vařit pivo. Finanční částky z prodeje piva putovaly do městských pokladen a utvářely významnou část městského kapitálu. *„Časem se výroba piva, jelikož se jednalo o složitý pracovní proces, rozdělila na dvě části. Přípravu suroviny sladu zajišťovali sladovníci a vaření prováděli pivovarníci, pravovářečníci pivo pouze prodávali. Další velmi důležitou surovinu při výrobě piva, chmel, si pěstoval zpočátku každý výrobce piva sám. Postupem doby se výměra chmelnic rozšířila a chmel se stal dokonce i vývozním artiklem.“*<sup>244</sup>

Vaření piva bylo nejvíce rozšířené v Berouně. Prameny sahají až do 15. století. Hořovice byly druhým nejdůležitějším centrem v regionu, kde se vařilo pivo. Várečné právo bylo městu uděleno už od jeho založení, tedy od počátku 14. století. V hamfestu neboli zakládací listině bylo zmíněno, že obyvatelé města mohou svobodně vařit pivo. První zmínky o pivovaru se ovšem uvádějí až v 16. století. V roce 1520 během řešení pozůstalosti po Litvínovi z Klinštejna získala jeho dcera Vracka polovinu města a dva pivovary. Vracka byla manželkou Mikuláše z Říčan.<sup>245</sup>

Mikuláš z Říčan se v následujících letech pokusil připravit měšťany o právo vařit pivo. O stejnou věc se pokoušel jeho potomek. *„Syn Mikuláše z Říčan Václav využil, že v roce 1582 na mor zemřela řada pravovářečných měšťanů, a pod záminkou učinit pořádek ve vaření piva snížil v roce 1588 počty várek a výnosy ze starého piva zatížil poplatky na královskou berni.“*<sup>246</sup>

Po třicetileté válce Jaroslav Bořita z Martinic využil finanční oslabenosti měšťanů a právo várečné jim odebral. *„V roce 1638 Martinic nařizuje, aby žádný z jeho poddaných na cizí grunty na pití nechodil, poněvadž piva panská hodna jsou, a zakázal šenkýřům pod těžkými pokutami brát cizí piva. Další majitel panství Jan František hrabě z Vrbna, aby zvýšil výnos z panství, založil na konci*

---

<sup>244</sup> *Historie a současnost podnikání na Berounsku a Hořovicku* 2006, s. 44.

<sup>245</sup> *Tamtéž*, s. 46.

<sup>246</sup> *Tamtéž*.

*17. století v Hořovicích nový panský pivovar a novou chmelnici. Na počátku 18. století bylo v Hořovicích 5 hospod, ve kterých se vytočilo 283 čtyřvěderních sudů (52,63 hl).<sup>247</sup>*

Podle pramenů ze soukromého archivu Václava Merhauta se v Hořovicích mezi lety 1930 – 1940 nacházelo celkem sedmnáct hospodských zařízení. Podle mého názoru je to na město Hořovice vysoký počet. Za zmínku stojí nesporně hospodské zařízení Na Sadě. Nacházela se v hořovické čtvrti Žižkov. Točilo se zde plzeňské pivo a chodili sem především slévači z hořovických továren. Hospoda proslula tím, že se zde hrával mariáš a později i biliár. Pořádaly se zde společenské zábavy všeho druhu. Každoročně se Na Sadě konala tradiční oslava masopustu neboli *BAKCHUS*.<sup>248</sup>

Mezi další významná restaurační zařízení patří bezesporu hořovický hotel. Dříve v této budově však byla hospodářská sýpka a proto je důležité zmínit rok 1863. Tento rok byly zákonem zrušeny tzv. kontribuční sýpky. Byly to hospodářské budovy, do kterých povinně ukládali zásoby obilí majitelé zemědělské půdy. První sýpky byly zřizovány už v josefínské době, a to konkrétně od roku 1788.<sup>249</sup>

Kontribuční sýpka byla v Hořovicích postavena v roce 1819 a říkalo se jí Špýchar. Byla postavena na téměř nejvyšším místě města. Následně byl ve dvacátých letech minulého století rekonstruován na obytný dům. V přestavbě na Špýcharu vzniklo třicet šest místností. *„Koncem roku 1944 vyrostlo na jeho dvoře pět nouzovým domků, určených snad rodinám prchajícím před blížící se frontou. Ta se ale tehdy přiblížila příliš rychle, takže firma hořovického majitele pily a tesařského mistra Aloise Srpa je dokončit nestačila a po válce už o ně nikdo nestál. Hbití ‚Špejcharáci‘ si z nich pak udělali dřevníky, jichž nebylo nikdy dost. Poté se s odchodem několika stovek hořovických občanů do pohraničí v budově konečně uvolňovaly potřebné prostory, takže početnější rodiny obývaly potom*

---

<sup>247</sup> *Historie a současnost podnikání na Berounsku a Hořovicku* 2006, s. 47.

<sup>248</sup> *Proměny a příběhy Hořovic* 2006, s. 29.

<sup>249</sup> *Tamtéž*, s. 20.



*místností více. A pak byl Špýchar ve stále se zhoršující podobě obýván následujících padesát roků.*<sup>250</sup>

Poté, když se zásoby obilí prodaly, založily se tzv. kontribuční záložny. Zmíněné hospodářské záložny se staly velmi důležitým ekvivalentem pro ekonomický rozvoj města. Kontribuční záložny byly v roce 1882 zrušeny. Následně vznikla jedna Okresní hospodářská záložna, která našla své místo v Hořovicích. Sídlem se stala budova na hořovickém náměstí a rohu Riegerovy ulice. Zde je nutno podotknout, že zmíněná Riegerova ulice se později přejmenovala na Ulici československých tankistů. Dnes se nazývá Pražská ulice.<sup>251</sup>

Ve zmíněné budově se nacházely kancelářské místnosti a byla zde zřízena i restaurace a ubytovací prostory. Hotel byl potom pronajímán a dostal jméno Zelený strom. V budově byly prováděny časté rekonstrukce. Velmi často docházelo i ke střídání nájemců. *„Jedním z nich byl také pan Eduard Lukavský, považovaný za skutečně prvotřídního hoteliéra. Byl ve své době nesporně velkou osobností starého hotelu a místní občané o něm hovořili s uznáním ještě dlouho poté, kdy už zde nepracoval.*<sup>252</sup>

Hotel se stal hojně navštěvovaným místem především ve 20. a 30. letech minulého století. Stal se cílem turistů a výletníků, kteří mířili do blízkých Brd či na jiná místa. Hotel byl vyhlášen skvělou kuchyní a společenskou zábavou. Hosté zde mohli navštívit menší místnosti, kterým se říkalo kasina. Sloužily především pro soukromé oslavy a také jako herny. A nehrálo se zde o malé finanční prostředky. *„Byly to vysoké hry, tak trochu skryté oku veřejnosti. Traduje se, že když jeden z těchto velkých hráčů prohrál větší finanční obnos a došly mu bankovky, na místě věnoval svému protihráči a vítězi svoji stavební parcelu i s materiálem připraveným ke stavbě rodinné vily. Na místě tak učinil pouhým rukoudáním a příští den pak smluvně u místního notáře. Inu, byli to grand!*<sup>253</sup>

---

<sup>250</sup> *Proměny a příběhy Hořovic* 2006, s. 21.

<sup>251</sup> *Proměny a příběhy Hořovic 2* 2008, s. 4.

<sup>252</sup> *Tamtéž*, s. 5.

<sup>253</sup> *Tamtéž*, s. 6.

Hotel Zelený strom vlastnil i svou taxislužbu. Řidičem se stal v Hořovicích vyhlášený Karel Bádál, který odcestoval v padesátých letech minulého století do Austrálie. Dále se v hotelu pořádaly taneční kurzy, zábavy a plesy. Nad hospodářskou záložnou byl totiž vybudován velký sál, který tyto společenské akce umožňoval. Hotelový sál se dokonce na nějakou dobu stal během čtyřicátých let místem pro hráče stolního tenisu.<sup>254</sup>

Osudným dnem hotelu se stal 15. únor roku 1954. Městská kronika z roku 1954 dokumentuje zmíněný den takto: „*V pondělí 15. února 1954 v poledních hodinách došlo ke zřícení vnitřní části asi sto padesát roků staré budovy čp. 21 – hotel a restaurace Zelený strom – na nároží Ulice československých tankistů (nyní Pražská) a Palackého náměstí. Spojovací zeď mezi chodbou a kuchyní se propadla do staré štolky a strhla s sebou stropy, výčepní stůl a část kuchyně. K nehodě došlo v době plného provozu. K úrazu nedošlo. Hořovice tím ztratily pohostinské pokoje, obědy může poskytnouti jen restaurace v Lidovém domě.*“<sup>255</sup> Během události se mnoho lidí, kteří byli poblíž hotelu, domnívalo, že přišlo zemětřesení. Pro město představovalo zřícení hotelu těžkou ránu a měsíc po události už řešilo zrekonstruování. Hořovice byly okresním městem a potřebovaly ubytovací zařízení.

Vznikla řada odlišných názorů, jak hotel opravit. „*Jednání se neúspěšně protahovala, názory odborníků, stavařů i statiků se často lišily a nakonec se došlo k závěru, že bude stržena i zbývající část budovy a postaven hotel nový. V té době byl majitele zříceniny již podnik Restaurace a jídelny Kladno (potažmo Radotín). Technická dokumentace pak byla zadána Státnímu projektovému ústavu pro výstavbu měst a vesnic Praha, přičemž hlavním projektantem byl určen ing. arch. Hilský.*“<sup>256</sup>

Výstavba nového hotelového zařízení započala v roce 1955. Na začátku stavby se musel odstranit zřícený materiál a vybudovat místo pro založení nové budovy. Tímto úkolem byla pověřena firma Průmstav Praha. Materiál ze zříceniny se postupně odvážel do hořovické Rokle. Město se potýkalo i s dopravními

<sup>254</sup> *Proměny a příběhy Hořovic 2* 2008, s. 7.

<sup>255</sup> *Tamtéž*, s. 4.

<sup>256</sup> *Tamtéž*, s. 7.

problémy, jelikož se stavba odehrávala v centru města.<sup>257</sup> „A tak zdejšími Červeným potokem protéklo ještě hodně vody, než si mohl hořovický pivář vypít v novém hotelu svůj první půllitr. Stalo se tak v sobotu 5. března 1960, kdy byly otevřeny restaurační prostory nového zařízení se starým označením ‚Hotel Zelený strom‘, a po dlouhých šesti letech se město dočkalo důstojného střediska společenského života. Toho večera prý bylo v restauraci, kavárně i vinárně veselo až převeselo. Součástí hotelu byl kromě ubytovacího zařízení i denní bar, později pivnice, byl zde poblíž hotelové recepce tzv. malý salónek a také salónek velký, který byl situován do někdejšího sálu hotelu starého.“<sup>258</sup>

Následující léta hotel provozoval podnik Restaurace a jídelny Hořovice. Měnilo se zde i velké množství ředitelů. Zmínit můžeme alespoň obchodníka Gustava Špise či hoteliéra Rohlíčka, který pocházel z Rakovníka. V roce 1990 se hotel dostal do dražby a vítězem se stal Karel Schmidt – Běhounek. Ten se vrátil do Hořovic z německého Norimberku. Hotel byl centrem společenského života a kultury v Hořovicích. „Probíhaly zde hudební a taneční večery, podnikové akce, diskotéky, pravidelné svatební hostiny by už asi nikdo nespočítal a v nemalé míře sem zajížděla i zahraniční klientela, zejména v době, kdy Praha měla nedostatek ubytovacích kapacit. Hotel zelený strom se také stával neodmyslitelnou součástí městských společenských a kulturních akcí, jakými byly Slavíkovo hudební léto, cyklus koncertů Hořovická nota, loutkářské festivaly, literární bienále Hořovice Václava Hraběte, mezinárodní soutěže akordeonistů, setkání heligónkářů, automobilové soutěže, fotbalová utkání nebo tenisové turnaje.“<sup>259</sup> V současné době funguje stále hotel jako ubytovací a restaurační zařízení.

Dalším kulturním a zábavním centrem v Hořovicích byl Lidový dům, který byl dokončen v roce 1931. „Na tehdejší dobu to bylo moderní zařízení s prostorným a v Hořovicích dosud největším sálem, jedním přísálím sousedícím

---

<sup>257</sup> *Proměny a příběhy Hořovic 2* 2008, s. 7. Rokle se nachází na západní straně Hořovic. Je to místo, kde stály především cvočkařské domky. O této cvočkařské čtvrti dokumentuje Jan Neruda ve svém fejetonu Výlet do kraje bídy, který byl uveřejněn 25. 3. 1866, 27. 3. 1866 a 28. 3. 1866 v *Národních listech*.

<sup>258</sup> *Proměny a příběhy Hořovic 2* 2008, s. 7.

<sup>259</sup> *Tamtéž*, s. 7.

*s restaurací, se šatnami cvičenců<sup>260</sup> a prostorným jevištěm. V budově byl také domovní byt a v jejím suterénu i fungující kuželník. Součástí areálu bylo hřiště na házenou a atletická dráha s vržišti a doskočišti. Za budovou byl i prostor pro letní kulturní činnost a celý areál rámoval i rozsáhlý ovocný sad, na němž jsou dnes tenisové kurty, sportovní hala a umělá ledová plocha.<sup>261</sup>*

Lidový dům ve své podobě složil až do roku 1961, kdy Ústřední rada odborů rozhodla o celkové rekonstrukci. Přibylo zde levé přisálí, klubovny, prostorný sklad a mnoho dalších místností. V roce 1964 byla budova přejmenována na Společenský dům a zároveň přestala sloužit sportovním účelům. Dnes je celá budova pod správou města Hořovice. Společenský dům využívá městské kulturní centrum pro různé akce, zábavy a divadelní akce.<sup>262</sup>

---

<sup>260</sup> Cvičenci zde míním členy Dělnické tělocvičné jednoty (DTJ). Právě oni a představitelé tehdejší sociální demokracie se zasadili o postavení Lidového domu v roce 1929.

<sup>261</sup> *Proměny a příběhy Hořovic* 2006, s. 9.

<sup>262</sup> *Tamtéž*, s. 9.

### 2.3.1 Trafiky

Neodmyslitelnou součástí města bývaly trafiky. Koluje o nich mnoho historek a utvářely svébytnou tvář města. V době, kdy cigareta ovládla svět, se tabákové krámký rozšiřovaly snad všude a Hořovice nebyly výjimkou. V jednu dobu se jich v Hořovicích nacházelo neuvěřitelných jedenáct (zhruba do roku 1940).

Tabák se do Evropy dostal během zámořských objevů a dá se říci, že lidé si k této rostlině museli najít vztah. Tabák se řadí mezi rostliny, které jsou zdrojem požitku a často se tak jeho užívání považovalo za hřích. V dlouhém 19. století se už nepovažoval ani za exotický, jelikož byl pěstován na domácích polích. Ani nebyl už považován za rozmařilý, protože se dal koupit velmi levně. Tabák zapadl do každodenního života člověka.<sup>263</sup>

V 19. století si našel tabák silné odpůrce. Důvod byl především estetický. *„Nevábny vzhled náruživých šňupáků nebo všeobjímající dým, který obtěžuje. Lze zachytit velmi opatrné poznámky z řad učitelů základních škol, že přístup k tabákovým výrobkům je prakticky neomezený, takže jim brzy přivyknou i velmi mladí lidé, dokonce není těžké najít konzumenty i mezi dětmi. Nebylo to považováno za správné, ne ze zdravotního hlediska, ale s ohledem na morálku obecně.“*<sup>264</sup>

Při pohledu na trafiku nemůžeme přehlédnout trafikanta. Právě on jí dával tu pravou tvář. *„Nelze přehlédnout ani konzumenta tabáku, protože také on ji spoluvytvářel. Bez jeho zájmu by nebylo ani široce založené průmyslové odvětví, ani specifická forma státního monopolu, známá a oblíbená ve většině Evropy, ani jeho poslední článek – trafika. Nelze přehlédnout sortiment, který svou strukturou odráží nejenom technologické možnosti, ale i dobový vkus a společenský přístup. A při tom všem je lákavé vykreslit trafiku právě jako součást onoho velkého a stále složitějšího správního mechanismu – což zní velmi nepoeticky – státní tabáková režie.“*<sup>265</sup>

---

<sup>263</sup> Macková 2010, s. 10 – 11.

<sup>264</sup> *Tamtéž*, s. 11.

<sup>265</sup> *Tamtéž*, s. 5 – 6.

Na tomto místě musím zmínit jeden zajímavý fakt. „*Nepochybnou zajímavostí byla skutečnost, že licenci k jejich provozování dostávali ve dvacátých a třicátých letech minulého století převážně vysloužilí českoslovenští legionáři nebo tzv. váleční poškození, tedy muži vracející se z první světové války s trvalou invaliditou a podlomeným zdravím.*“<sup>266</sup> Dále sem patřili pozůstalí po zemřelých či veteráni všech ozbrojených složek.

Jelikož provozovatelé trafik byli přesně určené osoby ze společnosti, začali se trafikanti rozdělovat do několika skupin. Čím přesnější bylo pravidlo, kdo mohl být trafikantem, tím více byly tyto hranice prostupné. „*Naopak vždy platilo pro všechny trafikanty, že šlo o osobní výhradu a že trafikou musel vždy osobně provozovat ten, kdo získal úřední oprávnění. Nemohl ji bez souhlasu úřadu nikomu přenechat, ani pronajmout. Dokonce i výpomocné pracovní síly, jak už bylo naznačeno, mohly být zaměstnány jenom se souhlasem správy monopolu. Pokud však přece jen k pronájmu bez souhlasu úřadů došlo, bylo to posuzováno jako provinění proti ustanovení důchodkového trestního zákona (§§ 20, 317) ze strany toho, kdo si takovou trafikou pronajal.*“<sup>267</sup>

Sortiment tabákových výrobků v trafikách šel vždy s dobou. Obecně k 19. století lze říci, že dostupný byl tabák šňupací a tabák smotaný. Tabák smotaný sloužil jako žvýkací tabák a když se nařezal, tak jako tabák dýmkový. V dalších letech přišel do trafik speciální dýmkový tabák, který se rovnou mohl použít pro kouření v dýmce. Mladším výrobkem byly doutníky, které se dále dělily na různé druhy. Postupem času se na trh dostaly cigarety. Patří mezi nejmladší tabákové výrobky. S cigaretami se ještě objevil nový druh řezaného tabáku, který se dělil na dva druhy. Jedním druhem byl kuřlavý tabák. Ten byl určený především do dýmek. Druhým druhem byl cigaretový tabák, ze kterého si každý kuřák rovnou ubalil cigaretu.<sup>268</sup>

V Hořovicích na Letné<sup>269</sup> se nacházela první trafika, o které se zmíním. Majitelem trafiky byl legionář Josef Labský. Onen muž se stal proslulým po

---

<sup>266</sup> *Proměny a příběhy Hořovic* 2006, s. 73.

<sup>267</sup> Macková 2010, s. 79.

<sup>268</sup> *Tamtéž*, s. 101 – 102.

<sup>269</sup> Letná je část Hořovic, která se nachází směrem na Žebrák

celém městě v době mnichovské zrady. V těchto dnech údajně běhal po Letné a skandoval, že mnichovská dohoda nemůže být platná, jelikož ji on sám nepodepsal.<sup>270</sup>

Druhá trafika se nacházela přímo na železničním nádraží. Bylo to velmi výhodné místo pro život trafik. Nádraží představovalo centrum pohybu lidí a trafika se postupem času stala jeho neodmyslitelnou součástí. *„Takových veřejných trafik bylo např. k roku 1895 registrováno v Čechách 107 a byl to absolutně nejvyšší počet ze všech zemí Předlitavska. Jejich výnos do státní kasy se ovšem nejčastěji pohyboval v rozpětí do 10 zlatých ročně, nabízené sumy nad 20 zlatých i ty požadované do 50 zlatých tvořily ještě poměrně početně zastoupené střední pásmo výnosnosti pro státní pokladnu z Čech.“*<sup>271</sup>

Její majitelem byl železničář Dlouhý, který bydlel v blízkosti první zmíněné trafiky. Většina obyvatel si zmíněný obchod ještě pamatuje, jelikož fungoval do nedávné doby. V trafice dlouhou dobu pracovala dcera již zmíněného majitele paní Fajrajzlová. *„Třetí v pořadí byla velice specifická trafika na levém břehu Červeného potoka, přímo u mostu ke Společenskému domu. Té se podle provozovatelky paní Kratinové neříkalo jinak než ‚U Kratinky‘. Její výjimečnost spočívala ve skutečnosti, že si zde zákazník mohl navíc koupit i rohlík, nějakou tu uzeninu, hořovické lahvové pivo nebo limonádu ze zdejší sodovkárny. Navíc ‚Kratinka‘ provozovala něco, co se již tehdy mohlo nazývat úschovnou kol. Tu využívali především přespolní, cestující poté za prací vlakem na Prahu či na Plzeň.“*<sup>272</sup>

Další trafika stála také na břehu Červeného potoka naproti hospodě Na Valdeku. Dřevěná budka s kuřivem patřila Rudolfovi Stejskalovi. V pořadí pátá trafika byla umístěna v dnešní Ulici 9. května. Traduje se šikovnost zdejší obchodnice paní Sekyrkové. Jelikož se cigarety neprodávaly v krabičkách, jak je tomu dnes, paní Sekyrková vždy sáhla do velké krabice s kuřivem a vytáhla přesný počet cigaret, který si zákazník přál. *„Nedaleko odtud na samém dolním okraji Rynečku (dnes Náměstí Svobody) měli svoji trafiku Carvanovi, jinak ovšem*

<sup>270</sup> *Proměny a příběhy Hořovic* 2006, s. 74.

<sup>271</sup> Macková 2010, s. 59.

<sup>272</sup> *Proměny a příběhy Hořovic* 2006, s. 74.

*bydlící také ve strmém svahu Žižkova, v Úzké ulici. Na jejich budku, kterou bychom mohli označit číslem šest, byl svého času spáchán klukovský atentát, když žižkovští uličníci odbrzdili na svahu stojící žebříňák sedláka Rýdla a ten se zastavil o Carvanovu trafikku.*<sup>273</sup>

Další v pořadí byl obchod s cigaretami na Palackého náměstí. Tady prodávala paní Lhotáková a říkalo se zde „U Lídy“ podle jejího křestního jména. Obchod stál přímo u františkánského kostela. Dnes se zde nachází Základní hudební škola Josefa Slavíka. Nejspíš stavebně a architektonicky nejzajímavější prodejna kuřiva stála v blízkosti hořovického zámku. Byla vystavěna v asijském stylu a provozovala ji rodina Kirchnerova.<sup>274</sup>

V blízkosti dnešní lékárny v Komenského ulici stála další trafika a prodával zde pan Laube. Po něm se obchodu ujal jeho syn. Předposlední prodejna cigaret byla umístěna naproti místní synagoze. Majitel byl jistý Václav Duda. A poslední v našem vyprávění je obchod Josefa Mariána, který stál v dnešní Jugmannově ulici. Zdeněk Samec vzpomíná: *„Znal jsem ji důvěrně, protože jsem do ní chodíval téměř denně. Za jednu korunu a padesát haléřů jsem zde kupoval svému otci vždy deset kusů cigaret zn. Vlasta, které trafikant balil do úhledné ruličky z novinového papíru. To, že jsme nakupovali právě zde, bylo zcela samozřejmé, byli jsme přece Žižkováci. Zdánlivě méně pochopitelnou byla skutečnost, že v téže prodejně jsem pravidelně kupoval také ‚zorky‘ (deset kusů za korunu) pro svého dědu, bydlícího až pod Špýcharem, v dnešní Strmé ulici. Ale v tomto případě to bylo o jakési stavovské cti. Jak trafikant Marián, tak můj děda byli totiž legionáři a to se tenkrát nosilo. A vůbec jim nevadilo, že prodejce tabáku byl legionářem ruským a můj děda italským.*<sup>275</sup>

Na konci této podkapitolky ještě musím zmínit, že všechny trafiky, které byly zmíněny, byly zásobovány jednou monopolní firmou. Byl jím velkopodnik

---

<sup>273</sup> *Tamtéž*, s. 74.

<sup>274</sup> *Tamtéž*, s. 75.

<sup>275</sup> *Tamtéž*.



ABALDA. Sídlo podniku se nacházelo také v Hořovicích v rodinné vile legionáře Červenky.<sup>276</sup>

Na závěr lze dodat, že trafika v našem vnímání už zůstala pouze vzpomínkou. Lze dokonce říci, že i kolektivní vzpomínkou a symbolem něčeho, na co si nikdo už nepamatuje a jen si to představuje. *„Pro nikoho už to není ‚čisté 19. století‘, tedy artefakt nezasazený pozdějšími úpravami a vrstvami odlišného vnímání, ale o to víc se to blíží symbolu...Trafika byla v 19. století vždy součástí velkého komplexu státní tabákové režie...Trafika patřila k životu na malých vesnicích i ve velkoměstech, trafikant byl trochu svérázným, ale v jistém smyslu vážené veřejnosti velmi blízkým představitelem státu.“*<sup>277</sup>

V následující tabulce je přehled všech jedenácti trafik a jejich umístění v Hořovicích (viz Tabulka č. 3).

---

<sup>276</sup> *Tamtéž.*

<sup>277</sup> Macková 2010, s. 138.

### Tabulka č. 3: Seznam a lokalita trafik v Hořovicích

(Soukromý archiv Václava Merhauta)

<b>Majitel/Provozovatel trafiky</b>	<b>Lokalita</b>
Legionář Josef Labský	Letná
Železničář Dlouhý, dcera Fajrajzlová	Vlakové nádraží
Paní Kratinová, trafika „U Kratinky“	Levý břeh Červeného potoka, u mostu ke Společenskému domu
Rudold Stejskal	Levý břeh Červeného potoka, stojící přímo proti hospodě „Na Valdeku“
Paní Sekyrková	Dnešní Ulice 9. května
Rodina Carvanova (někdy uváděno Carvánova)	Dnešní Náměstí Svobody
Paní Lhotáková, trafika „U Lídy“	Palackého náměstí
Rodina Kirchnerova	U hořovického zámku
Trafikant Laube	Komenského ulice
Václav Duda	Valdecká ulice
Josef Marián	Jungmannova ulice

## 2.4 Legendární harmoniky

Ojedinělou továrnu na výrobu hudebních nástrojů v Hořovicích založil Josef Kebrdle.<sup>278</sup> V roce 1920 založil závod, který vyráběl tahací harmoniky. Začínal s jedním dělníkem a postupně si své zaměstnance zaučoval. Byla to doba, kdy se harmonika začala vnímat jako salonní instrument. Nejdříve se vyráběla hromadně, ale postupem času se zakázky individualizovaly. Každý zákazník měl své ojedinělé požadavky.<sup>279</sup>

Josef Kebrdle vyvážel i do zahraničí. Zakázky přicházely z Německa, Itálie, Polska, Švýcarska, Kanady i Ameriky. Ovšem postupně se zaměřil především na domácí trh, který ho plně zaměstnával. Objednávky na hudební nástroje se znásobily i díky rozšíření jazzové hudby. Kebrdle udržoval styk se zahraničím a služebními cestami sbíral nejnovější poznatky. *„Zprvu Kebrdle vyráběl jen dřevěné části heligonek, které expandoval do Loun a Kraslic ke kompletaci. V roce 1933 dávala továrna obživu 27 lidem, kteří zde ročně vyrobili asi 600 chromatických a heligonových harmonik. O úspěchu podnikatelského záměru svědčí skutečnost, že koncem třicátých let zaměstnávala výroba harmonik kolem 130 lidí. Tehdy dosáhla Kebrdlova továrna svého zenitu.“*<sup>280</sup>

Úspěšnost továrny dokazují i děkovné dopisy od zákazníků. Četnický strážmistr K. Šudoma píše: *„Vážený pane Kebrdle! Sděluji, že harmoniku jsem obdržel v úplném pořádku. Byl jsem překvapen, jak jejím krásným provedením, tak i melodií. Každému mohu firmu, která vychází tak vstříc, nejen doporučiti, ale také vznésti co největší pochvalu.“*<sup>281</sup>

Dalším děkovný dopis napsal Vojtěch Rapavý z Topolčan. *„Ctěný pán Kebrdle! Týmto Vám zdelujem, že harmoniku č. 13 som obdržal a pocítil som velku radost z tejto harmoniky. Očekával som harmoniku peknú, ale o takej jakosti*

---

<sup>278</sup> Josef Kebrdle se narodil 7. 3. 1892 v Podluhách (vesnice nedaleko Hořovic). Byl jedním z jedenácti dětí. Jeho otec byl rolník. Josef nastoupil do učení k výrobcí harmonik panu K. Slavíkovi do Hořovic. Následně odešel do Vídně, kde získal další bohaté znalosti. Během první světové války byl přidělen k četnictvu.

<sup>279</sup> Soukromá dokumentace Václava Merhauta, nedatováno.

<sup>280</sup> *Historie a současnost podnikání na Berounsku a Hořovicku* 2006, s. 119.

<sup>281</sup> Soukromá dokumentace Václava Merhauta, nedatováno.

*a kráse, hlavne však o hlase som ani nesnil! Každý kto nástroj vidí a slyší, veľmi ho obdivuje, lebo takú harmoniku že prý neviděl. Vašu ctenú firmu bdem vždy a všade každému doporučat.*<sup>282</sup>

Významný děkovný dopis zaslal i Václav Brejcha z Petželky u Bratislavy. *„Ctěný pane Kebrdle! Obdržel jsem Váš nástroj a musím Vám toliko sdělit, že harmonika jest skutečným divem v celém bratislavském městě a okolí. Překypující nástroj, který jsem ani neočekával, má kolosální, čistý a lahodný zvuk a provedení skutečně umělecké a proto v každém případě budu vaši firmu co nejlépe doporučovati.*<sup>283</sup>

Na tradici výroby hudebních nástrojů se dnes snaží navázat místní soukromý podnikatel. Odkoupil prostory bývalé firmy a vyrábí elektrické kytary.

---

<sup>282</sup> Soukromá dokumentace Václava Merhauta, nedatováno.

<sup>283</sup> Soukromá dokumentace Václava Merhauta, nedatováno.

## Závěr

Diplomová práce přináší pohled na hospodářský život města Hořovice. Jedná se o analýzu dílčích hospodářských odvětví a jejich vlivu na život obyvatel. V práci jsem se na prvním místě zabývala dějinami železářské výroby. Už mnoho staletí utváří zpracování železa charakteristickou tvář Podbrdsko a komárovské železářny se postupem času zařadily mezi nejdůležitější podniky tohoto typu v Čechách. Nejdříve se železo v regionu vyrábělo v primitivních pískách s dmychadly. Později se začal využívat vodní pohon a ve 2. polovině 16. století došlo k zavedení výkonnějších šachtových pecí – dýmaček. Důležitým mezníkem ve vývoji českého železářství byl počátek 17. století. Skončilo období tzv. přímé výroby kujného železa a zavedly se vysoké pece. Jednalo se o technickou novinku, která významně ovlivnila celou oblast železářské výroby. Od 17. století patřily komárovské železářny hořovické vrchnosti.

Se železářskou výrobou je na Hořovicku velmi úzce spjata výroba cvočků či hřebíků. Cvočkařství bylo domácké řemeslo, které zažívalo svůj největší rozkvět do poloviny 19. století. Cvočkaři či cvočkáři se sdružovali do cechovních organizací, které hájily práva svých členů a chránily je před konkurencí. Faktorský systém či tzv. truck systém přispěl ke zhoršení sociálního postavení cvočkařů a ke krizi řemesla. Dalším důvodem pro úpadek cvočkařství byl rozvoj tovární výroby. Na začátku 20. století se řemeslo stalo pouze sezónním zaměstnáním a postupně zaniklo.

Od poloviny 19. století se pak v rámci procesu industrializace rozvíjí v českých zemích tovární výroba, která postupně změní způsoby výroby a důsledek má i na sociální rozvrstvení obyvatelstva. Důležitým mezníkem pro rozvoj průmyslu v naší zájmové oblasti bylo napojení na železnici. Plán trati se několikrát měnil. K zahájení došlo v roce 1862 a druhá kolejnice byla v Hořovicích dostavěna až v roce 1923. *Napojení na železnici umožnilo rychlejší pohyb surovin i zboží.*

První továrna, která v Hořovicích vznikla, se zaměřila na výrobu smaltovaného nádobí. Před Velkou válkou podnik zaměstnával až 500 lidí. Výrobky se vyvážely především na Balkán a do Ruska. Jak ukázala má práce,

významnou továrnou se stala *První hořovická slévárna kujné litiny, Bratři Čermákové v Hořovicích*. Výroba byla zaměřena na výrobky z temperované litiny. V roce 1895 byla v Hořovicích založena slévárna na kujnou litinu. Vyráběly se zde především kuchyňská kamna, rošty a žehličky. Výrobky se vyvážely zejména na Balkán, do Rumunska a Bulharska. Další významná továrna byla zaměřena na výrobu regulačních kamen. Firma *První hořovická slévárna na regulační kamna* se rozvíjela velmi rychle a získala mnoho zákazníků v Praze. S rokem 1945 a následným znárodněním byly většinou sjednoceny do velkého koncernu.

Etapa modernizace zasáhla Hořovice ve 2. polovině 19. století. Byl založen elektrovodní podnik. Zásobování vodou byl důležitý ekvivalent pro vývoj města. Postavení vodovodní sítě mělo velký vliv na průmyslový život v Hořovicích. Během 30. let 20. století se na vodovod připojila většina obyvatel. Významným pilířem v hospodářském životě města byla soukromá, později městská elektrárna. Během první světové války se na elektrickou síť připojila většina místních obyvatel.

Výroba západek patřila mezi tradiční hořovická řemesla. Během 70. let 19. století se ze sirkárny stala akciová společnost a patřila mezi největší sirkárny v Rakousku-Uhersku. Postupem času byly všechny sirkárny sloučeny do monopolního sdružení. Sirky se v Hořovicích vyráběly až do r. 1922. Cukrovarnictví se v Hořovicích neuchytilo. Proběhl pokus o výrobu cukru z řepy, ale neúspěšně.

Hořovice byly druhým nejdůležitějším centrem v regionu, kde obyvatelé mohli svobodně vařit pivo. Várečné právo město získalo již ve 14. století při svém založení. Významným restauračním zařízením v Hořovicích byl hotel. Dříve budova hotelu sloužila jako kontribuční sýpka neboli hospodářská záložna. Hotel se stal hojně navštěvovaným místem především ve 20. letech 20. století. V roce 1954 se část budovy zřítily a Hořovice na čas přišly o ubytovací zařízení, což mělo neblahý vliv na ekonomickou stránku města.

Neodmyslitelnou součástí historie města byly trafiky. Povolení k provozování těchto tabákových obchodů dostávali především českoslovenští

legionáři nebo vojáci, kteří se vrátili z války s podlomeným zdravím. V trafikách se prodával tabák, doutníky či cigarety. Všechny trafiky v Hořovicích byly zásobovány jedním monopolním podnikem, který vlastnil také legionář.

Ve 20. letech 20. století v Hořovicích vznikla ojedinělá továrna na výrobu hudebních nástrojů. Ve firmě se vyráběly tahací harmoniky. Továrna našla své zákazníky nejen v Čechách, ale také v Itálii, Polsku, Kanadě či Americe. Na tradici se snaží navázat místní soukromý podnikatel, který odkoupil tovární prostory a vyrábí elektrické kytary.

Celá problematika si zaslouží komplexnější výzkum a analýzu, které se hodlám věnovat i nadále. V Hořovicích žije ještě několik pamětníků a příbuzných zmíněných majitelů továren. Výzkum bych chtěla orientovat na metodu orální historie.

## Seznam pramenů a literatury

### Archivní prameny:

Archiv ÚLUV, *Hrubý průzkum rukodělné výroby*, okres Hořovice, zpracovala Marie Říhová 1961, dnes uložen v Národopisném odd. Národního muzea.

SOkA Beroun, *Cech cvočkařský a zámečnický v Hořovicích*, Kniha mistrů z let 1823–1902, inv. č. 1, karton č. 1.

Státní oblastní archiv Praha, KSO Praha – *Smaltovna Václava Schmidta*, karton neočíslován.

Státní oblastní archiv Praha, KSO Praha – *Bratři Čermákové*, karton 1585, číslo 1-100.

Státní oblastní archiv Praha, KSO Praha – *Otto Hofmann, první Hořovická slévárna na regulační kamna*, karton 1584, číslo 1 – 100.

Státní oblastní archiv Praha, KSO Praha – *Otto Hofmann, první Hořovická slévárna na regulační kamna*, karton 1584, číslo 1 – 100, Obchodní a živnostenská komora v Praze, 21. srpna 1911.

Státní oblastní archiv Praha, KSO Praha – *Otto Hofmann, první Hořovická slévárna na regulační kamna*, karton 1584, číslo 1 – 100, Obchodní soud v Praze, 1. září 1911.

Státní oblastní archiv Praha, KSO Praha – *Otto Hofmann, první Hořovická slévárna na regulační kamna*, karton 1584, číslo 1 – 100, Odevzdací listina po smrti Otto Hofmanna.

Státní oblastní archiv Praha, KSO Praha – *Otto Hofmann, první Hořovická slévárna na regulační kamna*, karton 1584, číslo 1 – 100, Západočeské strojírný a slévárny, Národní podnik Hořovice, 25. března 1947



### **Noviny a periodika:**

*Kunst – und Gewerbeblatt des polytechnischen Vereins für das Königreichs Bayern, ročník 13, čísla 43, 44, 46, 47 a 49.*

*Květy, 1. 2. 1847, číslo 14, s. 55.*

*Národní listy, 25. 3. 1866, číslo výtisku 83, s. 1.*

*Národní listy, 27. 3. 1866 a 28. 3. 1866.*

*Světobzor, 20. 11. 1868, číslo 47, s. 444.*

*Úřední list Pražských Novin, 28. června 1902, č. 146.*

*Úřední list Protektorátu Čechy a Morava, 18. XI., 1939, č. 263.*

*Úřední list republiky Československé, 8. května 1946, částka 79.*

*Úřední list republiky Československé, 4. července 1948, částka 126.*

*Zpravodaj Hospodářského spolku pro politický okres hořovický, 1901, 1914-1918, 1928-1932. Dostupné v Národní knihovně v Praze.*

### **Dobová literatura:**

Kubišta, Antonín: *Z Prahy do Plzně*, I. část, nakl. Pavel Korber v Praze 1912.

*Monografie Hořovicka a Berounska*, díl IV, Redakční kruh učitelstva nákladem vlastním, Praha 1930.

Neff, Vladimír: *Sňatky z rozumu*, svazek první, nakl. BB/art s. r. o. v Praze 2010, s. 328-329.

*Pět století železáren v Komárově*, ROH – PRÁCE, Praha 1960.

*Pracovní řád pro první Hořovickou slévárnu kujné litiny v Hořovicích Bratři Čermákové*. Vydal J. N. Münze v roce 1898 v Hořovicích.

*První hořovická ročenka*, nákladem Musejního spolku, vytiskla Knihtiskárna F. Hrdličky, Hořovice 1938.

*100 let dobré práce a kvality: Sté výročí založení prvního železářského závodu v Hořovicích*, Praha 1958.

### **Internetové odkazy:**

BUZULUK a. s. [online], <[www.buzuluk.cz](http://www.buzuluk.cz)>

<<http://podbrdsko-encyklopedie.cz>>

### **Odborná literatura:**

Čáka Jan, *Podbrdskem od městečka k městu*, Středočeské nakladatelství a knihkupectví, Praha 1988.

*Historie a současnost podnikání na Berounsku a Hořovicku*, Žehušice, Městské knihy, 2006.

Hlavačka Milan, *Zlatý věk české samosprávy: samospráva a její vliv na hospodářský, sociální a intelektuální rozvoj Čech 1862–1913*, Praha 2006.

Hofmann Gustav, *Staré železářství na Podbrdsku*, Vlastivědný sborník Podbrdsku 19, Příbram 1981.

Hofmann Gustav, *Komorní železářny na Podbrdsku*, Rozpravy Národního technického muzea, Praha 1968.

Kroupová, Kristýna: *Cvočkařství na Podbrdsku*, Pedf UK, bakalářská práce, Praha 2012.

Macková, Marie: *To byla c. k. trafika*. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2010.

Mevaldová Helena, *Cvočkařství na Podbrdsku*, in *Domácká výroba v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, Sborník referátů ze semináře konaného ve dnech 9. – 10. 6. 1999 v Měčíně, Měčín 2000.

Mevaldová Helena, *Cvočkařství v Běštíně v závěrečném období své existence*, in *Národopisný věstník*, Česká národopisná společnost, Praha 2004.

*Minulostí Berounska 3*, Sborník Státního okresního archivu v Berouně 2000.

*Minulostí Berounska 4*, Sborník Státního okresního archivu v Berouně 2001.

*Minulostí Berounska 6*, Sborník Státního okresního archivu v Berouně 2003.

*Minulostí Berounska 8*, Sborník Státního okresního archivu v Berouně 2005.

*Minulostí Berounska 9*, Sborník Státního okresního archivu v Berouně 2006.

*Minulostí Berounska 15*, Sborník Státního okresního archivu v Berouně 2012.

Myška, Milan: *Historická encyklopedie podnikatelů Čech, Moravy a Slezska do poloviny 20. století*. Ostravská univerzita 2003.

Řepa, Milan: *19. století v nás, modely, instituce a reprezentace, které přetrvaly*. Nakl. Historický ústav, Praha 2008.

Samec, Zdeněk: *Proměny a příběhy Hořovic*. Vydala Marta- Šestáková-Vaculíková-Podbrdské vydavatelství, Hořovice 2006.

Samec, Zdeněk: *Proměny a příběhy Hořovic 2*. Vydala Marta- Šestáková-Vaculíková-Podbrdské vydavatelství, Hořovice 2008.

## Seznam vyobrazení

Tabulka 1. Přehled dýmaček podle G. Hofmanna.....	18
(Hofmann Gustav, <i>Staré železářství na Podbrdsku</i> , Vlastivědný sborník Podbrdská 19, Příbram 1981)	
Tabulka č. 2: Seznam a počet obchodů v Hořovicích v letech 1930 – 1940....	75
(Soukromý archiv Václava Merhauta)	
Tabulka č. 3: Seznam a lokalita trafik v Hořovicích.....	98
(Soukromý archiv Václava Merhauta)	
Obrázek 1. Železné hutě v 16. století.....	20
(Hofmann Gustav, <i>Staré železářství na Podbrdsku</i> , Vlastivědný sborník Podbrdská 19, Příbram 1981, s. 37)	
Obrázek 2: Ukázka letáku s nabídkou cvočků z roku 1934.....	38
(Pohlednice zakoupena v Rožmitále pod Třemšínem)	
Obrázek 3: Navrhované trasy ČZD.....	47
( <i>Minulostí Berounska 6</i> 2003, s. 143.)	
Obrázek 4: Kresba železničního neštěstí v roce 1868.....	54
(Samec, Zdeněk: <i>Proměny a příběhy Hořovic 2</i> , Hořovice 2008, s. 101.)	
Obrázek č. 5: Ukázka hlavní strany ceníku Václava Schmidta syn a spol.....	58
(Soukromý archiv Václava Merhauta)	

## Seznam příloh

### **Příloha 1. Hlavní těžební jáma Barbora v r. 2014**

([http://www.mistopis.eu/mistopiscr/podbrdsko/vu\\_brady/jedova\\_hora/jedovahora.htm](http://www.mistopis.eu/mistopiscr/podbrdsko/vu_brady/jedova_hora/jedovahora.htm))

### **Příloha 2. Hlavní těžební jáma Barbora v říjnu r. 2015**

(soukromé foto autorky práce)

### **Příloha 3. Ukázka litinové podobizny z komárovských železáren**

(Soukromý archiv Václava Merhauta)

### **Příloha 4. Hanavský pavilon**

([https://cs.wikipedia.org/wiki/Hanavský\\_pavilon](https://cs.wikipedia.org/wiki/Hanavský_pavilon))

### **Příloha 5: Ukázka žádosti o přijetí za mistra**

(SOkA Beroun, *Cech cvočkařský a zámečnický v Hořovicích*, Kniha mistrů z let 1823–1902, inv. č. 1, karton č. 1)

### **Příloha 6: Pozvánka na ples cvočkařů z roku 1932**

(Soukromý archiv Václava Merhauta)

### **Příloha 7: Socha hesenského kurfiřta Bedřicha Viléma I. v zámeckém parku v Hořovicích**

(Samec, Zdeněk: *Proměny a příběhy Hořovic 2*, Hořovice 2008, s. 97)

### **Příloha 8: Původní most na Štíříně v roce 1862 a jeho podoba po povodni 1872**

(Samec, Zdeněk: *Proměny a příběhy Hořovic 2*, Hořovice 2008, s. 98 – 99.)

### **Příloha 9: Podoba ocelového mostu ČZD do 20. let minulého století**

(Samec, Zdeněk: *Proměny a příběhy Hořovic 2*, Hořovice 2008, s. 99)

### **Příloha 10: První lokomotiva projela Hořovicemi 4. června 1862**

(Samec, Zdeněk: *Proměny a příběhy Hořovic 2*, Hořovice 2008, s. 97)

### **Příloha 11: Nákladní vagón, ve kterém cestovali vojáci 26. uherského pěšího pluku**

(Samec, Zdeněk: *Proměny a příběhy Hořovic 2*, Hořovice 2008, s. 101)

### **Příloha 12: Vzhled továrny Václava Schmidta z let 1940 – 1949**

(Soukromý archiv Václava Merhauta)

**Příloha 13: Ceník litého železného smaltovaného nádobí továrny Václava Schmidta**

(Soukromý archiv Václava Merhauta)

**Příloha 15: Vzorník bronzových výrobků fy Bratři Čermákové – medaile**

(Soukromý archiv Václava Merhauta)

**Příloha 16: Ukázka objednávky od firmy Bratři Wenigové**

(Soukromý archiv Václava Merhauta)

**Příloha 17: Jan Jaroslav Jindáček**

(Soukromý archiv Václava Merhauta)

**Příloha 18: Reklamní plakát Jana Jindáčka z roku 1914**

(Soukromý archiv Václava Merhauta)

**Příloha 19: Vysvědčení továrny Jan J. Jindáček z roku 1939**

(Soukromý archiv Václava Merhauta)

**Příloha 20: Rudolf Baumann, zakladatel továrny v Hořovicích. Snímek pravděpodobně z roku 1875**

(Soukromý archiv Václava Merhauta)

**Příloha 21: Reklama firmy Otto Hofmann**

(Soukromý archiv Václava Merhauta)

**Příloha 22: Vila továrníka Otty Hofmanna v Hořovicích. Foto z roku 2004**

(Soukromý archiv Václava Merhauta)

**Příloha 23: Původní zástavba v Hořovicích na Žižkově**

(Soukromý archiv Václava Merhauta)

**Příloha 24: Původní kamenná věž Griselda**

(Samec, Zdeněk: *Proměny a příběhy Hořovic*, Hořovice 2006, s. 69)

**Příloha 25: Nová Griselda jako první knížecí vodojem v Hořovicích**

(Samec, Zdeněk: *Proměny a příběhy Hořovic*, Hořovice 2006, s. 69)

**Příloha 26: Na snímku zachycena kašna na Koňském trhu, která se nachází dnes v Hořovicích**

(Samec, Zdeněk: *Proměny a příběhy Hořovic*, Hořovice 2006, s. 12)

**Příloha 27: Kašna v době, kdy stála na Palackého náměstí v Hořovicích**

(Samec, Zdeněk: *Proměny a příběhy Hořovic*, Hořovice 2006, s. 13)

**Příloha 28: Současná pozice kašny je před hořovickým zámkem**

(Soukromý archiv Václava Merhauta)

**Příloha 29: Korespondence firmy Löwit a Taussig**

(Soukromý archiv Václava Merhauta)

## **Přílohy**



**Příloha 1: Hlavní těžební jáma Barbora na Jedové hoře, foto 2014.**



**Příloha 2: Hlavní těžební jáma Barbora v říjnu 2015**



Poprsí Jeho Veličenstva císaře Františka Josefa I.  
v umělecko-průmyslovém museu v Praze.

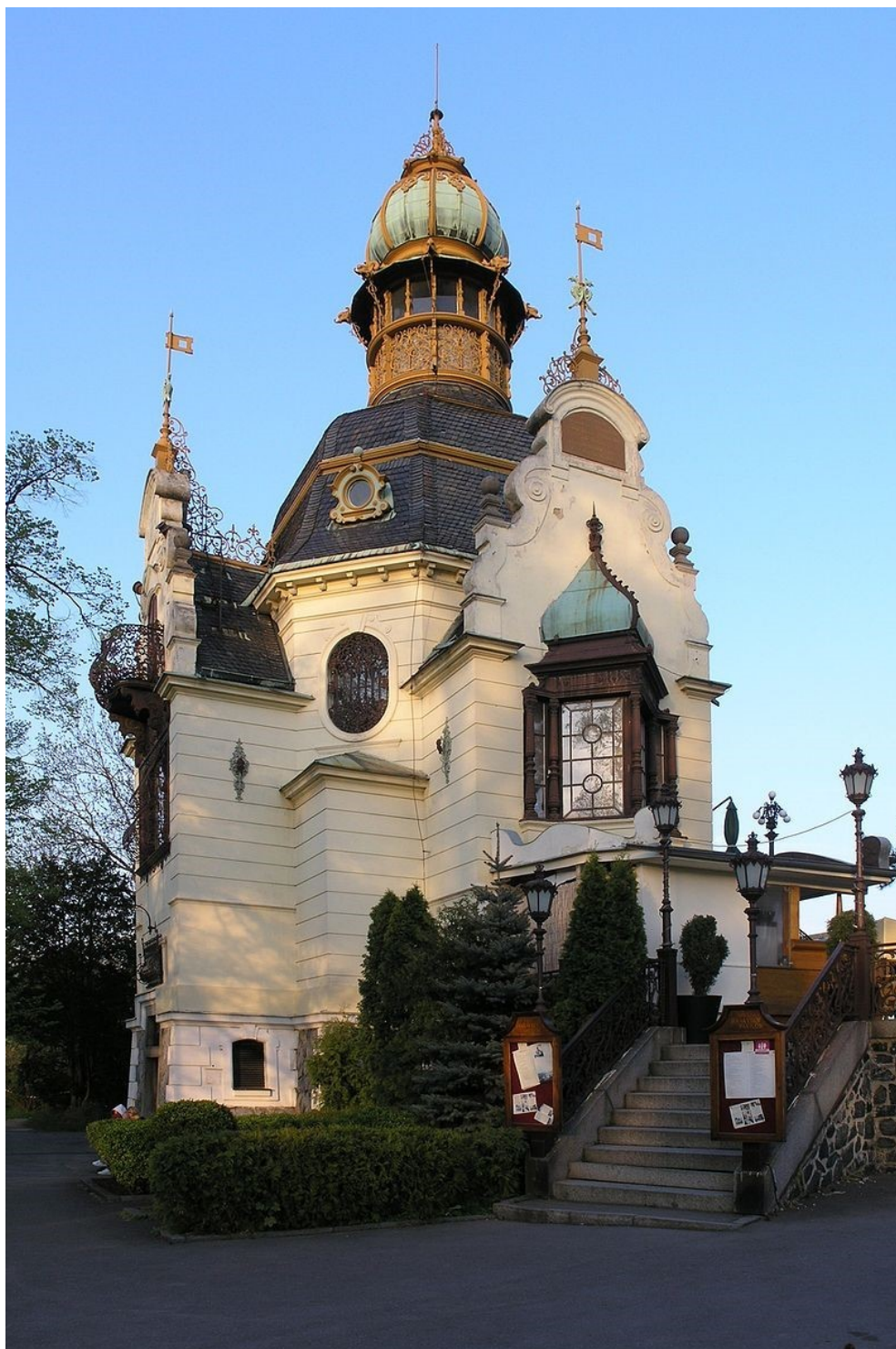


Modeloval Popp.

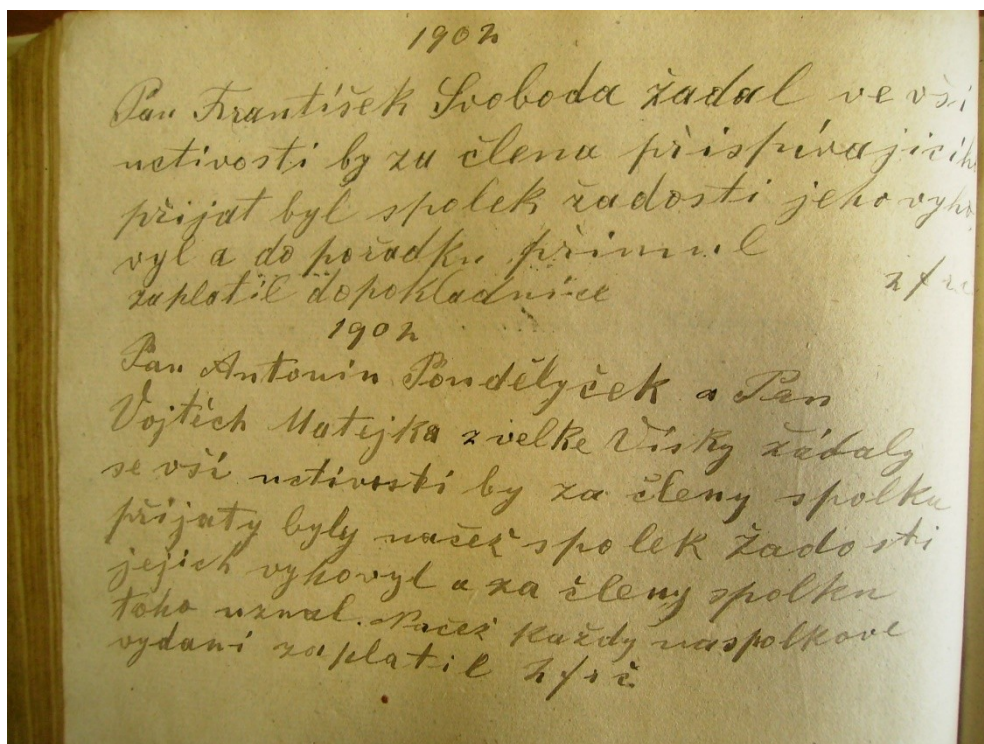
Provedeno v knížecích Hanaušských železárnách v Komárově v oddělení pro umělecké odlévání v bronzu spojeném s dílnami modelářskými a ciselářskými.

Výška odlitku 1075 mm.

**Příloha 3: Ukázka litinové podobizny z komárovských železáren**



**Příloha 4: Hanavský pavilon**



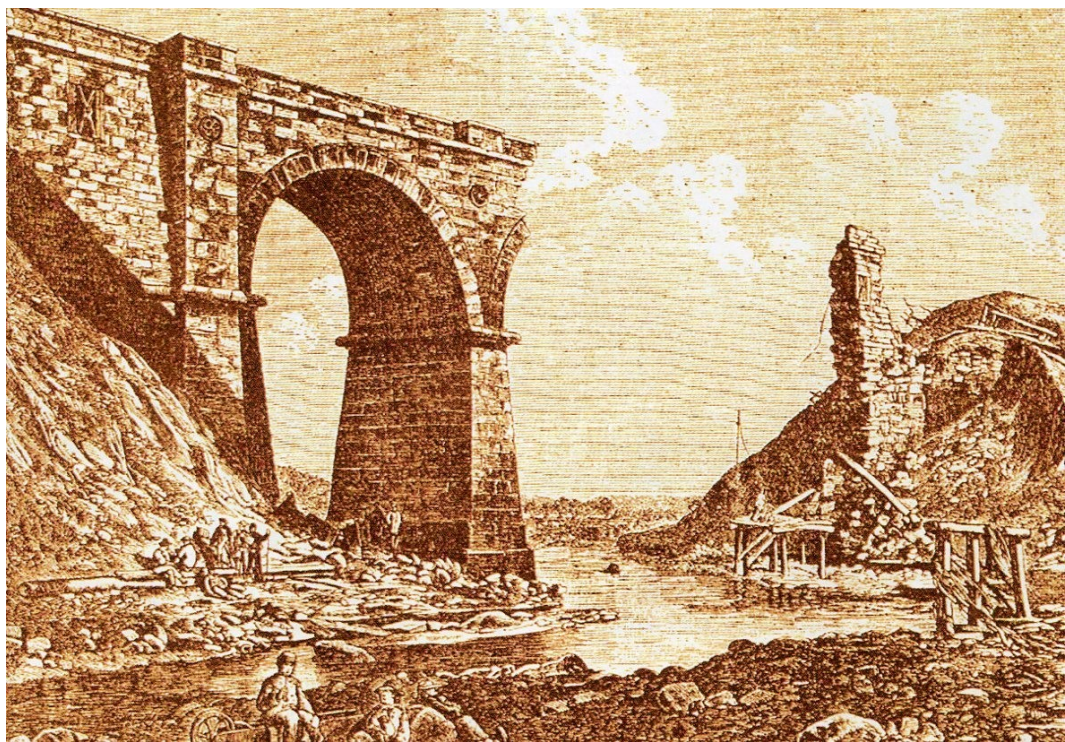
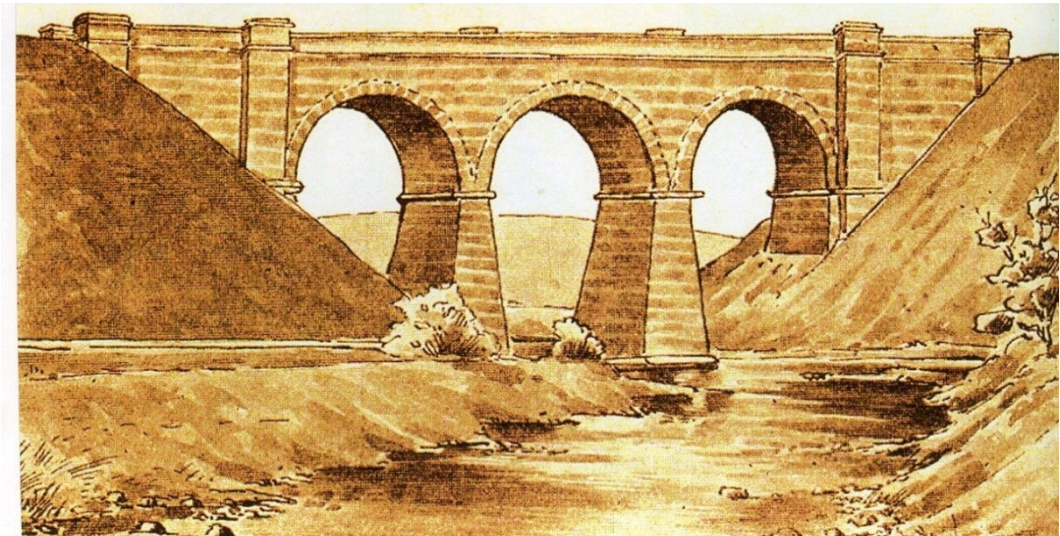
Příloha 5: Ukázka žádosti o přijetí za mistra



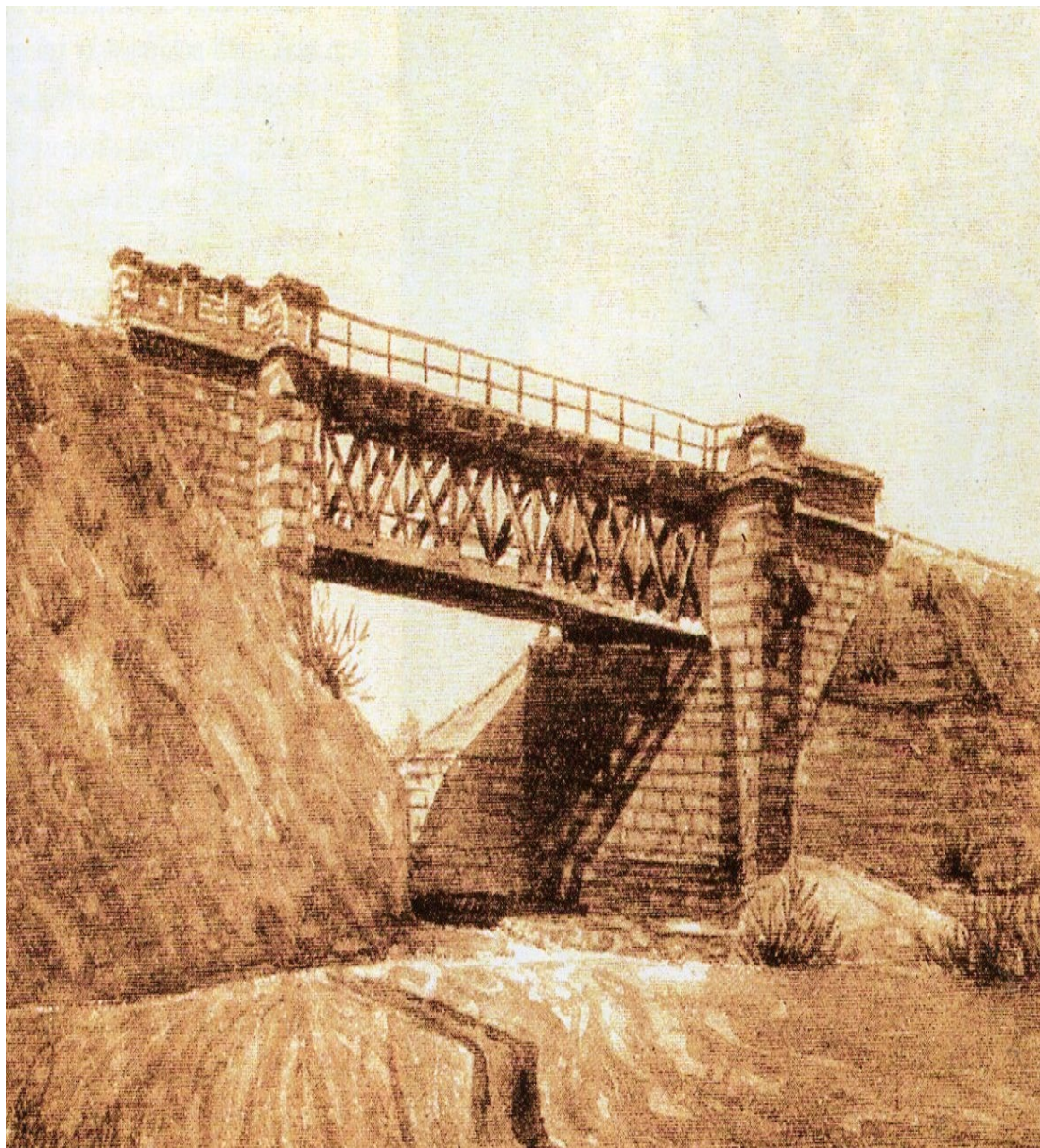
Příloha 6: Pozvánka na ples cvočkařů z roku 1932



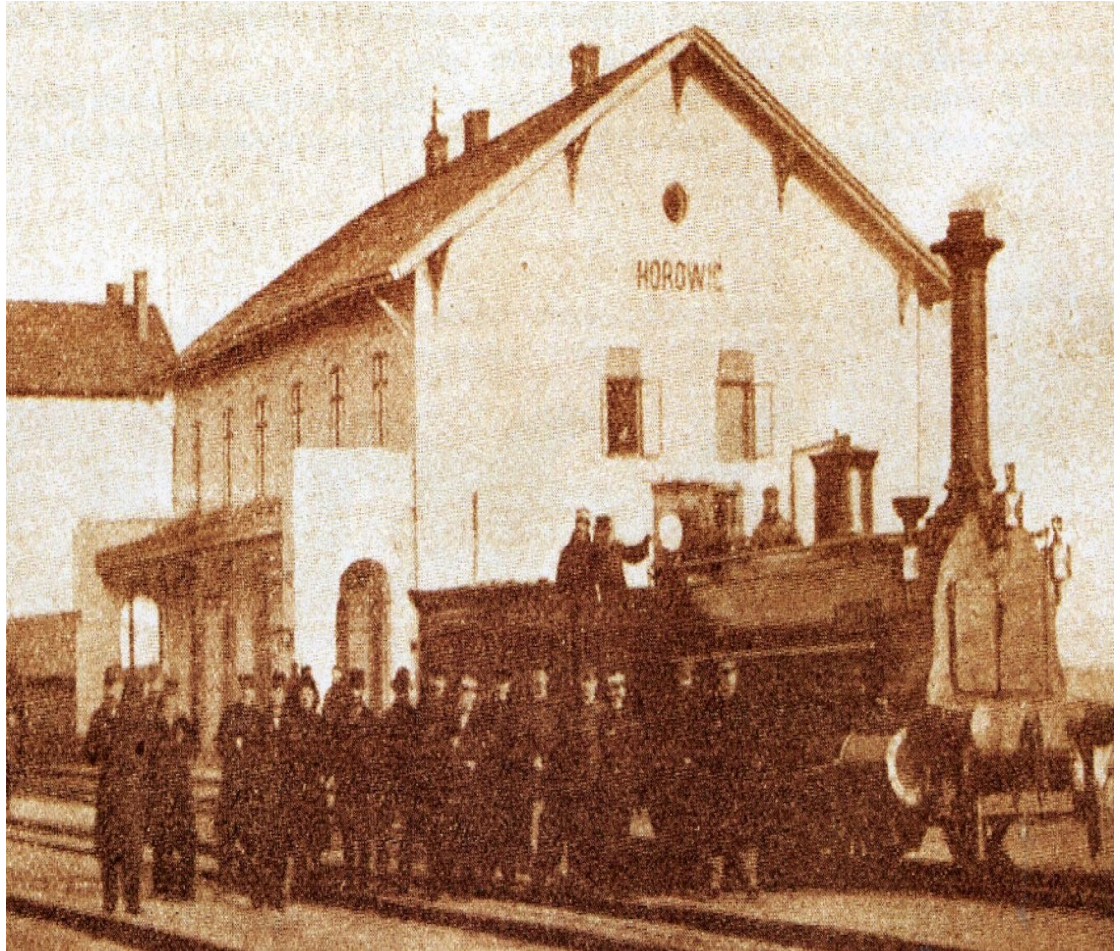
**Příloha 7: Socha hesenského kurfiřta Bedřicha Viléma I. v zámeckém parku v Hořovicích**



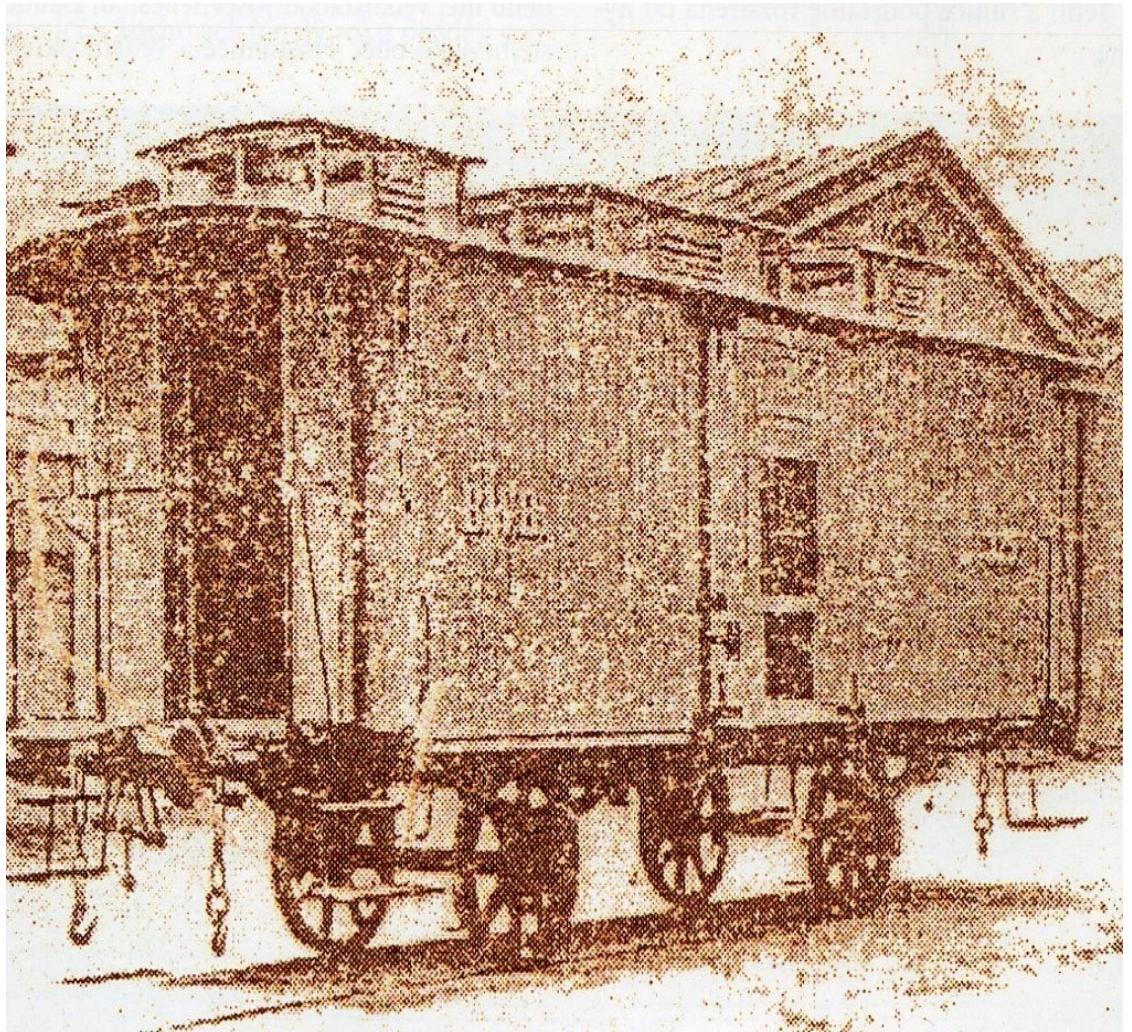
**Příloha 8: Původní most na Štíříně v roce 1862 a jeho podoba po povodni 1872**



**Příloha 9: Podoba ocelového mostu ČZD do 20. let minulého století**



**Příloha 10: První lokomotiva projela Hořovicemi 4. června 1862**



**Příloha 11: Nákladní vagón, ve kterém cestovali vojáci 26. uherského pěšího pluku**





**Příloha12: Vzhled továrny Václava Schmidta z let 1940 – 1949**

# VÁCLAVA SCHMIDTA SYN A SPOL. a.s. HOŘOVICE

## NAPÁJEČKA »FAVORIT«

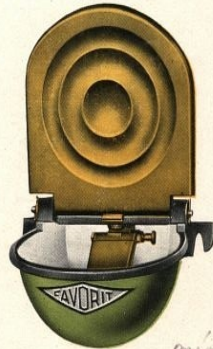
+13911



Dovolujeme si Vám předložit velmi výhodnou nabídku na naše osvědčené a všeobecně uznané napáječky „FAVORIT“.

### CENÍKOVÉ CENY:

LITINOVÁ MÍSA, uvnitř čistě bíle neb smaltem „Monolit“ emailovaná, zevně zelenou, olejovou barvou lakovaná . . . . .	Kč 45.—	22%
VÍKO lisované z mosazného, 2 mm silného plechu, pěkně leštěné . . . . .	Kč 30.—	10
VENTIL samočinně uzavírající, mosazný, leštěný, se zvláštní uzávěrkou, zne- možňující v pádu potřeby otevření samočinného ventilu . . . . .	Kč 40.—	15
<b>CENA KOMPLETNÍ NAPÁJEČKY . . . . .</b>	<b>Kč 115.—</b>	



Na výše uvedené ceny ceníkové nabízíme Vám.....% slevy, franko zdejší stanice, franko obal, mimo 3% daně obrátové. - Obvyklé platební podmínky.

V účtě veškeré

mísa Kč 35.10  
víko " 27.-  
ventil " 34.-  

---

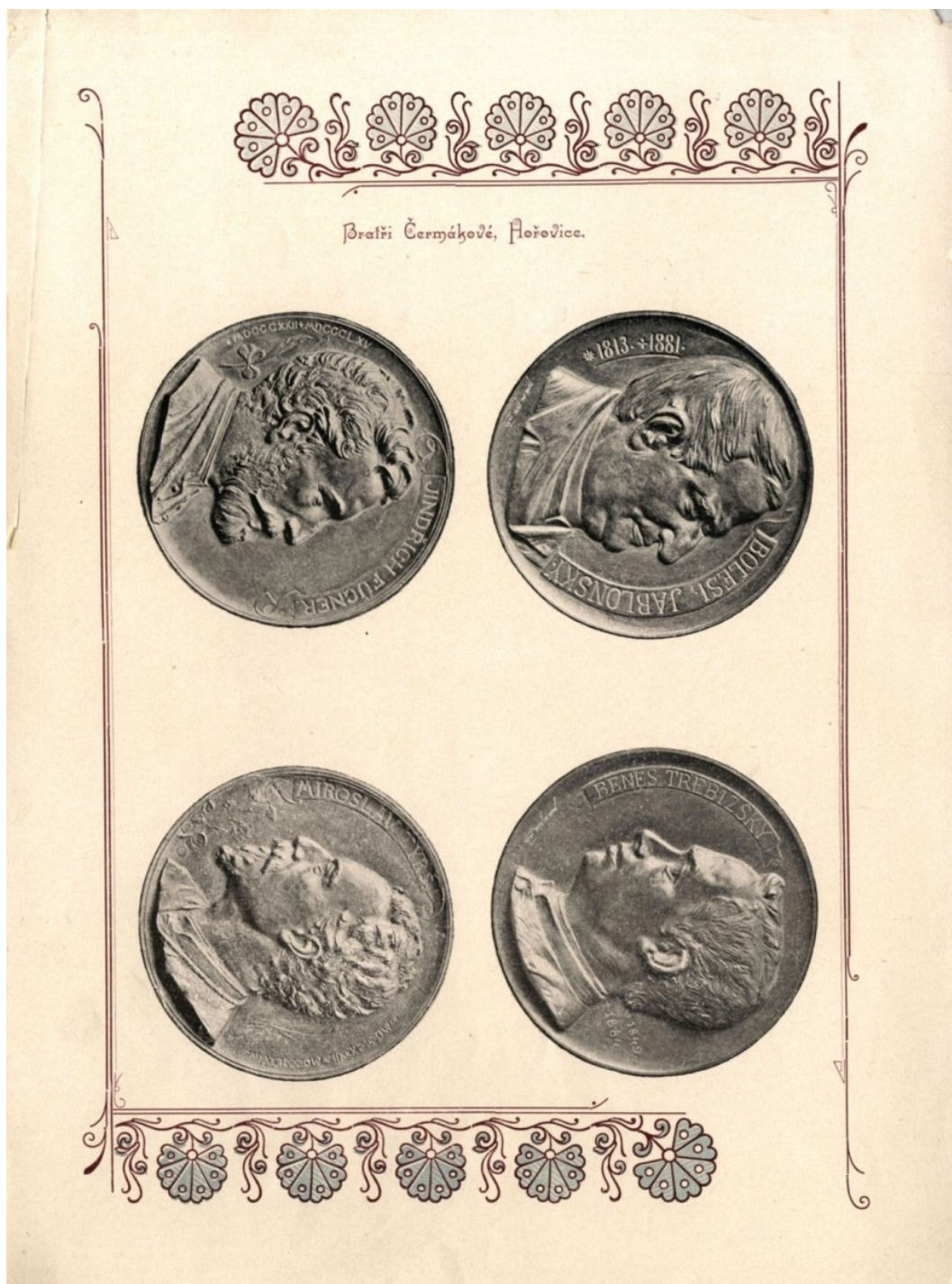
Kč 96.10 netto

F. H. 6994.

Příloha13: Ceník litého železného smaltovaného nádobí továrny Václava Schmidta



Příloha 14: Vzorník bronzových výrobků fy Bratři Čermákové



Příloha 15: Vzorník bronzových výrobků fy Bratři Čermákové – medaile

# BRATŘÍ WENIGOVÉ

ZÁVOD TECHNICKÝMI POTŘEBAMI

PRAHA-II.



SKLAD VEŠKERÝCH DRUHŮ ZBOŽÍ PRY-  
ŽOVÉHO A ASBESTOVÉHO, ŘEMENŮ,  
OLEJŮ NA STROJE, MAZADEL, BAREV A  
LAKŮ, UCPÁVEK, HMOT K ČIDENÍ, DESIN-  
FEKČNÍCH PROSTŘEDKŮ, JAKOŽ I VŠECH  
- OSTATNÍCH POTŘEB TECHNICKÝCH -  
PRO VEŠKERÉ PODNIKY PRŮMYSLOVÉ.

ZASTUPITELSTVÍ A VÝHRADNÍ PRODEJ

■ ŘEPOVÉHO SEMENA ■

CHVALNĚ ZNÁMÉ VELKOPĚSTITELSKÉ FIRMY

O. HÖRNING VE VOLKSTEDTU U EISLEBENU.

ZÁSTUPCI FIRMY

FLÜGGER & BOECKING,

TOVÁRNY NA LAKY V HAMBURKU A VE VÍDNI-ŠTADLAVĚ.

ADRESA PRO TELEGRAMY:  
BRATŘÍ WENIGOVÉ PRAHA

TELEFON 2354.

V PRAZE, dne 21. března 1908.

Páni

BRATŘÍ ČERMÁKOVÉ

HOŘOVICE.

Potvrzující ct. dopis Váš ze dne 16.t.m. objedná-  
vámé tímto k neprodlenému zhotovení a dodání do 14 dnů :

33 kusů hydrantových klíčů kovaných, 105 °/m vysokých,  
50 °/m nahoře v rozpětí v ostatním provedení přesně dle zasláního  
Vám vzoru, za nabídnutou cenu K. 3.30 za kus s 5 % výhodného  
jak nabízí nám tyto Vaše konkurence.-

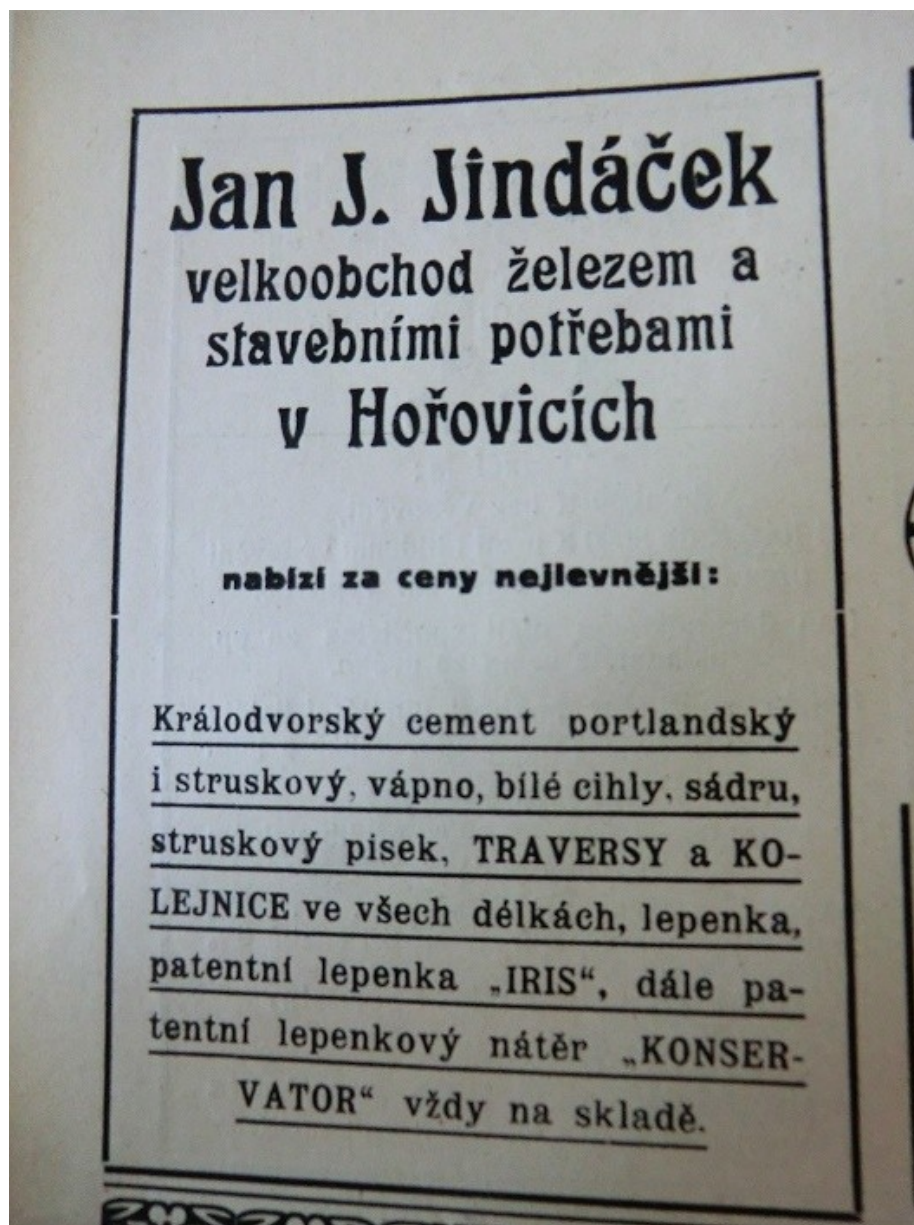
Správnému a přesnému vyřízení objednávky naší vstříc  
hledíce, poroucháme se Vám a trváme

v plné účtě

Příloha16: Ukázka objednávky od firmy Bratři Wenigové



**Příloha 17: Jan Jaroslav Jindáček**



Příloha 18: Reklamní plakát Jana Jindáčka z roku 1914

# JAN J. JINDÁČEK

HOŘOVICE

**Slevárna šedé litiny:**

Odlitky podle všech modelů.  
Obchodní litina.  
Kanalizační a stavební litina.

**Strojírna:**

Speciální výroba vlečných vozů pat.  
KED. - Vozy pro potahy na pneuma-  
tických vlastních chráněné soustavy. -  
Pekařské stroje a armatury.

**Výroba plechového zboží:**

Sporokrby, pokojová kamna  
značky Efka.

**Obchod železem.**

TELEFON ČÍSLO 09. POŠTOVNÍ SPOŘITELNA ČÍSLO 18.965

Hořovice 28. srpna 1939.



JAN J. JINDÁČEK,  
STROJÍRNA-SLEVARNA

Vysvědčení.

Pan Josef Š v a r c, narozený 24. srpna 1915 ve  
Staších okres Sušice, byl u nás zaměstnán jako technický úředník  
od 15. května do 28. srpna 1939, k naší úplné spokojenosti.

Opouští náš závod na vlastní žádost.

JAN J. JINDÁČEK,  
STROJÍRNA-SLEVARNA  
HOŘOVICE.

Příloha 19: Vysvědčení továrny Jan J. Jindáček z roku 1939





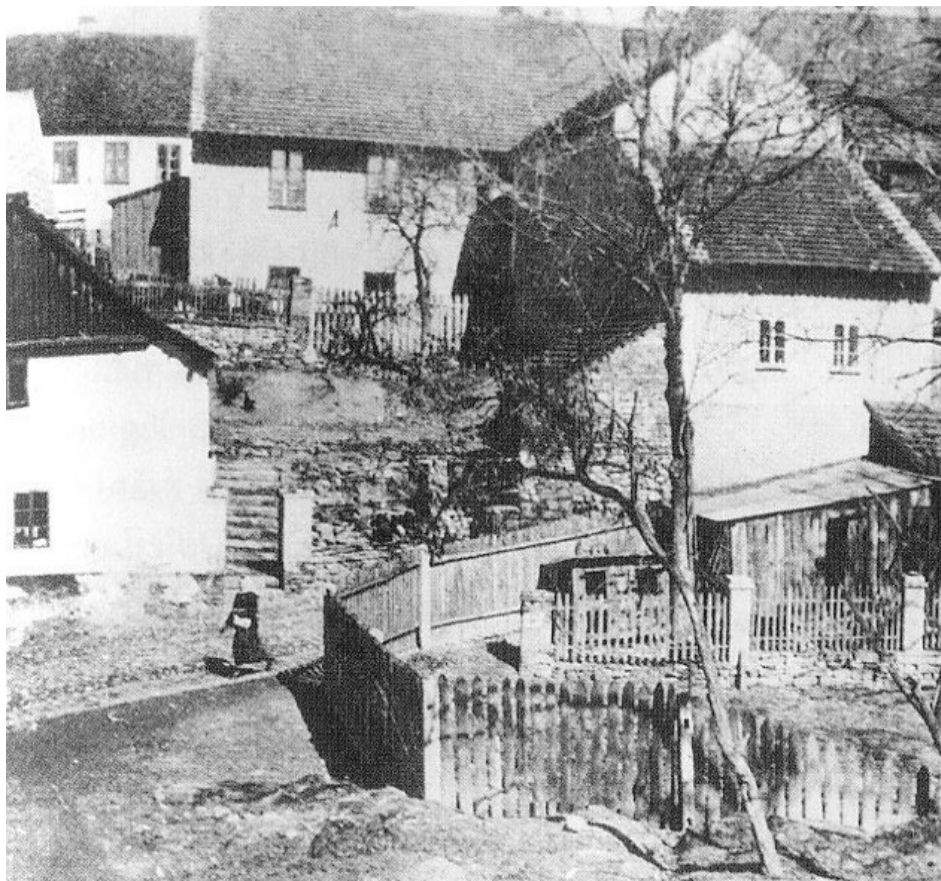
**Příloha 20: Rudolf Baumann, zakladatel továrny v Hořovicích. Snímek pravděpodobně z roku 1875**



Příloha 21: Reklama firmy Otto Hofmann



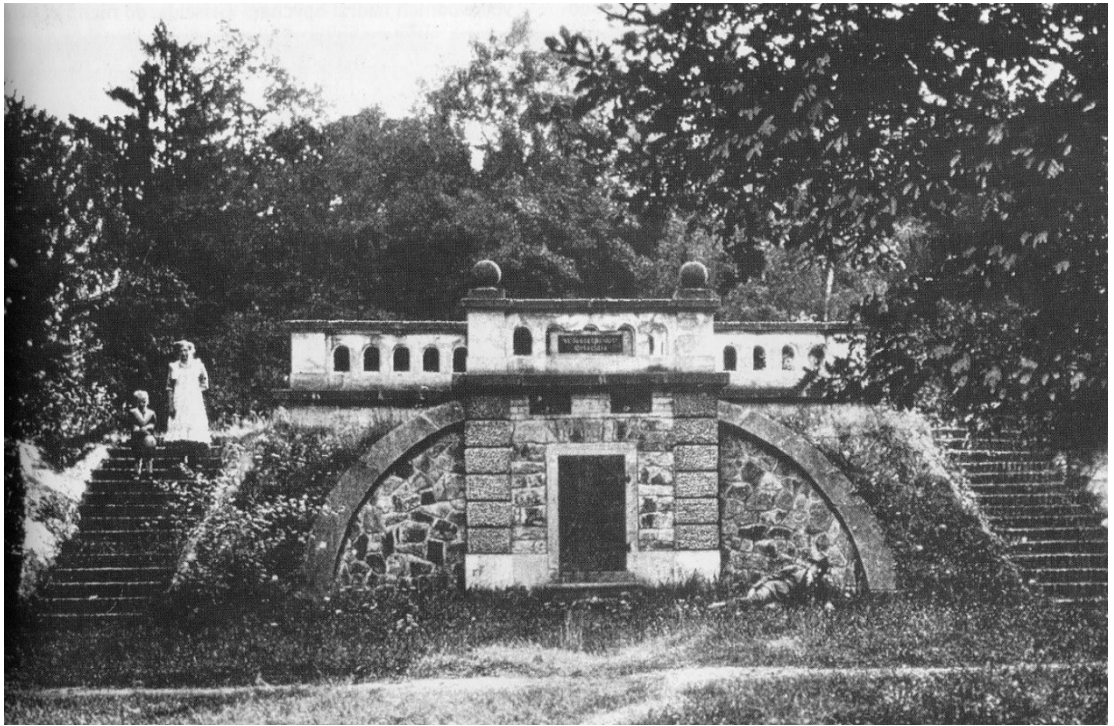
**Příloha 22: Vila továrníka Otty Hofmanna v Hořovicích. Foto z roku 2004**



**Příloha 23: Původní zástavba v Hořovicích na Žižkově**



**Příloha 24: Původní kamenná věž Griselda**



**Příloha 25: Nová Griselda jako první knížecí vodojem v Hořovicích**



**Příloha 26: Na snímku zachycena kašna na Koňském trhu, která se nachází dnes v Hořovicích**



**Příloha 27: Kašna v době, kdy stála na Palackého náměstí v Hořovicích**



**Příloha 28: Současná pozice kašny je před hořovickým zámkem**

MASCHINEN-FABRIK ZUCKERMANN  
TELEPHON 2835.

*Herrn Löwit & Taussig, Horowitz.*

*Zinnblech kommt auf Ihre Briefe vom  
20. November ist schon wieder eine gewisse  
Zeit verstrichen, aber auch in dem besagten Brief  
erfolgt kein Fortschritt. Befürchte Sie doch, mit dem  
besagten Briefe zu helfen, da ich ihn dringend  
benötige.*

*Joseph  
Schmidt*

Wien, den *9/II 1900*  
XVIII., Mollgasse 15.

Correspondenz-Karte

*Herrn Löwit & Taussig  
Singerstrasse  
Horowitz*

Maschinen-Fabrik  
ZUCKERMANN  
WIEN  
XVIII., Mollgasse 15.

*Bohmen*



Příloha 29: Korespondence firmy Löwit a Taussig